پښتو نوی مصدر

مولف

عبدالرازق «پالوال»

PROPERTY OF ARIC
Established 1989

کال، ۱۳۵۰

دغه کتاب دوزمې مجلې د ۱۳۴۹ کال ددرې
گڼو په عوض کې چاپ شو.

دپوهیالی محمدطاهر «علمی» د وزمی مجلی د مسئول مدیر په تصحیح او اهتمام
چاپ شو

دموضوعاتو فهرست

۱ــ پیللوستی	الف
۲ــ دگرامر کره‌او بشپړونه	و
۳ــ دمصدر پېژندنه	۱
٤ــ دمصدری نخښې پېژندنه	۱۲
٥ــ دمصدر څرنګوالی	۱۸
٦ــ دفعلی نومو داسمی خصوصیاتو مقایسه	۳۷
۷ــ دمصدر پلټنه	٦۰
۸ــ لنډیز او نتیجه	۷۹
۹ــ کتلی کتابونه	۸٤

PROPERTY OF ARIC Established 1959

«پښتو نوی مصدر»

دغه کتاب چی اوس ددرنو لوستونکو په مخ کی پروت دی‌دښاغلی «پالوال» ددیر زیار اوزحمت په نتیجه کی منځ ته راغلی‌دی .

ددغه کتاب دچاپولو په باره کی زه باید په لنډ ډول دومره عرض وکړم چی : دادبیاتو او بشری علوموپوهنځی دوږمی‌مجلی‌دپرمختګ‌لپاره یو ګټور تصمیم ونیو اوهغه داچی ددغی پوهنځی داستاذانوعلمی‌اثرونه دی‌دوږمی‌مجلی په عوض چاپ شی،چی‌دهمدغی تصمیم په اثرد ۱۳۴۸ کال دڅلورګڼوپه عوض د (تاریخ څه ته وایی؟) کتاب دچاپ څخه راووت اودپوهنتون په علمی‌محیط اونوروځایوکی یی ډیرښه استقبال وشو. دوهم اثرهمدغه کتاب دی چی د ۱۳۴۹ـ کال ددرې ګڼوپه عوض کی منځ ته راووت .

په‌دغه‌نیك اقدام‌سره که مونږ د یوی خوانه‌دوږمی‌مجله‌پرمخ‌بیولی‌ده نودبل‌پلوه به مود مجلی په عین مصرف باندی‌ګټورآثارچاپ اود علم اوپوهی‌علاقمندانو ته وړاندی‌کړی وی .

زه ددغی پوهنځی استادانو ته د توفیق غوښتنه‌کوم چی‌دعلم لمن لاپسی ټینـګه کړی اوخپلی جامعی‌ته د علم‌په ساحه کی دګټوروخدمتونومصدروګرځی .

په احترام

محمد طاهرعلمی

دوږمی مجلی مسئول مدیر.

۱۳۵۰/۱/۲۰

پیللوستی

ددغی لنډیرسالی موضوع زاړه او نوي مصدرونه دي . نوي بلنه ئی دا معنی نه لري چی دغه مصدري شکل لکه چی ترمخه پهژبه کښی نهؤ خو اوس جعلی یانوي جوړکړه شوي دي . پیښه داسی نهده . دغه نوي مصدري شکل پخوا هم پهژبه کښی موجودؤ . که ترزاړه مصدر زوړ نهوئ ، نوی هم نهدی .

نوئی نوي لهدې پلوه بولم چی ترمخه موپه دغه نامه اوصفت سره نه پیژندی . ځکه ئی نوداسی هم بللای شو چی دپښتونوي پیژندلشوي مصدر . یاتردغه لاهم په صحیح عبارت د پښتو نوي مصدر ځخه مراد دپښتو اصلی مصدر دئ .

اوس چی موږ دزاړه او نوي ترمنځ قضاوت کوونو لیکونکی اولوستونکی باید ترتوانه پوری دواړه خپل ځانونه بی طرفه وساتی . دغه کار که ئی غیرشعوري نهوي نواقلا شعوري اوارادي خودې وي . دمخه تردي چی موږ دتضاد پهمنځ کښی ودریږو باید داهوله ځانه سره منلیوي چی موږ پهړندو سترگود پخوانیو یااو سنیو اصو لواو احکا مو طرفداري نهکوو . بلکه ځان ته د وا قعبینو انسانانو په توگه قایل یو چی داثبات له پاره ئی اوس دغه پرنسیپ دزاړه او نوي ترمنځ تطبیقوو . یعنی ددغه کارنتیجه زموږ دحتمانیت اوواقعیت غوښتنی معیاري ثبوت دی .

موږ باید نهله زړو شیانو ځخه نفرت ولرواونه د نوو شیانو په مقابل کی حساسیت څرگندکو . دواړه موږ دژوندانه د پرونیو او ننیو شرایطو محصول

دي . تېر ئې هېر او راغلي ئې پر سر سر بېر . په ژبه کښې د يوې کلمې تغيير او تحول دومره اهميت نه لري . ژبه په دغه راز يوه تحول سره نه کمال ته رسېږي او نه په خوا رېږي . خو دا چې په څه څه ئې ځان موږ کې معنى که څه نه وي بيځه هم نه دی . د يوې کلمې تحول د ژبې په شعوري پوهه کښې پخپله اندازه سره اغېزه ښندي چې هغه هم بايد وسنجول شي څو د ښې پوهېدنې وسيله گرځېداى شي که يه . دغه علت دى چې يو گرامر په بل پسې کښل کېږي څو روستنۍ نسبت و دمخنۍ ته د ژبې زده کړه او فهم نور هم اسانه کې . گرامر پوهان دغې غايې ته د رسيدو له پاره نوي لنډي او آسانه لارې لټوي څو خپلو او پرده دو ته د ژبې لاشعوري اړخ په شعوري توگه سره صحيح ، بشپړ او مؤجز انځور و پېژني .

د ژبې پوهې له پاره د گرامر ليکنه هم بېلې سويې لري . په ابتدائي سويه له ډېرو عمومي اصولو څخه بحث کېږي . په منځنۍ سويه د ژبې دغه عموميات توسعه پيدا کړي . حتى فرعي اړخونه لا هم ورسره شاملوي . مگر په نهائي سويه له مختصاتو څخه بحث کېږي . يعنې د ژبې يوه ډېره خاصه موضوع تر څېړنې لاندې راوستله کېږي . د هغې مختلف اړخونه بيانېږي . څو د دې له پاره ئې اماده کې چې د عمومياتو په کمه د له Category بايد ور کښېوزي . د گرامر دغه وروستنۍ برخه يوازې د گرامر د زده کوونکو له پاره وي نه د ژبې د زده کړيانو له پاره ، يعنې د هغو کسانو له پاره چې د وي غواړي په ژبه و پوهېږي نه د هغو کسانو له پاره چې د وي ژبه زده کوي . زما د غه اوسنۍ ليکنه هم د گرامر په طبقاتي سيستم کې په وروستنۍ جنبه اړه لري . مطلب دا چې موضوع ئې اختصاص ده او د تدريسي گرامر شکل نه لري . ځکه نو لوستونکي بايد د ژبپوهنې له اوسنيو اصطلاحاتو سره اشنايي ولري چې ځينې ئې ما بيله توضيح څخه استعمال کړي دي .

د محصلينو له پاره د دغې ليکنې ښېگڼه يوازې دا نه ده چې د وي د ژ اړه

او نوي مصدر په ماهيت او اصالت وپوهيږي . بلکه‌مهم اړخ ئې ددوي له پاره لا بل دئ . څرنګه‌چې دوي دسباوڅي ليکوال دي او تحول هم له دوي سره اړه لري نوئې ځينو خواو وته توجه وراړوم . دغه تحول او تجدد که‌څه هم کلچري وي يا اجتماعي او که مجرد لساني ، خو ځيرنه ئې په‌عمومياتو کې نسبتاً مشترک روش غواړي . ځکه نو دغې په لاس کې ليکنې په اوستنه کې هيله ده چې دنورو موضوعاتو له پاره دغه لاندني نکتې په نظر کې وساتلی شي.

١ـ په جامعه کې دموضوع دمجرد فهم مطالعه په‌سرسري بيادتاريخي تسلسل په سيوري کې .

٢ـ دموضوع يا شي د مختلفو اړخو ځيړنه اوواقعيت ئې په محيط Context کې يا په هرڅو بيلو بيلو محيطو کښې چې دی واقع کيږي .

٣ـ دپورتنيو دوو خواوو تطبيق او نتيجه اخستنه .

٤ ـ دځيړني موضوع اشتراکي يا اختلافي اويادوارو مقايسه له ځينو نورو سيالانو سره .

٥ـ زموږ په ژوندانه کې لږ داسې‌شيان ياتوکي پيدا کيږي چې بيله معاوضې څخه له منځه ځي مګر ديرئې بايد ددغي پيښې دتېرسره کيدنې له پاره تعويض شي . که نه ترشديد واو پرځای باندې انتقاداتو لاندې لاهم نه‌له منځه تللي‌دي اونه بېرته‌ځوري دمثال په توګه موږ دخرافاتو ترنامه‌لاندې ديربې‌ځايه اوغيرضروري توکي‌لروچې دغه واقعيت خلک‌هم‌مني. خو څرنګه چې ئې موږ مناسب اوموزون‌عوض نه‌دئ پيدا کړی‌نودوی هم دموږ کانو، لږما نواو نوروخسمانانو په‌دود دننه‌په کورکې راسره اوسيږی. مطلب‌داسې‌دي: هرڅه‌چې موږ دتحول وړبولو بايد داوښتنې له پاره ئې عوض‌ولروڅوځای‌ئې ونيسي. دغه دمناسب‌عوض‌موجودونه نسبت ونورودلايلو اواعتراضاتو ته دتحول مؤثرترين عامل‌دی .

په متن کې نوري کوچنې اوفرعي نکتې‌هم‌شته چه‌فهم‌او استعمال‌ئې دلوستونکو ادراک اواستفادې ته ورپريږدم . ددغو فرعي نکتو اهميت پرخپل ځای باندې تر

نو مو ړو عمومی نکاتو په کمه نـه دی.

ددغی رسالی په لیکنه کې می فقط هغه څودا نی پښتو گرامر و نه ترنظرلا ند ې وه چی پښتنو مشرانو دمته په وچ زور اودتندی په خولو لیکلی دې . یعنی ددوی له پاره مأخذ موجود نه وه . ددوی په وخت کی ژبپوهنی دو نه انکشاف نه و کړ ئ . نو هرڅه مواد او اصول چی ئی راغوند کړی او ترتیب کړ ید ی هغه ئسی دخپل همت اوزیار نخښه او نتیجه ده . مادغه پښتو آثارده څه تـردې لیکنی لوستلی وه او ځینی می ئی وروسته تر بشړ یدو لوستلی دی. په ځینو ځایو کې می مستقیه استفاده ځنی کړیده مگر په نورو ځایو کې می په ارادی ډول سره دغه کار نه دی کړئ . سبب ئی هـم داؤ چی ماغوښته خپله ذهنی آزادی وساتلای شم او دعصری ژبپوهنی په رڼا کښې دپښتو یوه سلسله داسی عناصر چی هغه دژبی ددوو دعمده ډلو ـ اسمی او فعلو عناصرو ـ ترمنځ داتصال کړی وی څیړ نی او مطالعه و کم ـ ددغه کار په نتیجه کښې زه رشتیا هم له عنعنوی لاری څخه اوښتی او بیخی پر بله خوا باندې تللی یم. نو طبعاً زمادلیکنی او زما دمتقدمانو د آثارو ترمنځ اختلاف موجود شو چی هغه ته ما په متن کښې مستقیه اشاره نه ده کړی .

دغه اختلاف یوازی دعلمی نظر مولودی او بس .

کـه موږ دمقدمو مشرانو آثاروته دقضاو ت په سترگه وگو رو هغه هر یو د خپل وخت یوه بی ساری پدیده ده چی دغه اوسنی رساله ئی حتی دسلمی برخی ارزښـت لاهم نه شی مو ندلای. داځکه چی په هغه وخت کې پښتانه دعلمی شخصیتو له پلوه څخه ډیر بی کسه او بی کاسی وه نو له طبیعی ما غزو څخه د چایو کـا سه میدا ن ته راایستنه دو چخولو منتظر ینو او بهور تیرونه وه.دوی لو مړنی اساس کښیښناوه چی موږ باید اوس پرهغه باندې مانۍ بنأ کو. نن که څوك په ژبه کښې بیخی یو شهکار و لیکی بیا به ئی هم واقعی اهمیت دپخوانیو آثارو په نسبت کم وی . ولی چی نن په دنیا کی ژبپوهنه او نور علوم ډیر پرمخ تللی دی او زموږ هر نوی کار به دنورو یو زوړ کار وی .

په هغه برخه کی چی ماله احساسا تو یا په ځان له ډیره باوره څخه کار اخستی و ی

او پرموضوعاتو باندې مې قطعي حکمونه کړي وي له خپلو لوستلونکي څخه بخښنه غواړم . ځکه چې نه د متقدمانو او نه زما حکمونه دکاني کرښې دي . ژبه له تولنې سره سمه تحول کوي او تر تاريخي زمانو تيريږي .

ژبې لکه ژوي زيږي، لويږي، خواريږي اومري او ياداستحالې تر اصل لاندې يو بل شکل اخلي. دژبې ځيني برخې ژرژر او ځيني ئې سوکه سوکه تحول کوي . دغه رنگه ئې نوگرامر او اصول هم ورسره اوړي. داچې نوموړي دول حکمونه به دژبې په تاريخي مرحله او تاريخي ژبپوهنه کې خپل اهميت نه بايلي سمه خبره ده . مگر که حکمونه رشتيا هم په قطعي دول سره صحيح وي. ځکه چې زموږ پوهنه دتکامل په جريان کې ده او بشپړه شوې نه ده چې مطلق حکمونه وکړای شو .

له نيکه مرغه څخه موږد ژبپوهنې په برخه کښې دتخصص خاوندان لروچې په عصري تحصيلاتو مجهزدي . زه له دوی او هم له مجربو مشرانو ليکوالو څخه هيله کوم چې ددغې رسالې ترسره کتنې په هاخوا کره کتنه وکې څود نورو ليکنو له پاره لارسمه شي او هم له لوستونکو څخه بيا بله نيمه پيرۍ لار ورکه نه وي .

پالوال ــ دانتروپالوجي مؤسسه ــ دادبياتو او بشري علومو پوهنځی

کابل پوهنتون .   ۱ــ وزی ۱۳۴۸

دګرامر کره او بشپړونه

ژبې دانسانانو سره یوځای پیدا سوې دي. کله چې انسان له لومړي حاله مدني ژوندانه ته رسیدلی دی، نو ژبو هم دده له اجتماعي او عقلاني ارتقا سره سمون کړئ او پرمخ ورسره تللي دي .

مګر په ابتدائي انسانانو کې ژبې پخپل اومړي شکل کې وي، خو دهغو داجتماعي پیشرفت اغیزې وې، چې ژبې هم له خپله لومړني حاله وروورودبشپړ تابه پرخوا رهي سوې، او دتکامل تر ناموس لاندې ئې وده او سمیدنه ومنلـه .

دژبو قواعد او ګرامر هم طبعاً پخپله په ژبو کې پټ وو، مګر کله چې انسان دتفکر او تعقل دې پوړ ته ورسیدی، چې پخپله وینا سره وپلټي او په څېړنه او شننه ئې بخت شي، نو هلته دګرامر بنیأ دهم موجود سو، او داسې څېړونکې پیدا سول، چې دوی دژبو قواعد سره را ټول کې، او له هغو څخه په مرتبه توګه منطقي نتیجې وا خلي .

له دې جهته پوهان وایي: چې اول ژبه پیدا سوې ده، بیا نو دهغې ګرامر جوړ سوی دی. یا ندې ژبه له ګرامره نده را وتلې. نو څکه دژبې ګرامر تل دژبې دڅیړنو او پلټنو سره بشپړیدونکی دی، او هر وخت دکره کړنې او کتنې وړ دئ، او باید چې دهرې ژبې ګرامر دپخپلې هغې ژبې پر بنا دمطالعه سي .

په پخوانی افغانستان کې دژبو دمطالعې دودونه او علمي اساسونه موجود ؤ او کله چې داتـک دعاړي پانیني لوی پوهاند خپل ګرامر ۲۵ قرنه دمخه کیښ، په نوربشریت کې لا دژبو دڅیړنې او شننې تلاښ نه و پیدا سوئ .

و

په اوم میلادي قرن کې دعربو فتوحاتو زموږ خلك له پخوانو تهذیبي روایاتو څخه راپرې کړه، اودعربو او اسلامي روایاتو او تفکراتو په کړی پورې ئې ونښلول .

ځکه چې عربو د خپل اقتدار او تمدن په وختو کې (۸ - ۹ پیړۍ) دخپلې ژبې د گرامر څیړنې او لیکنې ته هم مخه کړه، اوحتی ځینو عجمي پوهانو هم په دې لار کې ډیر درانه کارونه وکړل، کتابونه ئې ولیکل، نوکله چې عجمو دخپلو ژبو لپاره دگرامر کتابونه لیکل، ددوی ومخې ته دعربو دگرامري کتابونو یعنې د صرف او نحو آثار خررا ډیر پراته وو، او په هغو کې دگرامري روایاتو او اصطلاحاتو یوه غوره ذخیره هم خوندي سوې وه .

نو زمونږ پوهانو چې مثلاً دفارسي یا پښتو یا ترکي یا اردو لپاره گرامرونه کښل، ددوی پرفکر باندې دعربي دگرامر لیکونکو تقلید داسې غالب و، چې اکثرو دخپلو ژبو گرامرونه دعربي په تقلید ترتیب کړل، که نه وی دغه ژبې خو آریایي وې، او عربي ژبه سامي وه، اودژبو دغه دوې مختلفې څانگې یو له بله ډیرې سره لیرې دي .

دعربو په سامي ژبه کې داشتقاق لپاره ډیر مجرده او لنډه ماده او تومنه اسم فعل ؤ، چې له هغه څخه دنورو حروفو په نښلولو نه نور کلمات راوتل. لکه ضرب چې ضارب او مضرب او یضرب او نور افعال او اسمأ ځینې اشتقاق سوې دي، نو ځکه هغه «مصدر» بلل سوی دی .

زموږ دگرامر لیکوالو هم پخپلو ژبو کې کټ مټ دعربي مصدر معنوي مقابل را واخسیت اوهغه ئې مصدر وگاڼه، لکه دضرب معنوي مفهوم په فارسي کې زدن، او په پښتو کې وهل - په اردو کې: مارنا

دعربو دغه تقلیدي روایات زموږ په عنعنوي گرامر کې ځای سول، او چا دا فکر ونه کې، چې پښتو په طبعیت کې یوه آریایي ژبه ده، اوگرامر ئې دعربي سره نسې سمیدای .

دلته زه دانه وایم، چې زموږ داسلافو تولو سعیه بیکاره وه، اوخه چې ئې لیکلي دي، اوس هغه ټول په کارنه راځي .

مگر دا ضرور وایم: چې دپښتو هغه عنعنوي گرامر دکره کتنې وړدئ، او ښایي چې د

ز

اوسنی علم تر اساساتو لاندی کره سی.

څېړنی داسی خلك اوس هم سته، چی نو و نظریاتو او انتقادی کتنو ته هیڅ لار نه ور کوی او نه غواړی چی کومه نوی خبره واوری. مګر اوس خوژبه لا براتوار ته تللی ده، او د نوی ساینس په دقیقه څېړنه کی لو یدلې ده، او مونږ که غواړو یا نه غواړو، علم خپل کار کوی، او علمی انتقاد هر ناوړه فکر ځبی.

د پښتو په ګرامر کی د «مصدر» تاکنه یوه داسی خبره ده، چی باید د علم او آزادی څېړنی پر اساس حل سی، او دغه رساله چی ښاغلی پسا لوال لیکلی ده، د دغې څېړنی لومړی کړی ده.

زه د دې کتاب کره کتنه ښاغلو لوستو نکو ته پرېږدم، او که نور پښتانه هم په دغه خبره کی غور وکی، او خپل فکر په انتقادی او علمی رنګ پر ښکاره کی، ښایی چی له دغو څېړنو څخه د ژبی د ګرامر په آینده علمی ترتیب کی ښه ګټه ور سیږی.

دا کتاب وروستنی او نهایی تحقیق ندی، بلکه یوه نوې مسئله په نوی څېړنځ ته را اچوی، چی پښتانه ئې په کره سترګه و ګوری، که د منلو وړ وی و ئې منی، که نه وی ردئې کی.

مونږ په خپل تهذیبی او ادبی ژوندانه کی ډیری داسی خبری لرو چی د څېړنی او شننی وړ وی، مګر د دې جرأت نسته، چی څوك په مسلماتو ګڼل سو و شیانو باندی انتقاد وکړی یا څه وو ایی، او دغه حال یو راز «فکری جمود» را پیدا کړئ دئ.

اوس باید دغه جمودمات سی او په آزاد فکر پر ادبی او علمی ا و اجتماعی خبرو څېړنی وسی، چی دغه کتاب به داورو پر انیزی.

جمال مینه ـ کابل د حمل لسمه شپه ۱۳۵۰

عبدالحی حبیبی

ننګرهار کانال د انشاآتو موسسه

د پوهنې مطبعه

Pashto new infinitive

by

• Abdul Raziq Palwal

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

Published

by the

Faculty of letters & Humanities

Kabul University

Printed

at

Education Press, Franklin Book Program

Kabul, Afghanistan

1971

PROPERTY OF ACKU 10270

دمصدر Infinitive پیژندنه

۱،۱ ــ مصدر یوه عربی کلمه ده چی د لغت له مخی څخه دوتلوځای (۱) معنا ورکوي مگر په اصطلاح کی یو خاص فعلی نامه ته ویل کیږي چی دغه دواړه اړخونه به ئی وروسته په مختلفو تعریفاتو کې ولیدل شی .

زمونږ ترمنځ مروج گرامري کتابونه (۲) دمصدر تعریف رازراز کوي . خو سره له دې بیاهم دغه لږ ؤډیرسره نژدې اوتقریباً یوشانی وی چی په عمومی توگه دغه درې لاندنی دلی جوړوي :

لومړي ــ ځینی گرامریانئی دمصدر کلمی دلغوي معنی لهمخی څخه تعریفوي :

دوهم ــ بعضی گرامریان دژبی هغه فعلی نومونه تعریفوی چه معین کړه وړه لری اومصدرونه بلل شوی دی . دغه پیژندنه هم درې رازه ده :

الف ــ هغه چی یوازی ئی له اصطلاحی اړخه څخه تعریفوی .

ب ــ هغه چی یوازئی له لفظی اړخه څخه پیژندنه کوي .

ج ــ هغه چی دپورتنیودواړوپه مرسته ئی مشترکا تعریف کوي .

دریم ــ نور گرامریان بیاد مصدر تعریف دفعلی نومود خصوصیا تو اوهم دمصدر کلمی دلغوی معنی دواړوله مخی څخه وړاندی کوی .

سره له دې چهدوي دمصدر تعریف له پورتنیو اړخوڅخه کوی خودغه تعریفونه ئی بیاهم داغیارواوافرادومانع اوجامع نه دی . یعنی دقناعت وړنه گرځی کـه ئي

---

(۱) الانصاف فی مسائل خلاف ــ ۱۳۰ شم مخ اردو گریمر ــ ۳۰ شم مخ .

(۲) پښتودری عربی اواردو .

څه هم ښه بیل معرفی کړی اوبائی له پورتنتوارخو څخه مشترکاو ښووی .

۱ ، ۲ – لومړي هغه تعریفونه وړاندی کوم چې دمصدر کلمې پیژندنه پخپله د دغې مصدر کلمې په لغوی معنی سره کوی :

الف – «هغه اصل چې مشتقات له ده څخه صدور پیدا کی مصدر بلل کیږی» (۱)

ب – « مصدر ځکه مصدر نومیدلی دی چه له ده څخه فعل صادرشو ی وی لکه هغه ځای چې اوښان ځنی راوزی ددوی د صدورمصد ر بلل کیږی . » (۲)

ج – « مصد ر هغه اسم ته وایـی چه فعل اونورداسی مشتق نومونه له ده څخه جوړشی . » (۳)

دلوړو تعریفاتو له مخی څخه هغه کلمات چې مصدرونه بلل کیږی دنورو هغو مسلسلو کلماتو له پاره چې له دوی سره لفظی اومعنوی مشترکی رابطی لری – منشاء وی جوړوی . یعنی هغه فعلی ، فعلی اسمی او فعلی صفتی مسلسل کلمات چې د یـو ې معنی اومفهوم مختلف وجوهات ښووی اوهم د شکل له مخی سره ورته او تړلی وی . له یوې هغی کلمی څخه چې هغه مصدر بلل کیږی نشأت کوی . مگر نه ښکاریږی چې دغه مصدر کلمه به دفعلو ، فعلی نومو اوفعلی صفتو غوندی کلما تو پـه منځ کی (٤) کمه یوه وی ؟ یعنی هغه خصوصیات چې مصدری کلمات په پیژ نـدل کیږی نه دی ښودل شوی .

دړومبنی تعریف له مخی څخه نه معلومیږی چه د غه دمشتقاتو اصل کلمه بـه اسم وی که فعل او که لاځرنگه ؟ سره له دې چې دوهم اودریم تعریفو نه ئـی اسم ښووی مگراسم هم پخپله کمه یوازینی تیاکلی کلمه نه ده . خود دې له پاره چې دغه مصدری اسمو پیژندلی وی ځینو نورو – دغه رازپیژندنوته چې نسبتاً ئی مصدر په کې واضح کړی وی ضرورت پیدا کیږی .

---

(۱) شرح فصول اکبری – ۳۶شم مخ . (۲) الانصاف فی مسائل خلاف دبصریو نو نظریه – ۱۳۱ شم مخ .

(۳) دروس نحویه (کتاب سوم) – ۳۹ شم مخ . (٤) دبصریانو په برخلا ف کـو فیون مصدر له فعله څخه مشتق بولی داځکه چې فعل بسیط دی .(الانصاف فی مسائل خلاف) .

۱ ، ۳ (دوهم ــ الف) دمصدری کلماتـو پیژندنه لــه اصطلاحی اړخه څخه داسی وړاندی کیږی :

۱ ــ «مصدرهغه نوم دي چی پرحالت یاد فعل پـرحدوث باندی بیله زمانــی څخه دلالت وکی »(۱)

۲ ــ « مصدرهغی کلمی ته وایی چی دفعل او کا رنــوم وی او زمانه ترې نــه معلومیږی په همدې وجه مصدرته (فعلی نوم) هم ویل کیږی » . (۲)

ددغو پیژنـدنو په ذریعه سره مصدر ی اسم له څپله عامه مفهومه څخه یو ه نسبتاً خاص مفهوم ته را کښته کیږئ څو یو فعلی اسم ځنی مراد شی. ولی دغه بیاهم یو ټا کلی دلالت نه دی ځکه چی دفعـلی اسماؤ له جملی څخه به مصدرعبارت له څرنگه فعلی نامه څخه وی په داسی حال کی چی فعلی نومونه دمصدرغوندی لکه په تعریف کې چی ئی یادونه شو یده بیله زمانی دلالت څخه دفعل پرحدوث او پیښیدنی باندی صدق پیدا کوی او هم دحالت درلودونکی وی . ددغی نیمگړتیا دلیری کولو له پاره موږ ته داسی ښاییږی چی بایدسر بیره پر پورتینو راوړل شوو تعریفاتو باندی یو دریم را زداسی پیژندنی ولرو چی هغه مصدری فعلی نوم له نورو فعلی نومو څخه را بیل کړی او شرط پر کښیږدی.

۱،٤ـ (دوهم،ب) هغه تعریفونه چی دمصدر پیژندنه له لفظی اړخه څخه کوی:

۱ ـ «مصدرهغه دی چی په وروسته کی ئی مصدری نخښی (۳) راشی .» (٤)

۲ـ «مصدر هغه کلمه ده چی مصد ر ی نخښی و لر ی او که ئی نخښووړستنی برخه ایسته شی (۵) نو دماضی معنی ورکی . » (٦)

---

(۱) صرف ونحو اموزگار ــ ٤۸ تم مخ (۲) دپښتو اشتقاقونه اوترکیبونه ــ ۳٤ شم مخ .

(۳) دلوړوراوړو پیژندنو مصدری نخښی می ځنی ایسته کړی ددی له پاره چی عمومی جنبه ئی پیدا کړی وی .

دغه نخښی عبارت له هغه علامو څخه دی چی دپښتو، دری او هندی ژبود مصدرو له پاره پیژندلی شوی دی . (٤) دستورپهلوی ـ ٦ یم مخ . (۵) لکه په دری ژبه کی له گفتن څخه گفت او له کردن څخه کرد . (٦) ضیأ الصرف ـ ۲ هم مخ .

دپورتنيو درو راز ومصدري پيژند نو په مرستهٔ سره موږ تش دونه وکړای شوای چې دمتداول مصدر په باره کې د ی یوه نسبتاً بشپړه مفکوره پیدا کړای شو داسې :

مصدر هغه اسم دی چې له ده څخه نوم او فعلونه اشتقاق کيږی . دغه اسم عبارت له فعلي نامه څخه دئ ، او فعلي نوم بيا هغه دی چې (تها کلی) نخښی ولری .

له پورتنی څیړ نی څخه دغه له ورایه څرگندیږی چې راوړی دری سره رازه تعریفو نه هیڅ یو هم دمصدر دپوره پیژندنی له پاره کفایت نه کوی مگر واړه سره راغونډ کړل شی او یو بشپړ تعریف ځنی جوړ شی . مطلب دادی چې اوس نو بـاید په یوه داسی تعریف پسې وگرځو چې هغه له پورتنیو مشخصاتو څخه جوړ وی . خو داچې نوموړی مشخصات به گرده یکې ځای شوی وی که ځینی پهلاندی ډول سره کـتل کیږی .

۱،۵- (دوهم - ج) هغه تعریفونه چې دمعنی او لفظ دواړو له مخې څخه دمصدر پیژند نه کوی :

۱- «ځیزنده (مصدر) هغه کله ده چه بی له ملاحظی دذات اوزمان پریوه شی دلالت وکی ، مصدر ددرستو افعالو ځیزنده ده په پښتو کې نښه ئی که څه هم یواځی (ل) ده خو تردغه لاجوته دری نښی لری : (ل،ول،یدل) مگر داشتقاقاتو په ملاحظه تول مصادر پر پنځو برخو بیلیږی . »(۱)

۲- «مصدر هغه لفظ دی چې له ده څخه دفعل اظهار کیږی مگر فعلـی لـوازم ورسره نه وی او مصدری نخښنه ولری .» (۲)

۳-«مصدر هغه کله ده چې بیله زمانی څخه یو فعل او کار ښوو ی اوزمانه تـری نه معلومیږی په پښتو کی مصدر دلفظ او آخر په لحاظ پر پنځه ډوله دی .» (۳)

٤- « مصدر داسم معنی یوه نوع ده چې کار او کیفیت ښکاره کوی او له زمانی څخه مجردوی ،نښانی ئی په وروسته کې دمصدری نخښی راتلنه ده » (٤) .

---

(۱) دپښتو دژبی لیاره - ۱۳۹ شم مخ (۲) ار دو صرف و نحو - ۵۰ سم مخ. (۳) ژبښودنه ٤۱ تم مخ .

(٤) قواعد فارسی - ۳۵ شم مخ .

هغه دری گون خصوصیات چې مونږ ته له مخنیو تعریفو څخه (۱،۲؛۱،۳؛۱،٤)

د مصدر د پیژندنې له پاره په لاس راغلي دي په وروستو درو پورتنیو تعریفاتو (۱،۵) کې ئې لومړی خصوصیت چې عبارت له اشتقاق څخه ؤ کوم نه لیده کیږي ـ خو هر څه چې ئې دوه نور خصوصیتونه دي هم خپل کور پوره نه ډکوي . حتی بیله دمخنیو درو ډلو مصدري پیژندنو څخه چه زمونږ د پوهې اساس زدی، بیخي نیمه خوا کیږي مثلاً یو خو مصدر لفظ او کلمه بولي چې د ټولو ژبنیو اداؤ له پاره عامي افادې یعنې د لفظ او کلمې ترمفهوم لاندې، اسم، فعل، صفت، قیود، حرف او نور گرده راځي . سره له دې چې بیله زماني څخه دفعل اظهار کونکئ ئې دلفظ او کلمې مفاهیم تحدیدوي مگر هغې اندازې ته ئې نه سي رسولای څو مصدردې بشپړ داسې معرفي کړي، لکه له دمخنیو درو رازو تعریفاتو څخه چې په گډه پیژندل کیږي . ددغې ډلې وروستني تعریف ئې داسم معنی یوه نوع بولي چې یوه رازنوې افاده ده مگر پخپله دغه ټکي چې وایي کار او کیفیت ښکاره کوي داسم معنی له جنبې څخه باسي : دغه لاهم باید پرزیاده شي چې فعلي نومونه داسم معنی او مصداق لرونکي (۱) اسماؤ ترمنځ راتلای شي ځکه چې فعلي نومونه اکثره پرداسو واقعیاتو باندې اطلاق کیږي چې هغه خارجي شکل لري او مونږ دهغو احساس کولای شو. مگر له اسم معنی څخه فقط په ذهن کښې پوهیږو. یوازې لومړی تعریف مصدرد (۱،۲) داشتقاق په خصوصیت سره هم راپیژني .

۱،٦ـ(دریم) هغه تعریفونه چه دمصدر پیژندنه دمصدر کلمې دلغوي معنا او دهغه دا صطلاحي فهم له مخې کوي .

الف ـ «هغه الفاظ چې پخپله له نورو څخه نه وي جوړ شوي مگر له دوي څخه نوم او متصرف فعل جوړ شي او دغه الفاظ په ناتها کلې زمانه کې د هر کار کولو ، کړلو یا کیدلو معنی ورکي. نو دغه ته مصدر ویل کیږي». (۲)

ب ـ« ټول افعال له مصدر څخه جوړیږي . مصدر هغې کلمې ته وایي چې دیوه

(۱) Substantive (۲) قواعد عربي (اره و) ـ۱٦ سم مخ.

کار پر کولو باندی دلالت کوی او په زمانه پوری تعلق نه لری او پخپله له بلی کلمی څخه جوړ شوی نه وی » . (۱)

ج- «مصدر هغه اسم دی. چی د کم کار یا فعل نوم وی او له ده څخه ځینی قسمونه اسماً او فعلونه راووزی.» (۲) .

د- «مصدر هغه اسم دی چی پر حالت یا د فعل پر حدوث باندی بیله دزمانی له قیده څخه دلالت وکړی او د ټولو فعلو او مشتقونو منشأ وی» (۳) .

ه- «فعلی اسم هغه دئ چی د کم کار یا فعل نوم وی او خپله معنی بی دزمانی له تعینه څخه اظهار کی، له فعلی نامه څخه یو شمیر نوری کلمی قانوناً استخراج او صادریزی بنا پر دغه نو فعلی اسم دفعلی مشتقاتو مصدر دئ او په اصلاح کښې زیزنده (مصدر) ورته وایی» (٤).

و- «مصدر په صرف او نحو کی معمولاً د افعالو هغه برخه ده چی زمانه او شخص پکښې دخالت نه لری او د اسم غوندی استعمالیزی. په داسی حال کی چی دفعل پر حدوث باندی بیله دی چی پر زمانه مشخص او دفعل پر نورو صورتو لکه ماضی او استقبال باندی، اسم فاعل او نورو چی له ده څخه جوړیزی دلالت وکړی، صادقیزي» (٥) .

ز- «مصدر هغه اسم دئ چی د کار د واقع کیدنی یا د صفت او حالت د ښکاره کیدنی په معناوی بیله دی چی پر زمانی باندی دلالت وکړی. مصدر له دی پلوه مصدر بلل شوی دئ چی فعل او مشتق نومونه له ده څخه صادریزی» (٦) .

ددغی دلی دلومړنیو دوو تعریفو دغه نقطه چی مصدر به قائم بالذات وی یعنی یو جامد اسم دئ چی پخپله به له نورو کلماتو څخه نوی جوړ شوی مگر له ده څخه به نور کلمات جوړیزی. په بله توگه سره مشتق نه دئ بلکه مشتق منه دی چی ددغی ادعا له پاره ئی دمعنی هیڅ ثبوت نشته (وروسته به توزیح شی) .

---

(۱) پښتو قواعد ٥٧ سم مخ .

(۲) اردو گویمر- ۳۱ شم مخ .

(۳) صرف آموزگار (٤) پښتو گرامر-١٤٨ تم مخ. (٥) دستور جامع زبان فارسی ٨٩ یم مخ .

(٦) کتاب صرف و نحو و قرائت عربی کتاب صرف ۳ یم مخ.

په دغه پورتنيو پيژندنو کښې دوړ اندنيو په دوديوه عامه وراني شته چي هغه دفعلي نومونو تياکنه ده ، يعني د مصدري فعلي نامه او نورو فعلي نوموترمنځ توپيرنه دي ښووه شوی . خو کم خصوصيات چي ئي بيان شوی دی هغه د ځيني فعلي نومو ترمنځ سره مشترك دی مثلاً د زماني قيد ورسره نه وی او د فعل پر حدوث دلالت کوی . مګر په دغه وروستنی تعريف کښې چي بيا نوموړی ورا نبي له منځه وړه شويده نوری ورا نی ئي را پيدا کړی دی. لکه مصدر محض اسم ښووي يعني فعلي نوموالي او فعلي حد وثيت (د زمانی بی قيدی) ئي هيڅ درك نه لري داسي : « اسم مصدر هغه دی چي له ده څخه يوشی مشتق شی او په اخرکې مصدری نخښې ولری.» (۱) دغسي ډيراسمونه شته چي يوشي ځني مشتق کيږی اومصدری نخښې هم پکښې وی لکه په دری ژبه کښې له ګردن څخه ګردنه اوګردی، له خويشتن څخه خويشتن، خويش، خويشاوندی. اوپه پښتو کې له ګومل څخه ګوملی؛ کوتل، کوتلی، کوتلونه؛ کډهل، کډهلونه او نور. يعني سربيره پرهغې سلسلې کلماتوچي له فعلي مصدره څخه اشتقاق مومـی نور خورا ډير کلمات شته چي داشتقاق له پاره عليحده مصادرلری .

۷،۱- داچې دمخني ګرده تعريفونه نيمګړی اوداقهام ساحه ئي يا ترضرورت کوچني اويا لويه ده، نوښاييږی چي د پورتنيو پيژندنوپه رڼښائي کښې ئي نسبتاً يوجامع اومانع تعريف وړاندی کړه شي داسي: مصدرهغه تياکلي نخښي لرونکي نوم دئ چي په ژبه کښې فعلي اداء اوداستعمال تياکلي اسمي خواوی ولری .

الف - ددغسي پيژندني بدودی: که چيری موږ ديوی ژبی له سا ختمـان او څرنګوالي څخه پرمخ ناپوه اوسواو دغه تعريف راوړاندی کړه شي ، له سـره څخه به ترپايه پوری داسي اوډلي کلمات پکښې وی چي مصداق اومفهوم به ئي مغشوش لاڅه بلکه ورك به هم وی لکه :

۱- تياکلي نخښې ئي څه اوڅرنګه دی؟ ولي دغه دی اونوری نه دی ؟

---

(۱) مقدمه بدان

۲ـ په داسی توگه چی مصدر ی نخښی له سوالیی سره مخامخی وی نو فعلی نوم دپخوا په شانی یوعمومی اطلاق لری چی نور د غسی فعلـی ا سمـو نه هـم پکښې شامليږی .

۳ـ فعلی اداء هم دفعلی نامه غو ندی کم تیا کلی اطلاق نه لری.

٤ـ ترڅو چی څوك دیوی ژبی دمختلفو کلماتو په صرفی او نحوی ویشنو او اداؤ کښې بلدنه وی دهغو له پاره دمصدرداستعمال تیا لکی اسمی خواوی کم معین مصداق نه لری.

ب ـ دورستنی "پیژندنی ښیگڼی: کله چی څوك دخپلی ژبی په گرامری ترکیب اوجوړښت وپوهیږ ی نود دغسی پوهنی پراساس باندی کولا ی شی د یوی بلی ژبی کلموی کتګوری له پورتنی تعریف څخه دمخه دژبی ترمطالعې تریو ی اندازی پـور ی وپیـژ نـد لای شی. مگر بیاهـم دغه راز پیژندنی هغه وخت مؤثر ی او مفیدې ثابتیږ ی یا په بل عبارت سره ښه ترفهمول کیږی چی دژبنیو گرامری کتگور یو ترمطالعی وروسته وړاندی شی .

۱ـ دمصدرله پاره فعلیت قیدراوړ نه، دی دافعالو په سلسله کښې د رو ی چـی پر کړ نه باندی صدق مومی.خوداسی اشاری لکه دفعل پرحدوث دلالت اونوری ئی له زوایدو څخه شمیرلی کیږی چی په توضیح پوری ئی اړه لری .

۲ـ دټولو موجوداتو له پاره اکثره نومونه اوډیری لږ نوری اداوی په ژ بـو کښې وضع شوی چی دهغو له جملی څخه مصدردفعل او کړو نوم دئ . دغه اسمیت یا اسم بلنه ئې فعلیت تـه تغییرورکوی . داسی چی دزمانی قید ځنی ایسته کو ی شخص ئی له مفهومه څخه باسی اودنیمومجردو اسما ؤخصوصیات وربخښی، چی بیائی په تعریف کښې ورسره ځایو نه ترضرورت دباندی دی .

۳ـ له دغه وروستنی تعریف څخه داشتقا ق صفت په دی نیامت ا یسته شو ی دی چی پخپله مصدر کلمه دغه داشتقاق معنی افاده کوی یعنی دمصد ر د اشتقا قیه صفت ذکرتـه په تعریف کښي ضرورت نشته . ولی چی مصد رپخپلـه د غه معنی لری. له یوی خو اڅخه دمصدرداشتقاقیه صفت لرنه اوله بلی خو اڅخه ئی جا مـد

اسم والي په وروسته کښې ځيرل کيږي.

٤ـ د نورو فعلي نومو په سلسله کښې دمصدر تاکنې له پاره دمصدر کلموی شکل اواستعمال پيژندنه لازمي ده . په ځينوژبو کښې مصدرونه دمعنی له اختلافه سره مختلف شکلونه اخلي او د مختلفو نخښو لرونکي وی . مگر نحوی استعمال ئې يو له بله سره ورته وی .

په ځينونوروژبو کښې بيا مختلف فعلي نومونه د استعمال په ساحه کښې سره مشترك وی که په څه هم هرفعلي نوم په هرنحوی ساختمان کښې دبل هرفعلي نامه په ځيرولويدلای شي مگرمعنوی جوړښت اوتطابق به نه شي کولای . دغه رازعدم تطابق دځينوژبو مثلاعربي دفعلي نومو اوخصوصا مصادروپه شکلي اختلاف کښې څرگنديدلای شي. يعنی دنخښو بيلوالی له مخی څخه ئی دغه شکلي اختلاف يو ړ از معنوی توپيرهم دفعلي نومو ترمنځ پيدا کوی. ځکه نودهرفعل مصدر چې دنخښو واحده سلسله لری معنوی اوشکلي کړه وړه ئی سره يوشانـی وی .

اينفينيتيو Infinitive :

۱،۸ـ په ژبه کښې يو تيا کلي کلموی شکل چې موږ ئې په مصدرسره پيژنو او تقريبا ورته شکل ئی په انگليسي اوپرڅنگ يامربوطوژبوکې اينفينيتيو Infinitive بولي. دغه دوې کلمې چې دژبو ترمنځ دمصداقونو دقرابت له مخې څخه يوه په بلې سره ترجمه کيږی ددوی دنومو پرمعنوی اشتراك باندی دلالت نه کوی. بلکه ددواړو معناوی اومفاهيم فرق سره لری. دمصدرهغې موئی دمخه په تعريفاتو کښې وليده اود اينفينيتيوهغې به هم اوس پسې بيان شي .

دانگليسي اينفينيتيو Infinitive کلمه له لاتين اينفينيتيوس Infinitus څخه راوتلې ده چې دنا تيا کلي اوبې تعيينه معنی ورکوی. په گرامر کښې هم اينفينيتيوو داسې دول فعلي نوموته وئيل کيږی چې دتيا کلي شخص اوعدد لرونکي نه وی . له دغو نوموړو مشخصاتو څخه بالعموم ديوې وضعي ياوجهې Mood په توگه کار اخيستل کيږی . گرامريانو په لاتيني کښې هم دغه فعلي نوم اينفينيتيوس Infinitus

یا اینفینیتوس مودس Infinitus Modus بللی دی . (۱) دغه اینفینیتیو اساسا یو اسم ؤ او اسمی حالات ئی لرل (۲) .

سر بیره پردغو یادو نو باندی دا ینفینیتیو پیژندنه داسی کیږی: دغه دفعلی نو مو یو داسی شکل دئ چی داسم په توگه وظیفه ادا کوی او په عین حال کښی فعلی کره وړه یا صفات هم لری لکه دمفعول لرنه او هم د قیدی صفاتو Adverbial Qualifiers داشکالو ښوونه (۳) .

موږ له پورتنیو کرښو څخه پوهیږو چی اینفینیتیو هم فعلی او هم اسمی خصوصیتونه لری . یعنی داسی نه وی لکه فعل چی فاعل غواړی او په شخص او عدد پوری منحصروی. ددغو یادوونو په وسیله سره نود مقید فعل Finite Verb او غیرمقید فعل Infinite Verb یا په ساده توگه سره دناتا کلی یا بی تعیینه Infinitive ترمنځ تمیز کیږی (٤) .

له دغه رازبیا نو سره سم اینفینتیو کلمه د ژ بنی موصوفی کلمی یعنی پرهغی باندی چی اطلاق کیږی موجود او بشپړ شکل را معرفی کوی . دغه هغه پخوانی دوه، فعلی او سمی ، اړخونه لری . لومړی که دغه پیژند نه یوازی له یوه منفی اړخه څخه و گورو نو هغه د فعل تمیز تعیین او ناتا کلوالی دی . یعنی په شخصی، عدد او زمانه پوری اړه نه درلودنه ده. په دغسی صورت کښی نو اینفینیتیو یو هغسی فعل دئ لکه ذکرچی ئی دبی قیدئ ترصفت لاندی وشو او هغه دا چی فعلی خصوصیات نه لری یعنی یو محض فعل دی . که له دوهم مثبت اړخه څخه ورته و کتل شی ، نود پورتنیو مشخصاتو دنفی پرځای باندی ئی دنورو خصوصیات زیادتوب راځی چی دغه عبارت له اسمی مشخصاتو څخه وی . له دغه سببه څخه

1- Encyclopedia Britannica , vo 1 . 12 , P . 340.

2- English Grammer - p. 266.

3- Webster' s New International Dictionary, 2nd. ed . and
'' '' Collegiate'' 1961.

4- High School English Grammer, p. 115.

نو اینفینتیو ته فعلی نوم Verbel Noun هم ویل کیـږی . دغه وروستنی دلالت واضح دئ مگر تا کلی او معین نه دئ. ولی چی دفعلی نامه ترعنوان لاندی منحض اسم اومحض فعل Supine غوندی فعلی نومونه هم راتلای شی . Gerund

دغه وړاندینی دوه اړخیزه ویشنه ددې له پاره وه چی په ځیـنو ژبو کی اینفینیتیو اسمی خصوصیات نه لری بلکه یو صرف فعل وی لکه په انگلیسی کی اوهم په روسی کی اسم ډېر خصوصیتونه لری.

چی هغه ئی په اینفینیتیو کښی نه شی موجودیدلای . یعنی دنوموړی ژبی انفینیتیو اسم نه بلکه یو محض فعل دی .

اوس چی دمصدر داطلاق او معنی ساحه د مختلفو افکارو په رڼا کی تر ممکنی اندازی پوری را څرگنده شوه نو به ئی د شکل او وظیفی له مخی څخه هم مطالعه کړو چی دغه څرنگه تشکل او استعمال لری .

د مصدري نخبني پيژندنه

د تعريفاتو له مخې څخه چې د مصدريوه مشخصه بيان شويده هغه ئې د لفظي نخبني وجوددی. چې د مصدر په خصوصياتو کې دغه تيا کلي مورفيمي واحد اساسي وظيفه لري . دغه نخبنه په مصدر کښې ځيني مميزات را پيداکوي چې يادونه ئې ترمخه شويده . اوس به ددغې نخبني په پيژندنه پسې هڅه وکړو څوو پوهيزو چې په پښتو کښې دغه نخبنه يوه ، که اوز، او څرنګه دی .

۲، ۱ـ تر اوسه پورې چې په پښتو کې مصدرله پاره کومې نښخې ښودلی شوی دی هغه عبارت له دغو لاندينو پنځګونو څخه دی .

لومړی: /ـل/ /-al/ دوهم: /ـول/ /-wal/ دريم: /يدل/ /edal/ څلورم: (کول) او پنځم: (کيدل). دلومړ نيودرو نخبنو مثالونه لاندې په لنډه توګه وړاندې کيږي:

۱ـ/ـل/ والامصدرونه: دغه داسې مصدرونه دي چې دفعلي مادې په وروسته کې ئې يوازې /ـل/ راشي لکه ، بلل، ويشتل، چښل ، نيول ، کښينستل، پرې ايستل.

۲ـ/ول/ والامصدرونه : داهغه دي چې د فعلي مادې په پای کې ئې /ول/ وي لکه لمبول ،اوزدول، پاڅول ، سوځول ، غوزول ...

۳ـ /يدل/ والامصدونه: دغه مصدرونه ددوهمې ډلې له فعلي ما دوڅخه داسې جوړيږي چې د/ـ ول/ دنخبني پرځای باندې د/ـ يدل/ نخبنه ورواچوله شي، لکه لمبيدل ، اوزديدل ، پاڅيدل، کږيدل،سوځيدل ، غوزيدل ...(دپښتوله متداولو ګرامرو څخه) .

د پورتنيو پنځګونو نخښو په لړ کې مو دلوړ نيودرو نخښو مثالونه وکتل او اوس
دهغږ له جملې څخه ئې دوهمه اودريمه يعني د/ـ ول/او/ـ يدل/ نخښې تر څيړنې
لاندې نيسو : ۲ـ۲ـ دګرامر په کتابونو کښې ئې راوړې دي چې لـــه مصدره څخه د
مختلفوصيغو اشتقاق اوتصريف په داسې توګه وی چې د مصدر ی نخښې پرځای
باندې د فاعليت /ـ ونکي/ د مفعوليت /ـ لي/ د زماني شخص
اونورونخښې راوړلې شي نودفاعـــل ، مفعول . . . ماضـــی ، حا ل . . . متکلم
مخاطب اونورې فردي اوجمع صيغې ځنې جوړيږي لـکه :

	له سوځل (۱) څخه :	له سوځول څخه :	له سوځيدل څخه :
فاعليت صفت :	سوځونکي	سوځوونکي	سوځيدونکي
مفعولي صفت :	سوځلي	سوځولي	سوځيدلي
حال :	سوځي	سوځوی	سوځيږي

دپورتني بيان او مثالودتطبيق په صورت کښې دمصدري نخښې تبديل په فاعلي
مفعولي،زماني اوشخصي نخښوسره ، دوروستنيودوو(ول) او (يدل) والا مصدرو
په باره کښې نه صحيح کيږي . ولي موږ ئې وينوچې دلومړني مصد ر (سوځــــل)
غوندې ئې يوازې (ـل) په نوموړوفاعلي ، مفعولي ، زماني اوشخصي نخښو سره
اليش شويدئ . مګرهرڅه چې د /ـؤـ/او/ـيدـ/نخښې دي په خپلو تهولو مشتقاتو او
تصريفاتو کښې خپل ځان نه بې ځايه کوی .

داچې له مصدری /ـؤل/ او /ـيدل/نخښوڅخه يوازی/ـل/ په نوموړو ورو
ستړونوسره اليشيږی نوداسي يوه پوښتنه‌راپيداکوی چې د /ـول/ او /ـيدل/هره

[۱] بايد بې يادونې پاته نشي چې په عمومي توګه دسوځل کلمه دسوځول اوسوځيدل کلمودواړوپرځای
باندې‌مستعمله ده يعني هم دمتعدي‌او هم دلازمی افعالو اجرا په کيږی‌مثلا سو ځی سو ځيږی ا و سو ځی ئی
سوځوی‌ئی . دغه رنګه ئی هم نور شکلونه سر ه مساوی‌کيږی. که دپور تنيومثالور او ړ نه دمعنو ی‌ملحوظ
له مخې څخه و ای‌نوښايید له چې پر ځای‌باندی می‌ئی يوه بله کلمه مثال راو ړی‌وا ی. خو څر نـګه چې زه
پر لفظی تغير اتو او اليشيد نوباندی زغيږم ځکه می نوتر نورو دغه صيغه غوره کړ ه چې دموضوع په افاده کښې
سوو انيی پيښوی. بل داچی دسوځل کلمه دسوځول اوسوځيد ل کلموپرځای باندی نسبتانوی در يد لی د ه اود
ژبې ديوه وروستنی انکشاف شکل ښووی.

مصدری نخښبه له دوومورفيموڅخه جوړه ده او که يوازې يو، يومورفيم دی؟ که ئې هره يوه ټوټه دوه مورفيمونه ولری، نو يوه ،مصدری‌علامه يوازې يومورفيمه وی او دوه مورفيمه‌کيدای نه شی‌مگر که‌د / ـ ول ـ wal ـ / اويد ل / edal / هره نخښبه يوازې يو، يومورفيم وی نو بيا په صرفی او ښتنوکښې تجزيه نه منی . که تجزيه شی نو به ئې هره ټوټه خوشې نامفهومه او بې معنی وی . ځکه چې ديو ه واحد مورفيم تجزيه له دغه رازواقعيته سره مخامخ کيږی .

په داسی‌صورت کښې چې د /ـ ول/ او/ـ يدل/ لومړنۍ ټوټې /ـ و/ او /ـ يـد/ پخپله په مشتقاتوکښې پاته کيږی . هرڅه چې وروستنې ټـوټـې دی هغه دحـال مستقبل ، فاعل اوداسونوروصيغوله‌مورفيموسره‌اليشيږی چې دغه پيښه دنومړو ټوټودبې مفهومی په صورت کښې ممکـنه نه ده. داځـکه چې‌لومړی خودفونيمو يوه داسی سلسله هغه چې‌کومه معنی ونه لری له يوی ريښې يا تنې سره ئې تـړنه په‌کلمه‌کښې څه تحول نه راولی. په دغه صورت‌کښې ئـې وجود بې ضرورتـه اوايسته‌کونه ئې‌دکلمې په معنی‌کښې څه اغيزه نه ښندی . دوهم داچې يوه‌بيمعنی ټوټه ديوی يامعنی ټوټـې سره نه اليشيږی .

اوس‌نودغه په تينـگه سره ويلای شوچې‌دا /ـ ول/ او/ـيدل/ ټوټـې دواړی يويومورفيم نـه بلـکه هره يو ه ئې دوه ، دوه مو ر فيمو نه د ی چې مصد ر ی مورفيم يامصدری نخښبه ئـې يوازنې وروستنې /ـل/ دی چې تصريف مومی .

٤٢ ــ مصدری تجزيه:موږ په مـتداول ډول سره د /ـؤل/ والا او /ـيــد ل/ والا مصدرونه پيژندلی اودغه‌پيژندنه موهم ډيره دمصدری نخښبو/ـول/ او/ـيدل / په وسيله سره ده لـکه په سوځول ، غوږول . . . اوسوځيدل ، غوږيدل ... غوندی صيغوکښې . دغه دوې نخښبی ددې باعث گرځی چې موږددغومصد رو او ددوی دافعالوترمنځ ويوراز نحوی اومعنوی ويشنې ته قايل شو. ځـکه چې بيـله دغــو نخښبوڅخه نوری فعلی مادې سره مشترکی دی لـکه / سوځ ـ Swadz/ د سوځول (Swadzawal) اوسوځيدل (Swad zedal) په مصد روکښې .

کــه مــو ږ د غه د وه مصدرونه د دغی دلـی د نو ر و مصد ر و پــه نما یند گـی تجـزیــه او سره مقا یسه کو نــو به سر بیره پر پورتنی اشتراك باندی چــی /سوځـ/ دئ ، نور مشترك اجزاء به هم پـه کښې پیداکــو چــی هغه به پرته له پورتنی‌فعلی یا اسمی‌مادې څخه وی . دمثال په توگه:

/سوځول : swadzawal

په /سوځیدل : swadzedal /دواړو مصدرو کښې لو مړنی/سوځـ ـ swadz/ او روستنی/ـل: al‌ـ/دواړی برخی‌سره‌مشترکی‌دی‌مگر منځنی برخی‌یی‌توپیر سره‌لری . دغه عبارت له/ـ وـ/ـawـ/ او /ـ ید ـ/ـ ed ـ/برخو څخه‌دی. له دغه اختلافه‌څخه هغه توتی ځرگند یږی چی دافعالو په معنوی توپیر کښې اغیزه لری . د/ـؤـ/ یــا /ـ edـ/مورفیم دفعل په بیلوحالاتو کښې دتعدی اومعلوموالی مفهوم‌ښووی. مگرد /ـ ید ـ/یا/ ـ edـ/ مورفیم بیادلزوم اومجهولوالی هغی . د دغه تحلیل له مخی څخه دغه واقعیت چی/ـ ؤـ/ او/ـ ید ـ/دواړی تو تــی د مصدری نخښو برخی نه‌دی، بلکه هره‌توته ځان ته‌بیله معنی لری‌او بیل بیل مورفیمونه دی،ددوی‌ځانمن موجودیت ثابتیږی. له دغه لحاظه څخه نودوی دخپلی بشپړی صیغی په معنی کښې تغییر راولی. ځکه چی‌دپورتنیودوومصدرو په مقایسه‌کښې نوری تولی برخی سره یوشانی‌مگرد/ؤـ‌او/ـ یدـ/برخی ئی سره بیلی دی . دنوموړودوومصدروترمنځ چی‌هم‌کم معنوی اختلاف موجوددئ هغه ئی‌دیوه تعدی اومعلو موالی اودبل‌هغی لزوم‌اومجهولوالی‌ښووی. پس‌دغه معنوی اختـلاف بیله دې‌څخه چی‌پر نوموړی لفظی‌اختلاف باندې حمل‌شی‌بله چاره نه شته. ددغه واقعیت په‌نتیجه‌کښې‌د/ـؤـ/ مورفیم د معلوموالی اوتعدی معنی ښندی . مگر/ـ یدـ/ د مجهو لوالی اولزوم هغی.اوس نوپورتنی دواړه دوله مصدرونه له درومورفیمو څخه جـوړشوی دی چی‌لومړی:ریښه Root دوهم: تنه‌والامورفیم stem formative morpheme اودریم: مصدری نخښنه ده .

نتیجه داچی پښتو (ول) ولااو (یدل) والامصدرونه نه‌لری اونـه ئی نوموړی

مصدری نخښې دی. هغه نخښې چه ترمخه د (۱) سوځل (۲) سوځول او (۳) سوځیدل غوندی مصدرود پیژندنی له پاره بیان شویدی/- ول/او/-یدل/ئی مصدری نخښې نه بلکه ددروسرو له پاره مصدری نخښې ورستنی مورفیم/- ل al - / دئ .

پورتنی نتیجی ته موږ پس له نژدی نیمی پیړی څخه او پهډیرود لایلوسره رسیز و مگر دپښتو مرکی په بدیهی او قطعیډول سره دغه مطلب داسی بیان کړی دی : په افغانی ژبه کی دمصدر نخښه مطلق (ل) ده چی ترمخه حرکت ئی مجهوله فتحه وی (۱) .

سربیره پردغه باندې دپښتو مرکه لیکی چی په افغانی کی دری ډوله مصدرونه شته یو وضعی چی بسیط وی لکه تلل، خوړل، بل ترکیبی چی دمتعدی یالازمی کولو له پاره ئی دکوم اسم یاصفت په آخرکی د ــ ول ــ او ــ دل ــ نخښې وراچولی کیږی. که موصوف اسم یاصفت جامد اوغیر مشتق وی پرځای ئی ــ کول ــ او ــ کیدل راځی . اودریم ئی ځینومعنوی نوموته اشاره کوی چی ترموضوع دباندی وزی

۵،۲ سربیره پرپورتنودروډولو مصدروباندې دوه ډوله نورمصدرونه پیژندل شویدی چی هغه (کول) والا او (کیدل) والامصدرونـه بلل کیږی. ددغوجوړښت هم لکه ددمخنیو هغی د (ـ کول) او (ـ کیدل) مصدری نخښو په توگه له نورو کلماتو سره تړل کیږی اودغه رازمصدرونه ځنی جوړیږی لکه:

پریکول، پریکیدل، پخولاکول، پخولاکیدل، غلاکول، غلاکیدل اوداسی نور. دنوموړومصدرو له جملی څخه یوازی دا (پریکول) او (پریکیدل) مصدر ونه دمثال په توگه ترڅیړنی لاندې نیول کیږی . کله که دغه مصدرونه تجزیه کړل شی نو به دځلورو بیلو بیلو برخودراودنکی وی لکه :

pre-k-aw-al   پرې ــ ك ــ ؤ ــ ل:

pre-k-ed-al   پرې ــ ك ــ يد ــ ل :

پورتنی تجزیه شوی مصدرونه نسبت ودوودمخنیو (سوځول اوسوځیدل) غوندی مصدروته یوه توته اضافه لری . دغه اضافه توب نورهم پسی ډیریدلای شی لکه

(۱)(دپښتو پښوویه ۳۳ شم مخ ۱۳۰۲).

غوټ پر يکول، غوټ سره پر يکيدل او نور داسي تر کيبي شکلو نـه . مګر د تجزيـي او تحليـل داساني له پاره بـه ئي يو مختصر شکل تر ځير ني لا نـدې و نيول شي. چي هغه به دغه څلور توټه ايز شکله مصدروی د مثال په تو ګه :

غلا ــ ك ــ ؤ ــ ل : ghla-k-aw-al

غلا ــ ك ــ يد ــ ل : ghla-k-ed-al

د (غلا کول) او (غلا کيدل) مصدرونه په تجزيه کښې له څلور و توټو څخه دری توټې مشترکي او يوه ئي مخالفه په لاس راځي. دغه توټه عبارت له هغي برخي څخه ده چي په (۳،۲ او ۴،۲) کښې هره يوه دبيل مورفيم په تو ګه و پيژ ند له شوه .

له نورودرو مشترکو برخوڅخي ئي لو مړی توټه (غلا ghla) يــودوه مورفيمه اسم دی . خو هرڅه چي دوهمه توټه/ك -ka- / ده عبارت له يوه فعلي ريښه ايزه مورفيمه څخه ده / -ka- / او / -aw- / ياد/ -ka - / او / -ed- / واو او نه ياد علت حرفونه د مشابهت ادغام assimilative replacement لری او يـا دا چــی /-k -/ يو مورفو فونيم دی .

ددغه راز مصدرو د پيژ ندنی په خوا کی لو مړ نی څــرك موز تــه له دې ځايه څخه په لاس راځي چي يو اسمي آزاد شکل له يوه فعلي مورفيمه سره په تر کيبـي قيد کښې راغلی دی. يعني بيله (غلا) څخه (کول) او (کيدل) مصدری نخښي نه بلـکه پخپله دوه هغه راز مصدرونه دی چي ترمخه توضيح شول .

دمصدر څرنګوالی

۱،۳ــ له دمخنیو څیړنو څخه موږ ته دغه نتیجه په لاس راغله : هرهغه فعل چې مختوم په /ـل/وي مصدر دئ لکه : کتل،ویل، غورځول،غورځیدل او نور . مګر اوس به بنا پردغه نتیجه پخپله په ژبه کښې وګورو چې ددغه راز صیغو د استعمال څرنګه ثبوت اومدلول شته . مثالونه :

۱ــ ده ډیر کتابونه ولوستل.   ۲ــ ما خپل څوتنه ملګري ولیدل.

۳ ــ دی کوچنیان وژړول.   ٤ــ دوي په ډنډ کښې ولمبیدل.

په لوړو جملو کښې هغه فعلي صیغې چې په وروسته کښې ئې مصدري نخښه /ـل/راغلې ده عبارت له ولوستل ، ولیدل ،وژړول اوولمبیدل څخه دي . مګر موږ ئې لومړي په بدیهي ډول له استعماله څخه پوهیږو چې دغه ډول صیغې که څه هم مصدري نخښه پکښې شته خو مصدري مشخصات نه لري . دوهم دا چې د سرتړنی / وـ / مورفیم چې پرمطلقې ماضي اطلاق کیږي دمصدر ګرده اسمي خصاصیات ورنفې کوي اوپرځاي باندي ئې یوازي فعلي خصوصیات ور تا ئید وي .له دې پلوه نوپورتنۍ صیغې دمطلقې ماضي جمع افعال دي اودغه رنګه ئې فاعلان اومفعولان ــ چې ډیر کتابونه ، څوتنه ملګري ، کوچنیان اودوي دي ـ هم جمع دی . په لنډه توګه داسې ویلاي شو چې دولوستل ، ولیدل ، و ژړول اوولمبیدل غوندې افعال چې په سر کې ئې دمطلقې ماضي مورفیم / و ــ / راغلې وي له لوستل ،لیدل ،ژړول اولمبیدل مصدر څخه مأخوذدي . په بل عبارت

هغه مصدرې شـکلونه چې کهٔی پهسر کښې / و ـ / ودرلودئ هغهله مصد روالی څخه وزی اویو بشپړ ماضـی فعل څنی جوړ یبزې .

۲،۳ ـ پورتنـی بیان پوره واضح نهدئ .ولی سر بیره پردې چې د مصدرې شـکل پهسر کښې دې د/و ـ / موجو دیت مطلق ماضی افعال له مصد ریته څخه وباسی ،یوه دلهنورې صیغی هم پهځان کښې ورسره شاملوې لـکه ویل ،و ژل ، ودول اووهل غوندې کلمات . مـګر دغه رازصیغـی کهڅههم په ابتد اء کښـی / و ـ / لرې خود بشپړې ماضـی جمع فعلونه ،نهبلـکهمصدرونه ګڼل شویدې . پهدغه باره کښـییوهداسیپوښتنه پید ا کیږې چې موږ څرنـګه کو لا ی شو د ولوستل او ویل غوندی کلماتود(و)وترمنځ دې داسی تمییز څله و کړ ای شو چییوئی دمطلقی ماضی مورفیم دئ او بل د اصل صیغی صرف یو ږ غ یا فو نیم دئ. ددغـی پیژندنیلهپاره دوې لارې شته چې یوه ئیمعنوې Semantic اوبلهئی لفـظی Morphological ده .

الف ـدغه لومړنـی معنوی معیار چې ابتدائـی اوډ ږبـی دز غید ونـکو لـه پاره اسانه دئ د صیغو پرنحوې استعمال باندې اتـکأ لرې .له دغـی لا رې څخه ددوې ترمنځ دمعنی توپیر واضح کیږې دمثال پهتوګه دغه لا ندینۍ دوې جمـلی سره مقـایسه کوو :

۱ـ دهډیر کـتا بونـه ولوستل .

۲ـده ډیر کـتابونه ویـل .

پهلومـړی جمله کی دکتا بو لوستلو کار په ماضی کی بشپړ شوې دئ مـګر پهدوهمه جمله کـیدغه کارپه تیره زمانه کیبشپړشوې نهدې بلـکه دوام لـرې. څکه نولومړی دمطلقی ماضی اودوهمه دجارې ما ضی صیغه ده .

ب ـدنومړودوو (و)وودتمیز کونـګلهپاره بل معیارعبارت له مورفیمی تجزیـی څخه دئ داسی :

که چیرې / و / مورفیم نهبلـکه یوداسـی فونیم وې چـیدفعلـی مادې یـا

فعلی مور فیم یوه برخه جوړ وی نودتجز یی په‌نتیجه کښی‌ئی فعلی مور فیم بی معنی کیږي اونور نود مورفیمو الی څخه وزي لکه :

مورفیمـــو نه	فونیم	بـی معـنی
وژل	/ و ـ /	/ ـ ژ ل /
ویل	/ و ـ /	/ ـ یـل /
ویښول	/ و ـ /	/ ـ یښول
ودول	/ و ـ /	/ ـ دول /
ویښیدل	/ و ـ /	/ـ یښید ل /
ودیدل	/ و ـ /	/ـ د یدل /

په‌هغه‌صورت کښی‌چی / و ـ /مورفیم وې نود تجزیی په نتیجه کښی فعلی ماده‌خپله ذاتی معنی خوندی کو ی اوله مور فیمو ا لی څخه نه په وز ې یعنی بی معنی کیږي نه لکه :

مورفیمـــو نه	مور فیم	معنی داره
ولو ستـل	/ و ـ /	لوســتـل
ولیدل	/ و ـ /	لید ل
وژړول	/ و ـ /	ژړ ول
وژړیدل	/ و ـ /	ژړیدل

دپورتنی تجزیوی مقایسی په‌نتجه کښې دلومړنی معنوی معیار له معنی څخه داسی ویلای شو چی‌دړومبنی‌تجزیـی بشپړ اشــکال یاناتجز یه شو ی صورتو نه لــکه وژل ،وهل ، ویل، ویښول اوودول له دوهمی برخـی له تجزیه شوو منتجو صورتولــکه لوستل، لیدل، ژړول ، او ژړیدل سره برابردی . یعنی واړه په یوه گته‌گوری Catagory کښـی‌سره‌راځی . څرنـگـــه چی دغو وروستنیوصور تـو تـه‌دمطلقی ماضی مورفیم / و ـ / وراچول کیږي او ولوستل ، ولیـدل ، وژ ړول مخنـی جوړ یږی .

دغه رنګه لومړنيو ـ وژل ، ويل اووهل غوندی صيغو نه هم نوموړی(و-) مورفيم ورلـ ويدای شي اومطلق ماضـی افعال څنی جوړ وی . په دغه صورت کښې نودغسی صيغی په سر کښې دوه (و)وونه مومی لکه‌ووژل ،وويل او ووهل چې ددغو وروستيو اشکالو موجوديت پخپله په ژبه کښې دو ژل ، ويل او و هل غوندی کلمو واوونه دمطلقی ماضی دمورفيموالی له اشتباه څخه باسی .

۳،۳ـ له‌دوهم تجزيوی مورفيمی معيازه څخه يوبل مشکل را پيدا کيږ ی او هغه دولاړل په کلمه کښې دی.

دغه کلمه بايدچې دوروستنی/ـ ل /مورفيم په‌ذريعه‌سره مصدروی. مگرڅرنګه‌چې په‌سر کښې /وـ/ لري نو بايددمطلقی ماضی يو جمع غايب فعل وی او (و) ئی تجزيه‌ومنی. ولی واقعيت دغسی نه‌دئ ځکه چې يوخودولاړل کلمه مصدر نه دئ بلکه دتلل له‌متداول مصدره څخه د مطلقی ماضی جمع غايب يو بـی قاعدی فعل دی اوبل داچې د (و) تجزيه هم نه منی . که ئی تجزيه ومنله يعنی (و ـ) موځنی بيل کړای شوای ،نوپه دغه صورت کښې به (لاړل) د نورو پورتـنيو صيغو پـه څير مصد ر وی ا و د استمراری ماضی جمع غايب فعل په توګه به هم کارور کوي . مگرپيښبه دغسی نه ده . د(لاړل) شکل داستمراری ماضی جمع غايب فعل کارنه ور کوی بلکه دغه وظيفه هم د (تلل) دمتداول مصدرپه خواده. مطلب داچې نه دولاړل صيغه مصدر کيدای شی اونه ئی د(لاړل) صورت چې دغه وروستنی ئی د لومړنی يو لهجوی شکل دي اوداسی‌ايسی چې دولاړwlarپه ساکن واواو ولاړ walar په متحرك واوله غيرموافقت Dissimilation په نتيجه کښې دی له (ولاړ) څخه (لاړ) منځ ته راغلی وي .(ولاړل) دمطلقی ماضی جمعی يوداسی شکل دئ لـکه د وختل‌اوويل غوندي صيغوچې تولی ئی په سر کښې دمطلقی ماضی مورفيم /وـ/لري .

د پروفيسور مارګـنستېرن له قوله څخه دغه کـلمه، په اوستا کښې ويدا رته Vedarta ده .

٤،۳ ـ له پورتنی بيانه څخه دغه استنباط کيږ ی چې بی دمطلقيت له (و)څخه

نو رهغه‌فعلي شکلو نه کوم‌چې مصدری نخښه و لری و اړه مصدرو نه‌دي. مگر دغه‌حکم بیاهم‌پرځای نه‌دئ . ولی‌چی‌ننو تل، پریو لل، کښیو تل، کښینستل، کښیښبو دل غو ندي صورتو نه تپاکلي اوواضح نه دي یعنی دغه نه ځنی را ښکار یـزی چی دوی مطلق ماضی جمع غایب افعال دي او که هغه صورتو نه چی مصدر گڼل کیږی . ددغی تپاکنی له پاره یوه معیاری وسیله دخج Stress د مـوقعیت تشخیص دي . داسی که چیری خج دکلمی پرلومړنی سیلا بـی Syllable باندی ؤ نوپورتنی واړه صورتو نه مطلق ماضی جمع غایب افعال دي .مگر که پرورو ستنی سیلابی باندی خج راغلی نو هغه صورتو نه ښووی چی مصدرونه بلل‌شوی دي اوهم‌داستمراری ماضی‌جمع غایب افعال جوړوی . پس دمطلقی مـاضی مورفیم چی پــه دمخنیو صور تو کښې /و ــ /ؤپه دغوورو ستنیوشکلو کښې خج دئ . په بل عبارت سره که خج پراو مړنی سیلابه‌وی‌نو دمطلقیت‌دمو رفیم /و ــ/یو الومورف جوړوی‌چی دغه Supersegmental دی .که دغه خج پرورو ستنی سیلابه وی نو اسمتراری ماضی جمع غایب افعـال اوهم متداو ل مصدری شکلو نه منځ ته راو لی . په واضح ډول سره په دغـه راز مصدرو کښې شرط دادئ چی خج به ئی پرورستنی سیلابه باندی وی .

۵،۳ ــ دمخنیو مصدري اشکالو لکه کښینستل‌دخجی موقعیت‌تغیر درلو دي‌چی‌دهغه له مخی ځخه ئی موزماهیت معلومولاي شوای . اوتر دغــو دوړانــدي بیان شوو اشکالوله پاره مودمطلقی ماضی دمورفیم/و ــ/ له موجود یته ځخه استفاده کولـه . ولی داسی کلموی صورتو نه هم شته چی دغه دواړه معیـارونه پکښې مغشوش دی لکه دبوتلل اویوړل کلمات .دوی مصدری نخښی‌اوشکلو نه لری مگر مصدرونه نه دي بلـکه هغه دمطلقی ماضی جمع غایب افعال دي‌خوددغی خاصی نخښی پکښې په وضاحت سره نه لیدل کیږی .

لومړی خو دغه دواړی صیغی د /بوــ/ او(تلل)، /یوــ/ او(وړل) داجــزاؤ مرکبات دی چی لفظی‌اومعنوی ثبوت ئی دوروستنیو اجزاؤپه استقلال اوبی قیدی کښی پروت دي .دوهم ددواړو صیغو ترمنځ ددغه خصو صیت اشتراك دوی په یوه

PROPERTY OF ACKU

کته گوری کښې یاتریوي قاعدې لاندی نه راولی .

ځکه چیدوهمی کلمی یوورل اوسترې برخه(ورل) مصدراود /یو_/ په‌ملګریا سره د مطلقی ماضی جمع غایب فعل صیغه جوړ وی . دغه رنګه هم دیوورل صیغه داستمراري ماضی جمع غایب فعل هم د ي چی دمطلقی ماضی متناظره صیغه د ه .

د (یو_) معنوی وظیفه او لفظی موقعیت دغه راڅرګندوی چی دي دمطلقی ماضی مورفیم (و_) یوبل الومورف دئ . / یو_/ د /و_/ یـومتحول شکل دئ چی دلفظی غیر موافقت یا عدم توافق (Dissimilation) په پیښه کښی منځ ته راغلی دئ . په داسی ډول چی له استمراری ماضی جمع غایب فعل (ورل) څخه دمطلقی ماضی جمع غایب فعل د /و_ / په اضافه توب سره (وورل) نه جوړیږی دا ځکه چی د (ورل) د کلمی اصلی فونیمیك /و _ / ساکـن یابـی حرکته دئ اوهم پښه اوښتی /د/ په پسی ده . له د غه پلوه نود (وورل) پرځای باندي د (ویورل) شکل چی لهجوی موجودیت لري منځ ته راځی . دغه د ویورل صورت د قلب یا تیرو بیرپـه پیښه کښې اوسنی (یوورل) شکـل وځان ته غوره کـړي دی چی متداول مصدرئی (ورل) دی .

د (بوتلل) صیغی تحلیلی توضیح پیچلی اومغلقه ده.په لومړي نظرد(یوورل) کلمی پرقیاس باندی داسی څرګندیږی چی د(بوتلل)صیغه دی مطلقه ماضی جمع غایب فعل وی اوهم دي ئی د (یوورل) په څیر دوهمه برخه (تلـل) مصدروی . لومړی حکم صحیح دي مګر دوهم ئی صحت نه لری . ځکه چی یوخود (تلـل) استمراری ماضی جمع غـایب فعل تناظـری تړل دمطلقی مـاضی جمع غا یب فعل (ولاړل) صیغه ده چی ترمخه ئی هم یادونه شویده. بل داچی د(تلل) صیغه لازمی فعل اداء لری مګرد (بوتلل) هغی متعدی ده . بیله کوم ګرامری څرکه د ژبی له استعماله څخه دارامعلومه ده چی د (بوتلل) دمطلقی ماضی جمع غایب فعل متناظر داستمراری ماضی جمع غا یب فعل (بیول) صیغه ده او دغه پخپله هم عبارت لـه متداول مصدره څخه ده . مګرداچی دبیول او (بوتلل ترمنځ څرنګه لفظی رابطه

موجوده ده کم کر سپل ئی وهلا ی نه شم . دوهـم مشکـل ئی دادی‌چی (بوتلل) خودمطلقی ماضی جمع غایب فعل صیغه ده مگر د (وویل) د /و_/ اود کښېښوو ل د (۱) خج په څیرئی دمطلقی ماضی مورفیم څه‌دی‌چی باید د/و_/څلورم‌الومور ف جوړ کړای شی . دتللل ، بوتل او بیول کلمات دمعنی اولفظ لـه مخی څخه مناسبت سره اری مگر بی نظمی ئی دیوې تـاریخی عملیې په ترڅ کښې منځ ته راغلی‌ده چی بیان به ئی ببله ثقه شواهد وڅخه یوتش‌گمان وی .

۶،۳ ــ تراوسه پوری مویوه ډیره ساده موضوع ترڅیړنی‌لاندی نیولی‌وه چی هغه دمطلقـی مـاضی صیغی تشخیص ؤلـه مصدری څخه . ددغـی پیژندنی له پاره مودوې عمده‌اوځوفرعی‌یا استثنا یی‌لاری پیدا کړی . عمده لاری‌ئی دمطلق ماضی مورفیم / و- / او/۳/ خـج تشخیص دی . هغه صیغی چی دنمونی په‌ډول ترڅیړنی لاندی راغلی وی لاندی‌ذکر کیږی :

مصدری صیغی : لوستل ، کښېښول ، تلل ، وړل ، بیول .

مطلقی ماضی صیغی : ولوستل، کښېښودل ، ولاړل ، یووړل ، بوتلل .

په‌پورتنی‌موضوع کښې‌موږ له دووپوښتنوسره‌مخامخ کیږوچی هغه‌د اسی‌دی :

لومړی ـ آیاکه دمصدروصیغی ته د / و- / مورفیم ورواچو ه شی نود مطلقی ماضی صیغه ځنی جوړیږی اوکه اصلاله دغی صیغی څخه نومور ی مورفیم ا یسته کړه شی نومصدرراپاتیږی ؟

ساده جواب ئی داسی دئ چی دواړه صورته ئی صحیـح دی . مگرپیچلی او تحقیقی جواب به ئی وروسته وڅیړه شی .

دوهم ـ د مطلق ماضی صیغه ولی مصدری نخښه لری ؟ یعنی ولی ئی د مصـدر غوندی په پای کښې د / ـ ل / مورفیم راغلی دئ ؟ دغه پیښه‌وموږ ته دوی اشتباه وی را پیدا کوی .

یوه ئی داده چی پښتوبه دیوې فعلی سلسلی له پاره دوه مصدرو نه لـری لـکه بیول اوبوتلل یالوستل اوولوستل دمثال په توگه . دوهمه اشتبا ه ئی دغه ده چی د

/ ـ ل / نخښنه به مصدری مورفیم نه وی بلکه دیوه بل خصوصیت لرونکی به وی د دغې مسئلې دحل لپاره ئې ژبنی استعمال ته مراجعه کوو :

۱ـ مالیکونه لوستل .	۱ـ مالیکونه ولوستل .
۲ـ دوی په اتڼ ورکښیوتل	۲ـ دوی په اتڼ ورکښیوتل :
۳ـ دوی کور ته تلل .	۳ـ دوی کور ته ولاړل .
٤ـ موږ بوداګان بیول .	٤ـ موږ بوداګان بوتلل .
٥ـ تاسی کالی وړل .	٥ـ تاسی کالی یووړل .

دښی خوا اودکیڼی خواد جملو ترمنځ توپیردمطلقیت یا بشپړتوب په مورفیم کښې دئ چې عمده شکل ئې/ و ـ / اونورمختلف فرعی شکلونه یا الومورفونه لری چې ترمخه ئې یادونه شویده . دښۍ خوادجملو تربحث لاندی صیغې چې دمطلقیت یابشپړتوب مورفیم نه لر ی څنګه اشکال جوړوی .

۳، ۷ ـ څرنګه چې دښی خواد جملومصدری شکلونه د مطلقی ماضی مورفیم / و ـ / نه لری نوالبته مصدرونه به وی . مګر ګرامریانوپرمصدربانـدی داسـی قیدایښی دئ چې بایڈ اسمی خصوصیت ولری . دغه قیدته دمصدرپه تعریفو کښې اشاره شوی ده.مګرپورتنی صیغې چې ترڅیړنی لاندی دی هیڅ یوه ئې هم اسمی خصوصیت نه لری : بلکه بر عکس دښی خواهغې داستمراری ماضی جمع غایب افعال دی . که دغه افعال دکیڼی خواله افعالوسره مقایسه کوو موږ ته دغه نتیجه په لاس راځی چې دفعل بشپړتوب یامطلقیت مورفیم که نفی اوایسته شی نوعین فعل استمراری حالت غوره کوی . نتیجه داچې دفعلی بشپړتوب د مورفیم په نه والی کښې مصدرپه‌لاس‌نه راځی. هغه‌صیغه‌چې راپاتیږی‌واړه خصوصیتونه‌ئې فعلی‌وی. ذکرشوی‌صیغې‌چې زموږ ترڅیړنی‌لاندی دی‌ګرده دعددله نقطة نظره‌څخه‌یوشکل لری اوهغه عدد جمع دی. دغه واقعیت موږ ته دپورتنیوجملوله‌فاعلانو اومفعولانو څخه‌چې‌ټول جمع دی رابنکاریږی‌نوخود به‌یې افعال‌جمع‌وی ، که‌یې‌چیری‌فاعلان اومفعولان‌مفرد کړل شی نوافعال ئې سمدلاسه دجمع‌حالت ورسره بایلی .

دمثال په توګه :

۱ـ مالیك لوستی	۱ـ مالیکو نه لوستل .
۲ـ دی په اتڼ ور کښیوتئ.	۲ـ دوی په اتڼ ور کښیوتل .
۳ـ دی کورتـه تلی .	۳ـ دوی کورته تلل :
٤ـ موز بوده بیوی .	٤ـ موز بودګان بیول .
٥ـ تاسی کالی وړئ.	٥ـ تاسی کالی وړل .

له پورتنی مقایسی څخه موږ ته دغه نتیجه پـهلاس راځی چی / ـ ی / دافـراد مورفیم او/ ـ ل / دجمع مورفیم دی دغه نتیجه زموږدپخوانی پو ښتنی چی دمطلق ماضی صیغه ولی مصدری نښښه لری ، جواب وایی. هغه داسی چی دمطلقی ماضی صیغه مصدری مورفیم نه لری بلکه په وا قعیت کښې دجمع مورفیم / ـ ل / لری . دغه سبب ؤچی هم دمطلقی ماضی غایب افعال فاعلان یامفعو لان جمـع اوهـــم داستمراری ماضی غایب افعال فاعلان یامفعولان جمع وه . یعنی ددو ی ترمنځ د جمع مورفیم / ـ ل / مشترك ؤ.

دپورتنیو مصدر نمـا اشکـالوفعلوالی به ښایی چی ځینولوستونکوته ډیر ســاده ایسی . مګرموږمجبور یوچی وئې ازمویو . ځکه په کتـاب کښې ئې راوړ ی دی چی دغه راز اشکال مصدرونه دی. دمثال په توګه : بوتل ،لاړل ،راغلل اوګورل ئې داشتقاق اوتصریف له مخی څخه قیاسی مصدرونه اوبیول ،تلل ، راتلل اوکتل ئې غیرقیاسی مصدرونه ګڼلی دی (۱) .

۸،۳ ـ ترمخه ددی یادونه وشوه چی ښایی پښتودی دیوی فعلی سلسلی لهپاره دوه مصدرونه ولری .

دغه پیښه هغه وخت امکان پیدا کوی چی لوستل اوولوستل غـړندی کلمات دی سر بیره پراستمراری اومطلق ماضی جمع فعل والی باندی نورمصدری خصوصیتونه هم ولری . لومړی داچی باید دواړه موازی یاتناظری تصریفی اواشتقاقی اشکال

(۱) دپښتو پښویه ٥٦ سم مخ .

وښووی. ددغه مطلب د افادی له پاره یو کوچنی مقایسوی جدول وړاندی کیږی:

مستقبل	حال	ماضی	مصدر	نوع
لولی به وایی به	لولی وایی	لوستی وایه	لوستل ویل	استمراری
ولولی به ووایی به	ولولی ووایی	ولوستی ووایه	ولوستل وویل	بشپړ

اوس که نو (ویل) غوندی اشکال مصدر و بلل شی (وویل) غوندی به سم و رسره مصدر کیږی. دغه ځکه چی اوستری شکل د لومړنی غوندی خپله سلسله مستقل تصریفات لری. ددغی ادعا په مقابل کښې دیوه داسی اعتراض کیدنه چی دوهمه ډله د (وویل) افعال هم د (ویل) له مصدره څخه مشتق دی. د تردید له پاره ئې دغه لاندی دوه دلیلونه وړاندی کیدای شی.

۱ـ ګرامریانو د مصدر په تعریف کښې له ده څخه دنورو کلمو را وتل داسی مقید کړی دی چی باید د مصدری نخښې په الیشیدنه سره ئې دنورو صیغو تصریف او اشتقاق صورت مومی. تر دغه قید او قاعدې لاندی که مثلاً (لوستل) مصدر شی (ولوستل) ځینی مشتق کیدای نه شی. ولی چه مصدری علامه ئې نه ده تغییر شوې او د ګرامریانو شرط نه دی پکښې پر ځای شوی. نو کیدای شی چی د (لوستل) او (ولوستل) غوندی صیغی دی دیوی فعلی سلسلی دوه متناظر مصدرونه وی.

۲ـ که د تناظر و اصل ته اهمیت ور کړه شی او یو معیاری شکل اختیار کړی نود هر استمراری فعل مصدر به لکه (اوستل) په خپل تول (۱) کښې د بشپړ فعل مصدر لکه (ولوستل) ولری. دافعالو تصریف که له استمراری مصدره څخه صورت ومومی نو ئې له بشپړیزه مصدره څخه هم په متناظره توګه مومی. په کومه توګه چی د مصدرو ترمنځ تناظری

(۱) تول د ، ت ، په سکون د هم وزن او هم برابر په معنی دی.

تصریف Paradigmic Parallelism موجودوی دغه رنگه ئی دتصریفی فعل اشکالو ترمنځ هم ساتل کیږی او دغه دمتناظر بشپړیز مصدر قیاسی موجودیت ثابتوی. یعنی لکه څرنګه چی داستمراری افعالو مصدر شته دغه رنگه هم دبشپړو افعالو مصدر وجود لری چی لاندی ئی دمثال په توګه یوه تناظری او موازی سلسله وړاندی کیږی:

ولوستل	لوستل
ولوستئ	لوستئ
ولوستلم	لوستلم
ولولم	لولم
ولولی	لولی

ترپایه

د(لوستل) مصدر متناظر مصدر (ولوستل) دئ او له دوی دواړو څخه یوه موازی سلسله افعال تصریف مومی چی مثال ئی پورته ذکر شو. ددغو دوو مصدرو او دوی دفعلی تصریفاتو ترمنځ توپیر تش دبشپړیز یامطلقیت دمورفیم /و-/ په وجود او عدم کښی پروت دئ.

له پورتنی تناظره سره سم که (لوستل) غوندی صیغی مصدرشی نو (ولوستل) غوندی صورتونه ئی هم دخپلی تصریفی سلسلی پراساس باندی ورسره مصدر کیږی. سربیره ئی پر دغه تصریفی خصوصیت چی ګرامریانو د مصدر په تعریف کښی هم شامل کړی دئ، دوه نور علتونه شته چی موږ د(ولوستل) غوندی صیغو له مصدروالی څخه پښیمانه کوی. لومړی علت دادی چی موږ په عنعنوی ډول سره چی هغه هم ګرامریانو راباندی تحمیل کړی دی، (ولوستل) غوندی صیغی دبشپړو (مطلقو) ماضی جمع غایبو افعالو په توګه پیژنو. دوهم علت ئی دادئ چی د (ولوستل) رنګه مصدرونه دګرامریانو یو بل شرط چی هغه اشتقاق دی په بشپړ ډول سره نه شی پوځای کولای. یعنی له دوی څخه فاعلی اومفعولی صفات لکه Walwastunkey * ولوستونکی او Walwastaley * ولوستلی نه شی جوړیدای. که موږ ددغو علتو له مخی څخه د(ولوستل)

صیغه له مصدریته څخه وباسو اوپوازې ئې دمطلقي ماضي جمع غایب فعل وبولونو د(لوستل) غوندي صیغې هم خپل مصدروالی بایلي اوپوازې داستمراري ماضي جمع غایب فعل حالت غوره کوي. دغه ځکه، که یوه صیغه فعل شي او بله مصدرنو دپښتو افعالو ترمنځ تناظري ساختمان ورانیږي. ددې له پاره چې دغه فعلي تناظرموساتلی وي نوویلای شو چې له دواړوڅخه به یولا هم مصدرنه وي بلکه دواړې یو داستمراري او بله دمطلقي ماضي جمع غایب فعل صیغې دي .

۹،۳ـ گرامریانودغه موضوع چې لوستل، ویل، ویول اوویېدل غوندي صیغې مصدرونه او/ ـل/ئې مصدري نخښه ده موږ په مغزکې را کښېنولې ده. له بله اړخه څخه موږ ولیدل چې دغه نخښه له استمراري اومطلقو ماضي جمع غایبوا فعالوسره هم مله وي. په داسې صورت کښې نو موږ څرنگه پوهیدلای شو چې کمه صیغه مصدر او کمه ئې نه ده؟ ددغې پېژندنې لپاره زموږ لومړئ معیار ددغه رازصیغو ترکیبي استعمال دئ لکه ویل کیږي، ویل شوي دي، ویل شوي وه، وبه ویل شي او نورداسې. په دغو ترکیبو کښې د(ویل)صیغه دگرامریانوله قوله سره سم اسمي خصوصیت ښکاره کوي چې په مفرد اوجمع حالت کښې دغه رنگه هم په حال ماضي اومستقبل کښې خپل یوازنی مصدري شکل ترپایه ساتي. یعنې دماضي غیاب اوجمع یاافراد خصوصیتونه نه لري او بل که ئې چیرې په مضمونه کښې پراته هم وي هغه په دوې پورې منحصرنه بلکه په وروستنیو ترکیباتو پورې ئې اړه لري.

په(۲،۵) کښې مو مصدرونه لکه وهل کول، نیول کیدل او نورداسې مصدرونه څیړلي دي اودغه موضوع چې (ویل) غوندي صیغې په فعلي ترکیبي استعمال کې دجاري ماضي جمع غایبو افعالو صیغې نه دي په خورا وضاحت سره تصدیق کوي .

اوس چې پورتنې غوندې صیغې په ترکیبي حالت کښې داستمراري ماضي جمع غایبو افعالو له قیده څخه آزادې شولې، نو کیدای شي چې مصدرونه دي وي؟ یه نه! ځکه چې په لومړي صورت کښې ئې ترکیبي یامصدروالامصدرونه جوړ کړي او پورتنې اشکال هم د (ویل کول) له مصدري مصدره څخه مشتق دي. ددغه ترکیبي مصدر

(ویل کول) دوهمه برخه (کول) بیاهم د استمراری ماضی جمع غایب فعل تراشتباه لاندی راځی. داچی لومړی برخه ئی له دغه قیده څخه ازاده شوی ده تریوه بل قید لاندی راځی چی هغه ئی ترکیبی صورت دئ. دغه شرط دنوموړی صیغی مصدرالی په واقعیت کښې ور ورانوی. دغه ځکه، که چیری مصدر تردغه رازشرایطولاندی، چی یوخو به فعلی اسم وی او بل به دبشپړوونکو Auxiliary افعالو په ترکیب کښې عمده برخه جوړوی، ومنلی شی، نود وروستنی شرط له پلوه څخه به دغه یوازی دپښتوژبی مصدری خصوصیت او بیله بشپړوونکو افعالو څخه به مصدر کم مستقل موجودیت ونه لری. بل داچی دمصدری نخښی موجودیت اودهغی تصریفی او اشتقاقی خواص چی گرامریـــان ئی دهغوله مخی څخه پیژنـی له منځه ځی. په دغه صورت کښی داسی صیغوته څه مصدروالی هم نه ورپاتیږی. سربیره پردغه بالاندی داسی اشکال له پورتنی تنـــاظری پوښتنی سره مخامخ کیږی چی لاندی ئی ترنظر بـــاسو.

۳، ۱۰ـ مصدر په ترکیبی شکل لکه ویل کیدل، لمبول کیدل، نیول کـیدل او نورداسی د (۳،۸) په څیرتناظری ساختمان لری. ترمخه موهم ددی یادونه کړیده چی مثلاً (لمبول کیدل) غوندی مرکبه صیغه دوروستنی برخی (کیدل) په ذریعه سره دجاری ماضی جمع غایب فعل جوړوی نوځکه په مقابل کښې د مطلقی ماضی جمع غایب فعل صیغه (ولمبول شول) دریږی. پدغه موضوع کښې یوه بله باریکی شته چی هغه د مطلقیت دمورفیم /وـ/ موجودیت د ترکیبی مصدر په اومړنی برخه کښې دی او ددوهمی برخی (شول) سره یوځای کیدنه ده. دمثال په توگه ددوی تناظری سلسله په لاندی ډول ده:

لمبول کـیدل	ولمبول‌شول
لمبول کیدلـم	ولمبول شوم
لـمبول کیږی	ولـمبول شی
لمبول کیدی به	و به لمبول‌شو

تر پایه

د پورتني تناظري ساختمان توپيرد (۸،۳) له تناظري سلسلي سره دوه اړخه لري اودواړه ئې غبرگون ښووي . لومړی داچي په دغه اوسني تناظرکښې نسبت د مخنسي ته صيغي تر کيبي يا غبرگي دی . دوهم داچي دفعلي بشپړتوب يامطلقيت مور فيم په (۸،۳) کښې يووستوی او په تر بحث لاندي سلسله کښې غبرگ دی .
يژله دغودوو مورفيمو څخه د مخه ترڅيړنې لاندي نيول شوی اوهغه دبشپړتوب مور فيم / و ـ / دی . د فعلي مطلقيت دوهم مور فيم د (شول) په صيغه کښې پروت دی . دغه واقعيت موږ ته هغه مهال په ثبوت رسيږي چې د (شړل) سره د (ولمبول) پرځای باندي يو صفت راوړه شي لکه (غوځارشول) او (خوزشول) که څه هم په دغودوومثالي تر کيبو کښې د (ولمبو ل)دمطلق فعل مورفيم (و ـ) نشته مگر بيا هم د (شول) په صيغه سره د غوځاريدو اوخوزيدو واقعه بشپړه شويده . دغه معنی داچي د (شول) صيغه په ځان کښې د فعلي بشپړتوب مورفيم لري چي هغه عبارت له فعلي ريښي / شه ـ/ څخه دی . پس نو/شه ـSh/ د مطلق فعل مورفيم/و ـ/يو بل الومړرف دی .

يو بل واقعيت دادی چي (لمبول) او(ولمبول) صيغي يوه د بلي متناظره ده : مگر په پورتني مثال کښې خپله تناظري تصريفي سلسله نه تعقيبوی بلکه خپل واحد شکل ترپايه هغسي ساتي . مگرهرڅه چي دتر کيبووروستي برخي دی يعنی (کيدل) او(شول) خپل تناظري تصريفي سلسلي ترپايه په موازي ډول سره برابرخوندی کوی . له دغه پلوه نوخپل مصدروالي له دوولاروڅخه له لاسه ورکوی . يوه لارئې تر کيبي ده اوتر مخه ئې هم يادونه شوی ده چي په تر کيبي مصدرو کښې له (لمبول کيدل) دوهمه برخه پرجاري ماضي جمع غايب فعل باندي اطلاق کيږی يوعلت خودغه د (لمبول کيدل) دوروستي برخي (کيدل) جمع والی دی چي د تناظرله مخي څخه د(ولمبول شول) وروستني برخه (شول) له مصدريته څخه باسي.
دوهم علت ئې دادی چي موږد (شول) په صيغه کښې دفعلي بشپړمورفيم/ شـ -S /چي د/و ـ/ الومورف دی پيداکړ.

له دوهمی‌لاری د تناظری تصریفی موازیوالی‌له مخی‌څخه پر (شول) باندی هم د (ولمبول) په توګه د بشپړی ماضی جمع غایب فعل حکم کیدلای شی . دغه ځکه چی په مقابل کښې ئی د(کیدل) استمراری ماضی جمع غایب فعل‌موجودیت لری . که چیری یو له دوی دووڅخه مصدرو بلل شی، دوی داسی‌نتیجی ورکوی چی یوه ئی دتناظرورانی او بله ئی بالـعکس ددواړود مصدریت منـنه ده . یعنی که چیری (کیدل) مصدرشی‌نو (شول) هم ورسره مصدر کیږی اوله دغوسره‌سم به (لمبول) او(ولمبول) غوندی صیغی هم مصدرونه شی . ددغی نتیجی‌حاصل به داوی چی د پښتوافعال‌که منظم وی او که غیر منظم دوه بیل مصدرونــه به لری یو به ئی استمراری Imperfect لکه (لمبول)او(کیدل) او بل به ئی مطلق یا بشپړ perfect مصدرونه وی لکه (ولمبول) او (شول) .

۱۱،۳ ـ ترپورتنیوتر کیبی شرایطو لاندی دنومړو صیغومصدر کیدنه موږته له یوی خواڅخه لاهم قناعت نه شی راکولای . ځکه چی ددوی له مصدری منني سره باید نورشرطونه هم قبول کړو که نه وی مننه به مو ئی ناقصه وی . ددغـی موضوع دپوهیدنی له پاره باید دغه لاندنی پوښتنه راسربیره کړوچی ـ مصدرونه له ټولو بشپړوونکو Auxiliary افعالوسره تر کیبیږی اوکه له یوڅومحدودوسره ؟ او یا بشپړوونکی فعلونه‌له‌ټولومصدروسره‌تر کیبونه‌جوړوی‌او که‌له‌یوڅوتیاکلوسره په لومړی صورت کښې خویوازی (کول) او(کیدل) له مصدروسره تر کیبیږی. هرڅه چی نوربشپړوونکی افعال دی هغه بیاله دغوتر کیبوسره په ځینوتیاکلوځایو کښې تر کیبونه جوړوی ،چی‌دغه هم‌دنومړوافعالوترمنځ ذاتی‌اختلافونه ښووی. په دوهم صورت کښې چی‌کم مصدرونه له (کول) او(کیدل) سره تـر کیبیږی شمیرئی ډیرمحدوددی اود خصوصیاتوله مخی څخه تیاکل کیدای شی لکه :

۱ـ لازمی مصدرونه له (کول) او(کیدل) سره نه تر کیبیږی .

۲ـ ډیرمتعد دی مصدرونه د (کول) له بشپړیدونـکی مصدره سره تر کیبونه نه‌جوړوی اوډیرلږئی په ځینوخاصوصورتو کښې له‌څومحدودوافعالوسره راتلای

شي ،خوله (کیدل) سره په عمومی توگه نه ترکیبیږی .

۳ـ دیرمعلوم متعدی مصدرونه له (کیدل) سره ترکیبیږی مگـر له (کـول) سره نه شی ترکیبیدلای .

٤ـ هرڅه چی مجهول متعد ی مصدرونه دی له (کید ل) سره نه راځی اوله (کول) سره په داسی ډول را تلای شی چی عمومیت نه لری .

له پورتنی بیانه ځخه دغه‌له ورایه ځرگندیږی چی‌دمصدروترکیب عمومیت نه لری . ځکه نو یو ځودغسی محدود شکلونه ترترکیبی شرایـطولاندی مصدر کیدای نه شی .

۱۲،۳ـ که چیری پورتنی نتیجه بیاهم تراشتباه لاندی وی اوپر دغوتربحث لاندی صیغوباندی بیاهم د مصدریت‌گومان موجود وی نوئی تاریخی اولهجوی اړخ ته مـخ وراړوو .

زما پرلیکنی باید ځینو دقیقولوستونـکو انتقاد کړی وی چی دغه دمخنی مثالونه ما ولی‌لوستل کیږی،لمبول شوی دی، اوویل کیدای غوند ی کښلی دی . یعنی په اوی لاس می د مصدری شکل خوا ته ورپوری وهلی دی . د دوی اصلی اشکال دمثال په توگه لاندی وړاندی‌کیږ ی : .

الف ـ ب ـ ج	د ـ هـ
غایب مفرد ـ مذکر : لمبولئ شوئ دئ	لمبولئ ـ دئ
غایب ـ مفردمونث: لمبولې ـ شوې ـ ده	لمبولې ـ ده
» ـ جمع ـ مذکر: لمبول ـ شوی ـ دی	لمبولی ـ دی
» ـ » ـ مونث: لمبولی ـ شوی ـ دی.	لمبولی ـ دی.

په پورتنی‌مثال‌کښی«الف» سلسله صیغی چی په‌متداول ډول سره له (لمبول) ځخه مشتقی بلل‌کیږی تولی مفعولی صفتونه دی . دغه وجیـهه‌ئی‌هغه وخت ښــه ځرگندیږی چی د(شول) سلسله‌ئی له منځه ځخه‌ځنی‌وایستله‌شی، نوبه د(لمبولی دئ) غوندی پاتی‌شی لکه د « او هـ » سلسلی .

داچې د پورتنيو غوندې مفعولي صفاتو دمختلفو مورفيمي وروستړو مراعات مې په خپله ليکنه کښې ولي نه دي کړي علتونه ئې په دې شاني دي :

۱ـ د «الف» صيغو وروستني مورفيمونه موږ ته شخصي اوعد دراښووي چې څواوڅوك دي مگر کله چې د «الف» صيغودغه مورفيمونه ايسته کړل شي، موږ پخپله افاده او استفاده کښې څه تکليف نه حسوو. ځکه چې «ب» سلسله او دغه رنگه «ج» سلسله کلمې هم دغه وظيفه اداء کوي .

۲ـ نن په زغيدنه، ليکنه او لوستنه کښې عمومي تمايل دي خوا ته دئ چې «الف» سلسله يعني مفعولي صفتونه له مختلفوشکلوڅخه ويوه شکل ته راکم کړي يعني يوشاني ئې کړي . د اختلاف مراعات ئې دکندهارپه شاوخوا کښې، ځينې نورې لهجې اوڅو ليکوال کوي.خو په عمومي توگه په/ ــ ل / اوحتی په زوره کې / ــ ه a / سره تخفيف کيږي .

له پورتني کتنې څخه بيا هم موږ ته مصدر په ترکيبي صيغو کښې په لاس رانغلئ بلکه عدم اونه والي ئې دمفعولي صفت له پيژندنې څخه ښه تراواضح کيږي .

۱۳،۳ـ اوس موږ څه کولاى شوڅوو پوهيږو چې دلوستل اوتلل صيغې به چيرې او څرنگه مصدرونه وي . دغې پوښتنې ته موږ نحوي جواب ورکولاى شواوهغه داسې: که‌چيرې لوستل اوتلل غوندې صيغې دجملو يا کلام په‌داسې برخو کښې راغلې چې‌هورې د (ولوستل) او (ولاړل) غوندې صيغې همه را تلاى شواى ، نو په‌دغسې ځايوکې د (لوستل) او (تلل) په شاني کلمې مصدرونه‌نه بلکه‌د (ولوستل) او (ولاړل) مطلقوماضي جمع غايبو افعالو تناظري موازي جوړې دي . يعني داستمراري ماضي جمع غايب افعال دي . که‌ئې دمطلقي ماضي غايب جمع فعلي شکلونه پرځاى باندې نه شواى دريدلاى، نوهورې مصدرونه دي لکه :

۱ـ دده لوستل زده دي .

۲ـ ستانورتلل ښه نه دي .

۳ـ پاخه لوستل سړې رسوي .

٤ـ تلل دي ترنه تللوگټور دي .

په پورتنيوجملو کښې لوستل، تلل اونورهم نوع ئې داسې صيغې دي چې دمطلقي ماضي جمع غايب فعل اشکال‌ئې لکه ولوستل ، ولاړل او هم مثله ئې

پرځای باندی نه شي دریدلای . پس نودتناظر له مخې څخه دوی هم داستمراری ماضي جمع غایبو افعالو صیغی نه دی. نو بنایي چې مصدری شکلونه به وی .

بیاهم یوه داسی پوښتنه شته چې دپورتنیو جملو فاعلان مفرد مگر فعلی اشکال یاصفات ئې نوولی راغلی دی؟ ددغې پوښتنې دجواب له پاره په وړاندنیوجملو کښې بله داستفسار مرجع نشته بیله دی څخه چې وپوښتو: آیامصدرونه پخپل ذات کښې جمع وی او که مفرد؟ که دوی له لویه سره څخه مفردوی په پورتنیوجملو کښې استعمال شوی اشکال مصدرونه نه دی ولی چې دجملې وروستني او یوازني فعل اوهم ئې صفتو نه دجمع والی اطلاق پر کوی. که چیری مصدر په خپل ذات کښې دجمع خصوصیت ولری، نو آیادغه جمعوالی ئې داستمراری جمع غایبو افعالو سره څه اشتراك نه ښووی ؟ یاکه به ئې جمع والی یومصدری خصوصیت وی؟ وروستني صورت صحت ولری نو باید چې دمصدر په پیژندنه کښې ئې دغه دجمعوالی مشخصه هم وراضافه کړه شي. که نهوی نو ئې دوړاندنی څرك له مخې څخه داسې ویل کیدای شي چې په پورتنیوجملو کښې دلوستل، تلل او هم مثالی صیغې داستمراری ماضي جمع غایبو افعالو انتقالی اشکال دی . یعنې دغو مصدر بلل شوو اشکالو په واقعیت کښې له استمراری جمع غایبو افعالو څخه وده کړې او یعنې دغـو مصدر بلل شوو اشکالو په واقیت کښې له استمراری جمع غایبو افعالو څخه وده کړې او فعلی اسمی حالت ته ئې انتقال موندلئ دئ. په واضح ډول سره استمراری جمع غایب افعال او نورفعلی اوفعلی صفتی اشکال له دغه راز متداول مصدره څخه نهدی راوتلی بلکه پخپله دغه مصدرنومیدلی شکل لاهم له استمراری جمع غایب فعلی شکل څخه منځ ته راغلیدئ . پس نودمتداول مصدردغه موجوده شکل داستعمال او تشکل له مخې څخه دجیرنډ Gerund موقعیت اختیاروی . جیرنډ هغه فعلی نوم دئ چې له فعلی حالته څخه او یاپه بل عبارت له فعله څخه اسمی حالت ته وده او تکامل کوی (دو یبستر قاموس) .

۱٤،۳ــ لنډه ئې داچې په پښتو کښې دمصدری نخښې په لحاظ مصدرونه او زډولونه

نه لري بلکه فقط يو دئ .

دپښتو ژبې افعال دلزوم اودتعدی دمورفيم له جهته څخه پردووقسمو باندی ويشل کيږی .

دپښتو ژبې مصدرونه ټول يوه نخښبه لري چې هغه (ـل) ده . ډاکټرپنزل په خپل (دکـند هاردپښتوگرامر) کښې هم پخوالادغه نتيجه اخستی ده .

دمتداول مصدردغه (ـل) نخښبه چې مصدری علامه بلله شو يده په واقعيت کښې داسی نه بلکه دفعلی جمع مورفيم دئ .

(ـل) دفعلی جمع مورفيم دئ نه‌داسمی جمع . نو کله که ځينی کلمی چې مختومی په (ـل) سره وی اوداسم په توگه استعمال شی فعل اوصفت به ئې هروړو جمع وی مگرداسميت له پلوه څخه ئې دجمع مورفيم صفردئ .

کله چې په (ـ ل) سره مختومی کلمی نحوی اسمی‌حالت وموموی مگرصرفی اسمی حالت ئې نه وی غوره کړی داسی کلمی مشتق منه نه وی يعنی له دوی‌څخه اشتـقاق نه‌کيږی بلکه دوی پخپله مشتـقې دی يعنی له فعله څخه منځ ته راغلی دی . دغه رازکلموته موږ څه نوم نه لروخو دنوروفعلی نوموسره ئې دحاصل مصدرپه ډله ورکښې ايستلای شوخو په انـگليسی کښې ئې جيرنډ (Gerund) بولی چې کلمه هم پخپله لاتينی ده .

څرنـگه چې مصدريوفعلی نوم پيژندل شوی وواودمصد روالـی نخښبه ئې (ـل) وه مگرزموږددغی څيړنـی اومطالعی په ترځ کښې په څوراښکاره او ثابت ډول سره معلومه شوه چې (ـل) دمصدريت مورفيم نه دئ بلکه دفعلی جمعو الی مورفيم دئ . پس نودپښتومصدری نخښبه کومه ده او پخپله مصدرڅه رازدئ ؟

دفعلي نوموداسمي خصوصياتو

مقايسه

ـ ٤ ـ

١،٤ــ په (٣،١٣، او٣،١٤) کښې موږ ته دا راڅرګنده شوه چې د متداول مصدرهغه نخښه(ـل) چې دی پرې مصدر پېژندل شوی دئ دمصدريت مورفيم نه بلکه دجمع غايب مذکرضميردئ دغه په اصلي ډول سره جمعوالی افاده کوی او هغه هم فعلي نه اسمي ـ ځکه چې متداول مصدری شکلونوموږ ته ديوه محض فعلي نامه په توګه ثابت شو. دغه صرف فعلي اسميت ئې نسبی دئ نه مطلق د دغی ادعا و ثبوت له پاره ئې له نورو فعلي نومو سره چې هغه په پښتو کښې د

(-nə)　(-st)　(-ɒ)　(-ə)

(ـه)　(ـنک)　(ـښت)　(ـنه)

وروستړونی نخښې لری لکه اوريده ، اوريدنګ اوريښت اواوريدنه مقايسه کوم . داسی چې دغه شکل ئې په نسبی ډول سره واقعی دئ که جعلي . اسمي جنبه ئې رښتيا هم ترنوروفعلي نوموبشپړه ده که يه . د اسميت ډول ګرامری وجوهات دده دتائيد یاتکذیب له پاره دمعیاراو پرتلنې په توګه استخداموم . لکه ترمخه چې ئې چيری يادونه شويده اسمونه داستعمال اوشکل له مخې څخه دوه بيل اړخونه لری . دغه دواړه ئې په تر تيب سره په نحو او صرفو پوری اړه لري . زموږ پنځګون کانديد فعلي نومونه دمقايسی په توګه د

نحوی اوصرفی اصواوله مخی څخه اتکلوویاازمویو. دنحوی استعمال مواردبه ئې وموږته دارابنیروی چې یوفعلی نوم دکوموحالاتو خاوند دی یعنی فاعلی مفعولی ، اضافی اونورداسی چې وروسته به ولیدل شي . ددغو حالاتوله مخی څخه یږفعلی نوم په جمله کښې کوم موقعیت اشغالوی اوڅه وظیفه لری . باید په یادئې ولروچې دفعلی نوموئ فاعلی ، مفعولی ، اونوروحالاتوڅخه په نحو (Syntax) کښې زموږددغه نامه یوازنی یامحض موقف په کاردئ او دمعانی علم (Semantics) یافلسفی منطقوله مخی څخه ئې دفاعلیت یامفعولیت په واقعی مفهوم پسی نه ګرځو. مثلاً لمبیدنه سړی تیاروی . په دغه جمله کښی لمبیدنه د دموقعیت په لحاظ فاعلی اوسړی مفعولی حالت لری اوتیارونه ئی فعل دی . د فلسفی منطقو له مخی څخه واقعاً پیښه داسی نه ده چې لمبیدنه د تیارونی فعل پرسړی باندی اجراءکوی . پورتنی غوندی مثالونه په ژبه کښی واقعیت اورواج لری . یعنی وینګ ئی جایزدی اوڅوك ئی پرجوړښت باندی اعتراض نه شی کولای . که ئی څوك ترژبنیومنطقوپه هاخوا په فلسفی منطقی شکل پسی ګرځی نو بیا عین مطلب په یوبیل نحوی ترتیب سره داسی افاده کیدلای شی . سړی په لمبیدنه سره تیاریږی په دغه صورت کښی نو لمبیدنه نور فاعلی حالت نه لری بلکه د آلی حالت ځای نیسی اوفعل ئې چې په لومړنی مثال کښې متعدی ؤ په دوهم مثال کښې په لازمی سره اوړی اوله دغه وروستنی څخه په مجهول متعدی سره الیشیږی یادغسی مطلب افاده کوی .

۲،٤ــ دصرفوله مخی څخه زموږ پښتګون کاندید فعلی نومونه څخه دونه متعدد اشکال نه لری بلکه ډیرمحدوددی . دغه هم په جمله کښې خورالږدموقعیت تابع دی اوپه عمومی ډول سره د سر بل (Preposition) او اوستربل (Postposition) متابعت لری . دغه سربل او اوستربل به په مجموعی یا ترکیبی ډول سره (سراوستربل یاسراوستربلونه) بولو. ځکه چې په پښتوکښې بالعموم سربلونه او اوستربلونه سره لازم اوملزوم دی .

دهرحالت له پاره به لوړی دنوورو پنځگونوفعلی نومو نحوی مثا لو نه او وروسته به ئې صرفی شکلونه اوڅیړنه ئې وراندې کیږی . ددغه کارپه تـرسره کولوکښې به ځینی نخښې دفهم دسووانـی له پاره استعمالوو. (الف اوب) نخښې په ترتیب سره دفعلی نومو دمفرداصلی اومفردمغیره اشکالوښکارندوی دی . د غه شانـی (ج) او (د) نخښې به بیاددوی اصلی جمع اومغیره جمع شکلونه راښو وی لومړی ستون اعداددحالاتوپرله پسی شمیرڅرگند وی . خوددوهم ستون عد دونه پنځه دی یعنی دپنځگونوفعلی نوموښکارند و ی دی چې عبارت له(ـل) (ړ) (ړ) نـگـ (ړ) (ښت) او(ـنه) څخه‌دی .

۴،۳ــ فاعلی حالت : Nominative Case

۱ـ۱ـ الف : لوستل معلومات ډیروی .

۲ـ۱ـ د: لوستلومعلومات ډیر کړیدی .

۳ـ۲ـ الف : شرمیده سړی له امتیازاتوڅخه بـی برخی کوی .

۴ـ۲ـ د: شرمیدوسړی په ژوندانه کښې له ډیروشیانوڅخه بـی برخی کړیدئ.

۵ـ۳ـ الف : لوستنـگ وخت ښه تیروی .

۶ـ۳ـ ب : لوستنـگی می زړه راتنـگ کړی دئ .

۷ـ۳ دـ: لوستنگووخت ښه تیر کړی دئ .

۸ـ۴ـالف: اوربښت کښتونه خړوبوی .

۹ـ۴ ج: اورښتونه مځکی خړو بو ی .

۱۰ـ۴ـد: اورښتو (نو) مځکی خړو بـی کړیدی.

۱۱ـ۵ـالف: لوستنه‌علم روزی.

۱۲ـ۵ـب: لوستنی علم پاللی دی .

۱۳ـ۵ـج: لوستنی اوعلم ته انـکشاف ورکوی.

۱۴ـ۵ـد: لوستنودعلم یوشمیر نمگړتیاوی وربشپړی کړیدی .

دتیولوفعلی نومو له پاره دفاعلی حالت مورفیم په حال زمانه کښې صفریا پټ

دئ نوئی ځکه اتکأ پر نحوی موقعیت باندی کیږی چی تر مفعول د مخه یاد جملی په سر کښې راوړه کیږی. له ماضی افعالو سره دغه فعلی نومونه ټول په جمع کښې او ځینی په مفرد کښې مغیره شکلونه اخلی . څرنگه چی په /ـل/ مختوم فعلی نوم جمع فعلی شکل لری نوئی مغیره حالت یائی فاعلی ماضی شکل هم دجمع مورفیم لری چی هغه/ـوO او ـ/دی . دوهم فعلی نوم دلومړی فعلی نامه مخفف شکل دئ چی د/ـء/ /یا/ه ه / نخښه لری. دی هم یوازی په ماضی کښې دجمع په مغیره مورفیم سره چی/ ـ وO ـ/دی اوړی دغه /ـ وO ـ / د دمخنی مغیره جمع مورفیم / وO/ الوموروف دی. هغه فعلی نومونه چی د/ ـښت/ وروستړونئ لری مفرد مغیره شکلونه نۀ اخلی هرڅه چی/ ـ نگ/ او ـ نه/ وروستړونی والا فعلی نومونه دی هغه هم په مفرد او هم په جمع کښې له ماضی افعالو سره مغیره شکلونه اختیاروی. څرنگه چی په /ـ نه / مختومه فعلی نومو کښې دمفرد اصلی حالت مورفیم زوره کې /ـء / او دجمعی هغې معروفه/ـ ی 1 ـ / ده چی اساساً دواړه تانیثی افاده هم لری. دغه داصلی حالت جمع مورفیم چی/ـی 1 /دئ داختصاصی پیژندنی لهپاره ئی په عددی نخښه/ی۱ 1_1 ـ / سره نښانی کوو. ځکه چی په ماضی کښې دفاعلی حالت مفرد مغیره مورفیم هم معروفه /ـی/ ده . ددې له پاره چی التباس پیښ نه شی او مغشوش نه شو نودغه وروستنی مورفیم په /ـی۲ 1_2 ـ/ سره نښانی کوو . ددوی ترمنځ کوم شکلی توپیر نشته هرڅه چی دئ هغه دمفرد او جمع او هم دحال او ماضی نحوی حالاتو تابع دی. دپوهیدنی داسانئ له پاره دټولو فعلی نومو اصلی او مغیره نخښې لاندی په مجموعی ډول سره ښوولی کیږی .

فعلی نومونه مختوم په:	الف: اصلی مفرد	ب: مغیره مفرد	ج ـ اصلی جمع	د ـ مغیره جمع
۱ـ /ـ ل/	—	—	/پ/	/ـو/
۲ـ/ـء/	—	—	/پ/	/ـو/
۳ـ/ـنگ/	/پ/	/ـی/	—	/ـو/
٤ـ /ـښت/	/پ/	—	/ـونه/	/ـو/
٥ـ /ـنه/	/پ/	/ـی۲/	/ـی۱/	/ـو/

وروستنی نخښنه والافعلی نوم ترنوروسیا لانوئی دفاعلی حا لت مکمله سلسله لری اوهم فاعلی حالات لکه څرنگه چی دیوه عادی اسم لــه پــاره لازم وی هغسی جوړوی .

٤٤- مفعولی حالت Accusative case:

١-١- الف - دی ډیر لوستل کوی .

٢-٢- الف- دا ډیر زهیر یده کوی.

٣-٣ الف- دابل شانی کتنگ کوی.

٤-٤- الف- پردغه ودانی ډیر لگښت کیږی .

٤-٥ -ج- پردغی مانی ډیر لگښتونه شو یدی .

٦-٥- الف- دی ډیره لوستنه کوی .

٧-٥-ج- ته ډیری لوستنی کوی .

مفعولی حالت په پښتو کښې دهیڅ فعلی نامه له پاره کوم تاکلی لفظی شکل یانخښنه نه لری. پیژند نه ئی ډیره په معنوی Semantic معیارا وترښی اندازې ئی په نحوی موقعیت پوری اړه اری. دوروستنی معیارله مخی څخه مفعولی صیغــه باید ترفاعل وروسته اوترفعل دمخه راوړه‌شی. یعنی باید دفاعل اومتعدی فعــل ترمنځ وی. که چیری موږدغه نحوی ترتیب وران کوو بیاهم مفعولی صیغه پــه آسانی سره نه راڅخه‌ورکیږی. ځکه یوخوترڅوچی فاعلی حالت موجــود وی دغه تمیزکیدای شی. دتمیزدوهمه لارئی معنوی ده،اوحتی‌په‌بدیهی توگه پوهیږ و چی مثلا: احمدلیکنه کړیده . کەموږخه هم کښلی‌وی چی: لیکنه احمد کړیده . مگر نه داسی‌چی: لیکنی احمد کړیدی .

هغه ډله فعلی نومونه چی‌مختوم په/-ل/ اودغه په تخفیفی‌زوره کی /-ه/سره وی مفعولی‌صورت‌ئی دجمع غایب فعل شکل اری که ئی‌څه هم فاعلی مفردوی. یعنی مفرد حالت نه لری . د/- نگ/ وروستړونی والافعلی‌نومونه یوازی د مفرد مذکراستعمال په ثابت اوبی تصریفه شکل لری . هغه فعلی‌نومونه چی‌په وروسته

کې ئې /-ښت/ راځي په همدغه شکل دمفرد مذکراود/-ونه/ په وروستړو ني سره دجمع مذ کر په توګه استعماليږي . هرڅه چې/ -نه / والا فعلي نومونه دی د مفرد اوجمع مفعولي حالاتونه دخپلو اصلي شکلو په شاني لري . نتيجه دا چې هيڅ فعلي نوم په مفعولي حالت کې مغيره شکل نه اخلي ،مفرد ياجمع .

فعلي نومونه ختم په:	الف-اصلي مفرد	ب-مغير مفرد	ج-اصلي جمع	د-مغيره جمع
۱-/-ل/	—	—	/پ/	—
۲- /-ء/	—	—	/پ/	—
۳- /-نګ/	/پ/	—	—	—
٤- /-ښت/	/پ/	—	/-ونه/	—
٥-/-نه/	/پ/	—	/-ی/	—

يادونه : پرته له پورتنيو فاعلي اومفعولي حالا تو څخه په نورحالاتو کښې فعلي نومونه ازاد لفظي او نحوي حالات نه لري . بلکه د سراو ستر بلو تابع وي چې غبر ګه وظيفه اداء کوي .

٤-٥-مفعول اليه حا لت Dative case :

په دغه حالت کښې فعلي نوم مستقيم مفعولي نه وي . دغه پيښه هغه مها ل ښه روښانه کيږي چې فعل ئې لازمی وي . له دغه سببه څخه نوار تباطی حالت هم ورته ويل کيږي . مغيره شکلونه ئې د (و-ته) دسر اوستر بلو معلول وي .

۱-۱-د: دنجو نوروزلو ته پاملرنه په کارده .

۲-۲-د : دکوچنيانو غتيدوته لويان انتظار اري .

۳-۳- ب:موزدتولني پو هيدو نګې ته اړتيا لرو .

٤- ۳ - د:د خلکو وپوهيدونګوته بايد شرايط برابر کړل شي .

٥- ٤ -الف : دوړوښور ښت ته زاړه امنا کوي .

٦ - ٤ - د :دوړو ښو رښتو ته زاړه ګو ته په غا ښ نيسي .

۷- ٥ -ب : پرديسی د سلا مو ليږ ني ته لارسموي .

٨ــ٥ــ د: مینان دګـــلو ولیز نوتـــه غیز غوروي

هغه دلي فعلي نومونه چي په / ــ ءل/ اودهغه په مخففه نخښه/ــ ء/ سره مختوم وي مفعولي الیه صورت ئي دمغیره جمع شـــکل اختیاروي .د/ــ نـــګ / وروستړوني والا فعلي نومونه بیا یوازې مفرد مغیره شـــکلونه اوپه / ــ ښت / سره مختوم ئي اصلي مفرد شکلونه لري . هرڅه چی/ ــ نه / نخښی و الا فعلـی نو مو نه دې هغه هم مفردمغیره او هم جمع مغیره شـــکلونه اخلي داسـی :

فعلي نومونه مختوم په:	مفرد شـــکل		جمع شـــکل	
	الف ــ اصلي	ب ــ مغیره	ج ــ اصلي	د ــ مغیره
١ ــ /ــ ءل/	ــ	ــ	ــ	/ــ و /
٢ ــ / ء /	ــ	ــ	ــ	/ــ و/

	الف ــ اصلي	ب ــ مغیره	ج ــ اصلي	د ــ مغیره
٣ ــ /ــ نګ/	ــ	/ــ ي/	ــ	/ــ و /
٤ ــ /ــ ښت/	/پ/	ــ	ــ	/ــ و /
٥ ــ /ــ نه/		/ــ ې/	ــ	/ــ و/

٤ ،٦ ــ مفعول منه حالت (لهـــ څخه Ablative case :

١ــ١ــ د ــ دغم له ګلو لو څخه می کرکـــه کیږي.

٢ــ٢ــ د ــ له باتیدو څخه می ښه نه راځي .

٣ــ٣ــ ب ــ مرغی ئی له وژنګی څخه وژ غورله .

٤ــ٣ــ د ــ کورموئی له سو ځنګو څخه وسا تـــئ .

٥ ــ ٤ ب ــ ګلبو تیئ له لو یښته څخه لو ید لئ دئ .

٦ــ٥ ب ــ له ازموینی څخه نتیجه په لاس راځي .

٧ــ٥ــ د ــ له از موینو څخه علمی حقا یق پیدا کیږي .

فعلي نومو نه چی ددغو سراو ستر بلو ترمنځ راشـــی ګرده ئی مغیره شـــکلو نه غوره کوي .دلوړودووفعلي نوموچي په وروسته کښي ئی /ــ ءل/او / زو ره کی

راځي دمفعول منه شکل دمغیره جمع وی . څکه چی دمفرد اصلی او مغیره شکلونه
نری د (ـ ښت) مختو مه فعلی نوموونه یوازی مفرد مغیره شکل مومی نه جمع .
کله چی د / ـ نګ/او/ ـ نه/ وروستړ ونی والا فعلی نو مو نه د(له ـ څخه) په منځ کښېږزی
دواړه هم مفرداوهم جمع مغیره شکلونه اختیاروی. ددوی مجردمثالونه داسی دی:

فعلی نو مو نه مختوم په:		مفردشکل		جمع شکل	
	الف ـ اصلی	ب ـ مغیره	ج ـ اصلی		د ـ مغیره
۱ـ	/ ـ ءل /	ـ	ـ	ـ	/ ـ و /
۲ـ	/ ـ ء/	ـ	ـ	ـ	/ ـ و /
۳ـ	/ ـ نګ /	ـ	/ ـ ې / یا/ ـ ء/	ـ	/ ـ و /
٤ ـ	/ ـ ښت /	ـ	/ ـ ء /	ـ	ـ
٥ ـ	/ ـ نه	ـ	/ ـ ې /	ـ	/ ـ و /

٧،٤ ـ سببی حالت (له ـ څخه) Causative Case:

۱ ـ ۱ ـ د ـ دمځکی ځرخیدلو څخه شپه اوورځ پیدا کیږې .
۲ ـ ۲ ـ د ـ پو لمر باندی د مځکی له ګرځیدو څخه موسمو نه په وجود راځی .
۳ ـ ۳ ـ ج دلمر له لویدنګه څخه رونا ورځ راباندې شپه شی .
٤ ـ ۳ ـ د ـ له ډیرو خوړ نګو څخه ئی پرنس درد دئ .
٥ ـ ٤ ـ ب ـ ترهر چادښایسته وو له زړ ښته څخه ډیره کو که کیږې .
٦ ـ ٥ ـ ب ـ آسی ئی له تر هیدنی څخه سرو اخستی .
٧ ـ ٥ ـ د ـ خوك ئی له لیدنو څخه خوند اخلی خوك ئی له لرنو څخه .

دغه حالت، هم دمفعول منه په تو ګه د(له ـ څخه) له سراو ستر بـاو څخه پیـدا
کیږی . مګر تو پیرئی په دئ کی دی چی سببی حالت عموماً داصلی مفعول لرونکی
وی چی هغه دفعلی نامه دسببی حالت معلول وا قع کیږی . خو مفعول منه دیوه
بل اصلی مفعول وجود نه ایجابوی او که چیری ورواچول هم شی هغه به دفعلی

نامه‌دفعلیت معلول نه وی سر بیره پردغه باندی د(له ــ څخه)سراوستر بلو نه‌غبرگه وظیفه اداء کــوی . ددوی د وظیفو ی تو پیر علت‌د جملی دفــعل او مفعو لــی منسو با تو له استعماله‌سره دفعلی نو مو معنوی‌مطا بقت‌دئ. څرنگه‌چی‌سراوستر بلو نه اوسببی حا لت دوا ړ‌ترمنـــځ سره مشترک دي نو ئـی‌دفعلی نومو صرفـی اشـــکال سره ور ته دی .

٤ ۸ ــ انضما می حالت (لــه ــ سره) Commutative Case :

۱ ــ ۱ ــ دــ ژوندون له هوسیدلوسره خو ند کوی ، نه له زو کلید لوسره .

۲ ــ۲ ــ د ــ داله ویښید وسره پر هوښ را غلــه .

۳ ــ ۳ ــ ب ــتازی دښکار له نیونکی سره مینه لری، نه ئی له خوړ نــکی سره.

٤ ــ ۳ ــ ب ــ داورله بلو نگه سره خطر ملگري وی .

۵ ــ ۳ ــ د ــ د پیالی له ماتونگو سره ئی اوبه توی کړی .

٦ ــ ٤ ــ ب ــ خــو نه‌ئی له پو ښتنه سره بشپړه شوه .

۷ ــ ۵ ــ ب ــ د کو چنیانو له روزنی سره یوه ټولنه مدنی اواصلاح کیږی .

۸ ــ د ــ د ــ له پوهیدنو سره سم وخلگو ته دمسئولیت احساس ورپیدا کیږی .

ددغه حالت سر بل preposition د مفعول منه اوسببی حــالت‌له سر بلوسره یــوشانی دی‌مگر اوستر بل postposition ئی‌تو پیرورسره‌لری .دمعنی‌اوحالت تغییر ئی‌هم‌ددغه اوستر بل‌او هم‌دفعل اوفعلی‌منسو با تو له معنوی مطا بقته څخه مو جو دیږی.دنوموړی حالت سراوستربلو نه چی له (له ــ سره) څخه عبارت دی . ټو له فعــلی نوم‌و نه پکښي مغیره شکلو نه غوره کوی لکه په (له ــ څخه) کښي . لــه لفظی پلوه څخه ددوي شکلو نه اوتصریف سره ور ته دي مگر له معنوی پلوه څخه ځله بیل دی .

٤ ۹ ــ آلی حالت (په ــ سره) InstrumentalCase :

۱ ــ ۱ ــ د ــ بیهوپه ترتلوسره نه پرلار کیږی .

۲ ــ ۲ــد ــ زړه په تالیدوسره نه ستړی کیږی .

۳ ــ ۳ ــ الف ــ په ښکنځنگ سره وچاته کوم عضوی ضررنه رسیږی .

٤ ـ ٣ ـ د ـ په ښکنځنگوسره دانسان شخصیت اوحساسات دردول کیږی .

٥ ـ ٤ ـ ب ـ دکوچینانو په لویښت سره تولنه لړییږی .

٦ ـ ٥ ـ الف ـ په ښوونه سره پوهه نه کمیږی .

٧ ـ ٥ ـ ب ـ دجرم په منښی سره مجازات هم ډیریږی اوهم کیږی .

٨ ـ ٥ ـ د ـ په ښوونوسره پوهه پخیږی .

په دغه حالت کښې بیا اوستریل دانضمامی حالت له اوستر یله سره یوشانـی دی مگرسر بل ئی توپیرځنی لری . دواړه په گډه د (په ـ سره) سراو ستربلو نه دی چی ځینی فعلی نـومونه پکښې مغیره شکلونه اخلی اوځینی ئـی پـر خپل اصلی حالت پاتیږی . دمعنی اوتصریف توپیرئی دسربل اونورو افعالو اوفعلی منسوباتو تابـع دی .

هغه فعلی نومونه چی په/ـ ءل/او/ـء/زوره کی سره مختوم وی‌دنوروحالاتو په څیرئی دجمع‌مغیره شکل غوره کوی . مگر/ـ نگ/سرترونی والا فعلی نومونه هم اصلی مفرد اوهم مغیره مفرد شکل اخستلای شی یعنی‌دواړه ئی‌بـی توپیره دی خودیرددغی ډلی په فعلی نوموپوری اړه لری . د جمع صورت ئی یـوازی مغیره شکل اختیاروی . هغه فعلی نومونـه چی په وروسته کی ئی /ـ ښت/ وی یـوازی اصلی مفرد شکل اخلی هرڅه چی /ـنـه/وروسترونی.والا فعلی نومونه دی ، هغه اصلی مفرد اومغیره مفرد شکلونه بی توپیره غوره کوی بیله دې څخه چی‌معنوی اغیزه دی وښندی . مگـردجمع له پاره اصلی شکل نـه بلکه یوازی ئـی مغیره شکل منی .

مفـــــرد جمـــــع

فعلی نومونه‌مختوم په : الف‌اصلی‌شکل ب ـ مغیره‌شکل ج ـ اصلی‌شکل دمغیره شکل

١ ـ	/ ـ ءل/	ـ	ـ	ـ	(ـ و)
٢ ـ	/ـ ءل/	ـ	ـ	ـ	(ـ و)

۳ ـ	/ـنگ/	پ	یا /ـي/	ـ	/ـ و/
٤ ـ	/ـښت/	پ	ـ	ـ	ـ
٥ ـ	/ـنه/	پ	یا /ـی/	ـ	/ـ و/

٤ ، ۱۰ ـ مکاني حالت (په ـ کښې) Inessive case

۱ ـ ۱ ـ د ـ داپه مسیدلو کښې بیل نزاکت لری .

۲ ـ ۲ ـ د ـ ته په لمبیدو کښې ستړی شوی .

۳ ـ ۳ ـ د ـ مینه موپه پټونگو کښې رسواشوه .

٤ ـ ٤ ـ الف ـ دی دغم په زغمښت کښې تکړه دی :

٥ ـ ٥ ـ الف ـ داد کالوپه اغوستنه کښې دبیل ذوق خاونده ده .

٦ ـ ٥ ـ ج ـ دی دشیانو په ساتنو کښې ترتحویلدار لاتینگ دی .

ددغه اودآلي حالت سربلونه هم سره ورته دی مگراوستربلونه ئې توپیرسره لری . کوم معنوی اووظیفوی فرق چې د دوی ترمنځ شته هغه ئې واو ستربلوته راجع کیدای شي .

د /ـ ءل/ او/ـ ء/ والافعلي نومونه دپخواپه شاني جمع مغیره شکل اخلي . خوهغه فعلي نومونه چې په پای کښې ئې /ـنگ/ او/ښـت/ راغلي وی یوازی اصلي مفرد شکلونه اختیاروی . مگر /ـ نه/ ورستړوني والافعلي نومونه چې د (په ـ کښې) ترمنځ راشي داصلي مفرد اومغیره جمع شکلونه غوره کوی چې په لاندی ډول سره ښوول کیږی :

فعلي نومونه مختوم په : الف ـ اصلي مفرد ب ـ مغییره مفرد ج ـ اصلي جمع د ـ مغیره جمع

۱ ـ	/ـ ءل/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
۲ ـ	/ـ ء/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
۳ ـ	/ـ نگ/	/پ/	ـ	ـ	/ـ/
٤ ـ	/ـ ښت/	/پ/	ـ	ـ	ـ

٥ ـ /ـ نه/ /پ/ ـ ـ /ـ و/

٤ـ١١ـ نسبي یامقایسوي حالت (تر ـ) Ccmparative Case :

١ـ١ـ د ـ ترخو ړلوئي امیدښه دی .

٢ـ٢ـ د ـ دی یوازی ددنیاپه ډیریدوپسی دی .

٣ـ٣ـ الف ـ ترپاتیدنګ ئی تلنګ په ګټه بولم .

٤ـ٣ـ د ـ ددنیا ترلرنګوخوښ اوارام ژوند ښه دی .

٥ـ٤ـ الف ـ چاغښت ترزړښت غوره دی .

٦ـ٥ـ ب ـ تر بازنی ئی ساتنه ګټوره ده .

٧ـ٥ـ د ـ تر بازنودی ئی ساتنی په درد خوری .

په دغه حالت کښې یوازی سربل وظیفه اداکوی یعنی اوستربل نه لری . ښایی په ځینونوروحالاتو کښې به یوله دواړوڅخه وی ، مګردغه به ئی یولهجوی تغییر وی نه اصلی، لکه دنسبی اواضافی حالاتوهغې . چپله وروستنیویادوسووحالاتو څخه چی ادوات ئی یوستوی دی ، نوردتهولوحالاتوهغې غبرګ دی .

دلومړنیودووفعلی نوموشکلونه تر(تر ـ) وروسته دپخوا په شانی مغیره جمع دی ، دریم فعلی نوم چی په وروسته کې ئی / ـ نګ / راځی اصلی مفرد اومغیره شکلونه غوره کوی . څلورم فعلی نوم یوازی اصلی مفر د شکل لری . څوهرڅه چی پنځم فعلی نوم دی ، داصلی مفرد اوجمع مغیر شکلونه اختیاروی چی څرګندونه ئی داسی ده :

	فعلی نومونه مختوم په :	الف ـ اصلی مفرد	ب ـ مغیره مفرد	ج ـ اصلی جمع	د ـ مغیره جمع
١ـ	/ـ ء ل /	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
٢ـ	/ـ ء /	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
٣ـ	/ـ نګ/	/پ/	ـ	ـ	/ـ و/
٤ـ	/ـ ښت /	/پ/	ـ	ـ	/ـ/
٥ـ	/ـ نه /	ـ	/ـي/	ـ	/ـ و/

٤، ١٢- اتصالی حالت (تر- پوری) Allative Case :

١-١- د - دښایست ژوند ترزړیدلو پوری دی .

٢-١- د - دځینو کسانو ملګر تیاتر کار چلیدو پوری وی .

٣-٣ ب - ته تر بیدیدنګه پوری ګرېدی .

٤-٣- د - دی ترویښیدنګو پوری غونځیدی .

٥-٤ب - زړور تیادخطر تر ډیر ښته پوری ده.

٦-٥- ب - دکاریزی او بو ډیروالی دکاریز تر کنید نی پوری وی .

٧-٥-٥ په مرغانو کی موروالی او پلاروالی دچیچانو تر الووزونو پوری دی .

ددغه حالت سر بل دنسبی حالت په شانی (تر-) دی مګر پر دغه سر بیره د (- پوری) استر بل هم لری . ټول فعلی نومونه چی ددوی په غیږ ورځی مغیره شکلونه اخلی . په نسبی حالت کی چی یوازی سر بل ورسره راتلی ټولوئی مغیره شکلونه نه اخستل دغه لفظی او معنوی تغییر دا تصالی حالت د اوستر بل تابع بلل کیدای شی :

لومړی او دوهم ډول فعلی نومونه خپله هغه پخوانی جمع مغیره بنیه لری . دریم فعلی نوم مغیره مفرد او مغیره جمع شکلونه اخلی . څلورم فعلی نوم یوازی مغیره شکل غوره کوی . وروستنی فعلی نوم مفرد مغیره اوجمع مغیره وی . ددوی تجریدی بنیه په لاندی ډول ده :

فعلی نومونه مختوم په:	الف - اصلی مفرد	ب مغیره مفرد	ج- اصلی جمع	د- مغیره جمع
١-	/ ـ ء ل /	-	-	-
٢-	/ ـ ء /	-	-	-
٣-	/ ـ نګ /	-	/ ـ ء /	-
٤-	/ ـ ښت /	-	/ ـ ء /	-
٥-	/ ـ نه /	-	/ ـ ي /	-

٤-١٣ - الحاقیه حالت (په - پوری) Cohessive Case :

١-١- د - ددغی جامعی رشد په پوهیدلو پوری مربوط دی.

۲ـ۲ـ د ـ دژوند سمون په خوځیدوپوری تړلی دی .
۳ـ۳ـ د ـ ددی تګ دده پرپښوونګوپوری اړه لری .
٤ـ٤ـ الف ـ انسان خپل په جوړښت پوری حیران دئ .
٥ـ٥ـ الف ـ ښایست ئې څه خوډیرئې په پسولونه پوری زړونه شکیل کړیدی.
٦ـ٥ـ ب ـ زمادزړه مراندی دښایست په نمانځنی پوری نجتی دی .
۷ـ٥ـ د ـ ده ستاپه بخښنو پوری لاس نیولی دی .
ددغه حالت اوداتصالی حالت اوسترپلو نه سره مشترك مگر سربلو نه ئې ځله بیل دی.
سربیره پردی چی سراوستربلونه دفعلی نوموپرصرفی تشکل اغیزه ښندی له افعالو اودهغوله منسوباتو(قیودو) سره ئې هم نحوی رابطه قایموی . یعنی فعلی نوم لکه په فاعلی اومفعولی حالاتو کښې مگرپه غیرمستقیم ډول سره ترنحوی مطابقت هملاندی وی . ددوی دارتباط ساحه کله وسیع او کله محدوده وی . فعلی نومونه چی دالحاقیه حالت په (په ـ پوری) سراوستربلو کښې ولویزی نوله ډیرولـږو افعالوسره ارتباط نیسی یعنی د استعمال ساحه ئې په دغه حالت کوچنی کیزی .
د /ـ ء ل/ او /ـ ء/ ورستړنووالا فعلی نوموهغه مکرر جمع مغیره شکل دی . او په تولوسراوستربلیزوحالاتو کښې خپل اصلی شکل هیڅ نه سی ساتلای : د/ ـ نګ/ نخښنه والا فعلی نومونه هم په دغه حالت کښې یوازی جمع مغیره شکل لری مگرد /ـ ښت/ نخښنه والا بیا یوازی خپل اصلی مفرد شکل خوندی کوی . هرڅه چی /ـ نه / وروستړونی والا فعلی نومونه دی هغه هم اصلی مفرد، مغیره مفرد اوهم مغیره جمع شکلونه اخلی . ددوی تجرید شوی اشکال داسی دی :

فعلی نومونه مختوم په:	الف ـ اصلی مفرد	ب ـ مغیره مفرد	ج ـ اصلی جمع	د ـ مغیره جمع
۱ـ /ـ ء ل/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
۲ـ /ـ ء/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
۳ـ/ ـ نګ/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
٤ـ /ـ ښت/	/پ/	ـ	ـ	ـ

٥- /ـ نه/	/ـه/	/ـ ی/	-	/ـ و/

١٤،٤- استیلائی حالت (تر- لاندی) - Adessive Case :

١-١- د - غل تر وهلو لاندی بی هوښه شو .

٢-٢- د - دنازو کړی کالی تر رغیدو لاندی دی .

٣-٣-ب - اوره ترخښنگی لاندی سر که شول .

٤-٣- د - اور تر پو کونگو لاندی مړشو .

٥-٤- الف - خسیل تر اوربښت لاندی چپه شول .

٦-٤- د - ترازمیښتو لاندی مه راسپ!

٧-٥- ب - ستا کتاب می تر لوستنی لاندی دئ.

٨-٥ -د - هلك ئی ترازموینو لاندی نیولی دئ .

ددغه حالت سربل داتصالی اونسبی حالت په توگه دئ. مگر استربل ئی توپیر لری. فعلی نومونه چی داستلائی حالت دسر اوستر بلو (تر-لاندی) په منځ ور کښیوزی په لاندی ډول سره متاثر کیږی. لومړی دوه فعلی نومونه خپل وراندنی معیره جمع شکل ساتی. ورپسی ئی مغیره مفرد شکل اخلی. تردغه وروسته فعلی نوم پرخپل اصلی مفرد حالت باندی پاتیږی. اخری /ـ نه/ نخښه والا فعلی نومونه مفرد مغیره او جمع مغیره شکلونه جوړوی چی مجرداړخ ئی داسی دئ :

فعلي نومونه مختوم په:	الف-اصلي مفرد	ب-مغيره مفرد	ج-اصلي جمع	د-مغيره جمع
١- /ـ ء ل/	-	-	-	/ـ و/
٢- /ـ ء /	-	-	-	/ـ و/
٣- /ـ نگ/	-	/ـ ي/	-	/ـ و/
٤- /ـ ښت/	/پ/	-	-	/ـ و/
٥- /ـ ه/	-	/ـ ي/	-	/ـ و/

١٥،٤- استعلائی حالت (پر- باندی) Dominative Case:

١-١- د - ده ئی پرخوړلو باندی ځان راورساوه.

۲-۲- د - دی ئی پر تمامیدو باندی خوابدی شو .

۳-۳- ب - دائی دمحبت پر ننګی باندی پښیمانه ده .

٤-۳-د-هغه تولنه به هم ویاړی چی تاریخ ئی پر جنګیدنګو اوو ژنګو باندی بناوی.

٥-٤-الف-په خواره جامعه کښی ډیرعوامل شته چه دعمر پرکمښت باندی اغیزه کوی.

٦-٥- الف - ده دملګرو پر ننګو نه باندی ننګ کاوه .

۷-٥ - ب- څوك دشخصیت پر پالنی باندی درانه تاوانو نه منی .

۸-٥- د - دشخصیت جوړښت دکورنی پر روزنو باندی ولاړ دئ .

په استلائی حالت کښې د (پر-باندی) سر اوستر بلو نه دفعلی نومو شکلو نه په داسی ډول تبا کی چی په /- ء ل/ او /- ء/ مختومه فعلی نومو خپل جمع مغیره شکل دپخوا په څیر ئی مغیره ساتی. د /.نګ/ وروستړونی والافعلی نوم مغیره مفرد او مغیره جمع شکلو نه اخلی. هغه فعلی نومونه چی په وروسته کښې د/ښت/نخښه لری خپل اصلی مفرد شکل نه بایلی او د/- نه/ ورستړونی والافعلی نومونه هم داصلی مفرد او هم دمغیره مفرده شکلو نه اوهم دغه راز دجمع مغیره شکل اخستلای شی. تجریدی بڼه ئی داسی ده :

فعلی نومونه مختوم په:	الف-اصلی مفرد	ب-مغیره مفرد	ج-اصلی جمع	د-مغیره جمع
۱-	/- ء ل/	-	-	/- و/
۲-	/- ء /	-	-	/- و/
۳-	/- نګ/	-	/- ی/	/- و/
٤-	/- ښت/	/پ/	-	-
٥-	/- نه/	/ ــه / هم /- ی/	-	/- و/

١٦،٤- اضافی حالت (د -) Genetive Case:

۱- فعلی نوم د مضاف په توګه (ز -؛-؛ ی - و) :

۱-۱- الف - ستا پو ښتل ښه مؤدبانه وه .

۲-۲- د - پوښتلو دی خوند را کی .

۳-۲- الف - ددې ژړیده دارمان دي.

۴-۲- د - ژ پیدودي ارمان راته ودراوه .

۵-۳- الف - دآغلو لیدنګ راته کیمیا پرتی دئ .

۶-۳- د - ستالیدو نکومی سترګی را رونی کړی:

۷-۴- الف - دغمجنی دمړښت پیمانه کوچینی اودخوښی دائی لویه ده .

۸-۴- ج- ترهرڅه ئی سپارښتونه ډیردی .

۹-۴- د - سپارښتودی ملګری له شناخته بیزاره کړیدی .

۱۰-۵- الف - دعلم خپرونه دعالم وجدانی وظیفه‌ده .

۱۱-۵-ج- دبیدوښکلولیدنی له بله رازه کیفه ډکی وی .

۱۲-۵- ذ - دچاؤ چالیکنوپرتولنی باندی اغیزی ښندلی دی .

په دغه حالت کښی هم د مقایسوی حالت په شانی یوازی سر بل preposition وظیفه اداء کوی‌او‌اوستربل له لویه سره څخه هیڅ نه لری . کله چی فعلی نومونه د مضاف په توګه واقع کیږی نو د اضافت عناصر ئی له ضمایرو‌سره دوه رازه وی یوئی اصلی او بل ئی مغیره . اصلی عناصر یاداضافت مورفیمونه د ضمایـــرو د سر ترونو‌په توګه اومغیره عناصرئی د ضمایرو‌دوروسترونو په‌توګه وی. یعنی‌دوی هم یو متناضر Structure Parallel Paradigmic ساختمان‌لری چی‌ښوودنه‌ئی‌بی‌ګتی‌نه‌ده .

سر تـــرونــی اضافی مور فیم	وروسترونی اضافی مورفیمونه
/ ز -/:(زما) ،(زموږ)	/-ي/،/-و/: (می) ،(مو)
/ س -/ستا / ،(ستاسی)	/-ي/،/-و/:(دي)،(مو)
/د-/:(دده)،(ددې)،(ددوي)	/ - ي/ : (ئی) .

اصلا‌مرز په پورتنی‌ساختمان کې‌دری‌اضافی‌مورفیمونه‌لرواونورئی‌الومورفونه دی . داسی‌چی‌د / ز- س - د/ سرترونی‌دری سره دیوه مورفیم الومورفونه دی . د/ - ي/ وروسترونی مفرد مغیره اضافی مورفیم اود/-و/ وروسترونی جمع مغیره اضافی مورفیم دی .

فعلی نومونه چی د مضاف په توګه واقع شی‌صرفی شکلونه ئی‌له دمخنیو تولو

حالاتوسره تو پیرلری . عمده اختلاف ئې دا دی چې پنځه سره دلې فعلي نومونه خپل اصلي مفرد حالت خوندي کوی . سربیره پردغه باندی لومړی اودوهمه دله فعلي نومونه مغیره جمع شکلونه لری . دریمه دله فعلي نومونه بیا سربیره پرخپل اصلي مفرد شکل باندی د مفردجمع شکل اخلي. څلورمه اوپنځمه دله فعلي نومونه اصلي مفرد اواصلي جمع شکلونه اوهم دغه رازمغیره جمع شکلونه اخلي . ددوی د مجردوشکلومثالونه داسې دی :

فعلي نومونه مختوم په	الف ـ اصلي مفرد	ب مغیره مفرد	ج ـ اصلي جمع	د ـ مغیره جمع
۱ـ /ـ ءل/	/پ/	ـ	ـ	/ـ و/
۲ـ /ـ ء/	/پ/	ـ	ـ	/ـو/
۳ـ /ـ نګ/	/پ/	ـ	ـ	/ـو/
٤ـ /ـ بنت/	/پ/	ـ	/ـونه/	/ـو/
٥ـ /ـ نه/	/ـه/	ـ	/ـ ي/	/ـو/

۲ـ فعلي نومونه د مضاف اليه په توګه (د ـ) :

۱ـ۱ـ د ـ دلوستلوسيستم په مطالعه کښې لخوراضروری دی .

۲ـ۲ـ د ـ که پرآس باندی د سپریدوچم دچانه وئ زده ،نوسپراوبايلې .

۳ـ۳ـ ب ـ نور د افسانوی نړی د منګی کا بونه دی پاته .

٤ـ۳ـ د ـ واقعيت دفکرپرشاؤخـوا باندی دترنګـوخرافي ځنځيرونه ماتوی

٥ ـ ٤ ـ الف ـ دستايښت پرځای برابراستعمال څوګرايه اغيزه ښندی .

٦ـ٤ـ دـداورښتوله برکته څخه سز کال آباددی .

۷ـ ٥ ـ ب ـ طبيعت دنمانځنې مقام نه غواړی .

۸ـ ٥ ـ د ـيوازی انسان د نمانځولاری پرانيزی .

فعلي نومونه چې مضاف اليه واقع شی تول د مغیره جمع شکلونه د پخوانيو حالاتوپه شانې اخستلای شی . سربیره پردغوباندی/ـ نګ/ او/ ـ نه/ دلې فعلي نومونه مغیره مفرد او /ـ ښت/ دله فعلي نومونه اصلي مفرد شکلونه غوره کوی :

ددوی مقایسه له هغو اشکالو سره چې فعلي نومونه ئي مضاف واقع شوی وی له دغو لاندنیو موجودو مثالو څخه ښه ترا کیدلای شي .

فعلي نومونه مختوم په:	الف- اصلي مفرد	ب- مغيره مفرد	ج- اصلي جمع	د- مغيره جمع
١- / ـ ال/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
٢- / ـ ء/	ـ	ـ	ـ	/ـ و/
٣- /ـ نگ/	ـ	/ـي/	ـ	/ـ و/
٤- /ـ ښت/	/پ/	/ـ/	ـ	/ـ و/
٥ - / ـ نه/	ـ	/ـي/	ـ	/ـ و/

یادونــه: په ټولو سرا وستر بلیز وحالاتو کښې دفعلي نومو دمغیره جمع شکلو /ــ و/ مورفیم دوه صورته لري. یوئی دمجهول /ــ و o ــ/ او بل ئی دمعروف /ــ و u ــ/ دئ. دغه یو صرف صوتــی تغییر دئ چــی د سیلابو ترمنځ دخج له اوښتنې څخه پیدا کیږي . که خــج پرورو ستنی سیلا به یعنی د جمــع پر مغیر ه مورفیم بــاندې ؤ اه دغه څخه یواوز دمجهول /ــ و o ــ/ جوړوی. که خــج پرما قبل الاخرسیلا به باندې وي نود جمع لهمغیره مورفیم څخه لنډ معروف /ــ و u ــ/ جوړوی. دغه دواړه شکلونه یودبل الومورفونه دي .

١٧،٤ ــ په د مخنیو پنځلسو حالاتو کښې (ومضاف اومضاف الیــه په شمول) مودفعلي نومو اشکال ولیدل. دوی دحالت لهمخې څخه دوه اړخونه لري. یوئی آزاد اړخ دئ چې فاعلي ارمغولي حالات پکښې شامليږي. که څه هم فعلي نوم پهمفعولي حالت کښې کوم داسې شکل نه غوره کوي چــې موږدی ئي دهغــه له مخې څخه مغولیت وپیژندلای سو. مگرپه واقعیت کښې ئي دغــه داصلي حالت ساتنه تر ډیری اندازې پوری دی له نورو څخه متمایــز کوی . بل داچــې دغه حالت نحوی ترتیب او لهمعنوی اړخه څخه اوهم داچې فاعلي صیغه دفاعلیت دنخښې لرونکې وی، نومفعولي صیغه دمفعولیت له نخښې څخه مستغنی کیږي . دغه معنی داچې موږدوه داسې فعلي اسمي حالتونه په پښتو کې لرو چې هغه ترخارجي لفظي عواملولاندې نه دي راغلي .

دحالت دوهم ارخ دادئ چې ترخارجي لفظي عواملولاندې ومنځ ته راغلي وي . دغه خارجي لفظي عوامل عبارت له سراوستربلو Pre - Postposition څخه دي چې ترفعلي نوموړاندې اووروسته راځي که چيرې دغه سربلونه Prepositions او اوستربلونه Postpositions دسترتـړونو Prefixes اوورووستړونو Suffixes په شانـې دفعلي نرمود صيغي برخه وګرځي يعنې تبنګ پوري وموښلي نوبه دغه حالات هم دلو مړنيو حالاتو په څيروي . څکه چې سراو ستربلونه ئې نورخارجي لفظي عوامل نه شميرل کيږي بـکه دسروروستړونوغوندې به دصيغواجزأجوړوي .مګراوس چې واقعيت دغسې نه دئ ، نوموږلومړني عمده حـالات او وروستني (راوستريلز) فرعي حالات بولودوی ترمنځ يو بل تو پيرداسې دئ چې Pre - Postpositional Cases په فاعلي حالت کښې اصلي جمع او مغيره جمع شکلونه تناظري ساختمان لري مګر په سراوستربليزوحالاتو کښې اصلي جمع شکلونه پرته له مضاف څخه نور هيـڅ موجودنه دي . يعنې چپله مضاف واقع کيدلو څخه نورتهوله فعلي نومونه يوازې مغيره جمع شکلونه اخلي. له دغه اونورومقـايسوی توپيره څخه چې دجدولـې مثالو په مقايسه کښې ليدل کيدای شي ، وموږته ددوی دحالت دمړر فيموترمنـځ ديوه بل توپيرڅرك په لاس راتلای شي . هغه دادئ چې د عمده يانحوی حالت مورفيم مثـلادمغيره جمع شکل /ــ و/ دفرعي ياسرا وستربليزحالت دمغيره جمع مورفيم /ــ و/ سره يوشاني نه دئ. يعنې دوی دوه که څه هم دنخښې، دفو نيتيکې اوموفوفـونيموالي له خواوڅخه سره ورته دي مګربياهم دواړه نه يومور فيم دئ ، اونه ديوه مورفيم الومورفونه دي بلـکه دواړه بيل بيل مورفيمونه شمير ل کيږي. نورشکلونه ئې چې د /ــ ی ۱ / اوــ / ـ ی ۲/ اوداسوپه څيردي هـم خپلې آزادئ ساتي. دمثال په توګه داضافي حالت دفعلي نوموموړ فيمونه چې مضاف اليه واقع شويدی دفاعلي حالت له مورفيمو سره چې فعلي نومونه پکښې مضاف واقع شويدی دده څنيوجدولو له مخې څخه مقايسه کړئ . ددوی دوروستړونو نخښو

تو پیر له نحوی او صرفی مناسبته څخه په‌لاس راځی چې دهغو له مخی څخه شکلی مشابهت موجود دئ مگر مورفیمی تشابه نه سره لری. دغه معنی داچی دعمده یانحوی حالاتو ورفیمونــه مثلا د اصلــی جمــع له پاره /ــ ی i ـ/ د مغیره جمــع له پاره /ــ و o ـ/ اودمغیره مفرد له پاره / ی ۲ i 2 ـ/ نخښی تیاکو . مگر د فــرعی یا سراوستر بلیزوحالاتو دمغیره مفرد له پاره /ــ ی۳ i 3 ـ/ اود مغیره جمع له پاره /ــ و۲ o2 ـ / نخښی ایزدو. ددغه د نخښو تو پیر د مورفیمو بیلوالی افاده کوی دذکر شووفرعی حالاتو د روسترونی به‌هر یود هر حالت له پاره بیل مورفیم وای یعنی دمغیره جمع مورفیمونه به دمثال په توگه د / وا = و۲ ــ و۰۰۰۰ / یوه سلسله وای . دغه پیښه به‌هغه مهال ممکنه وای که فعلی نومونه دسراوستر بلو تابــع نه گرځیدای اویادوی پخپله موجود وای خــودغه سر اوستر بلونه ئی نه لرلای . څرنگه چې اوس له فعلی نوموسره سراوستر بلونه راځی نود/ و o ـ/ مغیره جمع اودنورو مورفیمو پرځای باندی پخپله دغــه سراوستر بلــونه دمورفیموالی حیثیت مومی اودوی ئی توابــع دی ځکه چې یوخودغه وروسترونی مورفوفونیمونه بیله سراوستر بلوڅخه ومنځ ته نه شی راتلای ، اوبل د دوی موجودیت پرته له سر او ستربو څخه هیڅ راز حالت نه ښووی نوطبعا مورفیموالی ئی مستقل نه دئ بلکه تابــع دئ . مطلب داچی سراوستر بلونه دنومورو فرعی حالاتو مورفیمونه اودفعلی نومو مورفوفــونیمیك Morphophonemic وروسترونی ئی توابــع دی .

٤، ۱۸ـ ددغی موضوع چــی موږ ئی په پلټنه اوڅیړنه بوخت یو اصلی تکی د فعلی نومو له جملی څخه په مقایسوی توگه دمصدر تیاکنه اورا ایستنه ده. دفعلی نومو هغه مصدری اړخ چــی په (٤،٤ او ٤،٥) کښی وڅیړل شوعبارت له اسمی خصوصیاتو څخه ؤیعنی موږ هغه کوله څوڼپوهیږو چــی کم فعلی نومونه نسبت ونورو ته په اسمی خصوصیاتو ښه مجهزدی . له دمخنی څیړنی څخه دغه موضوع په لنډه اومقایسوی توگه سره لاندی وړاندی کیږی:

فعلي نومونه	/- ه ل/	/- ه/	/- نگک/	/- بت/	/- نــه/	جمله خصوصیات
فاعلي حالت	ج - د	ج - د	الف - ب - د	الف - ج - د	الف - ب - ج - د	۱٤
مفعولي حالت	ج	ج	الف	الف - ج	الف - ج	۷
مفعول الیه (و - ته)	د	د	ب - د	الف - د	ب - د	۸
مفعول منه (له - څخه)	د	د	ب - د	ب	ب - د	۷
سببي حالت (له - څخه)	د	د	ب - د	ب	ب - د	۷
انضماني حالت (له - سره)	د	د	ب - د	ب	ب - د	۷
الی حالت (په - سره)	د	د	الف یا ب - د	الف	الف یا ب - د	۷
مکاني حالت (په - کښې)	د	د	الف	الف	الف - د	٦
نسبي حالت (تر-)	د	د	الف - د	الف	ب - د	۷
اتصالي حالت (تر - پورې)	د	د	ب - د	ب	ب - د	۷
الحاقیه حالت (په - پورې)	د	د	د	الف	الف - ب - د	۷
استیلائي حالت (تر - لاندې)	د	د	ب - د	الف - د	ب - د	۸
استعلائي حالت (پر - باندې)	د	د	ب - د	الف	الف - ب - د	۸
اضافي حالت (مضاف الیه)	د	د	ب - د	الف - د	ب - د	۸
اضافي حالت (مضاف)	الف - د	الف - د	الف - ج - د	الف - ج - د	الف - ج - د	۱۲
تول خصوصیتونه	۱۷	۱۷	۲۸	۲۳	۳۵	۱۲۰
په سل کښې	۱٤،۱۷	۱٤،۱۷	۲۳،۳۳	۱۹،۱٦	۲۹،۱۷	۱۰۰

له پورتني مقايسي او پرتهلني څخه چې دفعلي نوموا سمي خواص پکښې ترمطا لعې لاندي وه ، لومړي د / ـ ء ل / او / ـ ء / وروستړونووا لافعلي نومو دخواصو مشابهت ځرګندیږي ، یعني سره مشترك اووروستني دلـومـړي مخفف صورت دئ . دوهم ددغوا سمي خصوصیاتو له مخي څخه / ـ نه / وروستړونـي والافعلي نومونه ترمتداول مصدریعني / ـ ء ل / والافعلي نومودیرمجهزدي . د/ ـ نـه / مورفیم والافعلي نوموا سمي خصوصیات نسبت و / ـ ء ل / مورفیموا لا ته پوره دوه ګرایه دي . ددریم چپتړله مخي څخه داعجیبه نده چې دمتداول مصدراسمي خواص ترنوروتړلوفعلي نومولزدي . څکه چې هورې دي مو زته د یوه محض فعل یامحض اسم په توګه ثابت شو .

دمصدر پلټنه

۱،۵ــ دمصدر پیژندنی له پاره په هره ژبه کښې ځینی ممیزه لاری او شرایط شته چې موږ باید دهغو له مخی څخه په پښتو کښې هم مصدرو پیژنـواو تعیین ئـی کو. ددغولارواوشرایطو له جملی څخه ئې زموږدگرامریانو په لومړی تعریفی ځیرنه کښې یوې اوبلی ته اشاره کړیده چې دلی به دځونوروپه زیادوالی سره ذکرشی ځودهغو په مرسته سره وکولای شو پرهغوصیغوباندی چې دمصد روالی له پاره کاندید دی قضاوت وکو .

۲،۵ــ دفعلی مادې لرنه .

۳،۵ــ دتیاکلی مصدری نخښی لرنه .

٤،۵ــ داسمی خصوصیتولرنه (۵،۵)

٦،۵ــ جامد اومشتق منه به وی (۷،۵) .

۸،۵ ــ باید هرمصدردخپلومشتقاتوشامل اومشمول وی .

۹،۵ــ تولی فعلی صرفی اواشتقاقی سلسلی باید هره یوه خپل مصد رولری .

۱۰،۵ــ دهری ژبی مصدر باید دهغی کورنیژبوله مصد روسره تـرممـکنې اندازې پوری مقایسوی اوحتی که کیدای شوای تاریخی رابطه څرگنده کړی .

پورتنی واړه مشخصات په لاندی دول یوپه بل پسی ترڅیړنی لاندی نیـول کیږی اونتیجه ئې په خپل روڼ سره څرگندیږی .

۲،۵ــ په پښتوکښې چې هرڅه فعلی نومونه شته هغه زموږ گرامریانو حاصل

مصدر بللی دی . ترحاصل مصدرڅې ښه کره نوم پخپله دغه فعلی اسم یا فعلی نوم دئ . ځکی چی دمتداول گرامرله مخی څخه هرفعل اوهرفعلی صفت هم حاصل مصدردئ . داچی دفعل پرحدوث دلالت اودفعلی مادی لرنه دټولوفعلی نومو یا حاصل مصدروترمنځ یوه مشترکه ممیزه ده ځکه نوموزمصدردغــه خصوصیت له مخی څخه تشخیص اوتاکلای نه شو. دپښتوفعلی نومونه دمثال په ډول داپسی پنځگون شکلونه لری : لگیدل ، لگیده، لگیدنگ ، لگښت اولگید نه .

فعلی ماده دمصدروهغه برخه ده چی پرته له تصریفی اواشتقاقی ترونو څخه دترلی یا ازاد مورفیم په توگه پاتیږی . ودغی برخی ته دژبو پوهــنی پــه اوسنی اصطلاح ـ که بسیطه وی ریښه (Root) اوکه مرکبه وی تنه (Stem) ویل کیږی. له معنوی پلوه څخه ددغی اساسی برخی اوددې دلوازمو اطلاق د فعل پر حدوث باندی دئ .

۳،۵ـــ زه نه پوهیږم چی مصدر باید دنخښو له مخی څخه وپیژندل شی اوکه ئې نخښی دده دمصدریت له مخی څخه وټاکل شی . یعنی ترڅوچی موږ مصدر نه پیژنو، نخښی به ئې څه وپیژنو په داسی صورت کښې چی دنخښو څرك ئــې هم معلوم نه وی ، نودیوې صیغی مصدروالئ له دغه پلوه څخه طبعاً نیمــگـړی پاتیږی .

لومړی به په دغه برخه کښې یوازی دکاندید فعلی نوموروسترونــی و ځا ن ته معلوم کو. دغه ددې له پاره چی یوخو به په راتلونکو څېړنو کښې استفاده ځنی کووا وپیژونو به ئې . بل به په دی وپوهیږوچــی ددغو پنځو فعلی نومو نخښی څه رازمورفیمونه دی اوهم به موپه نوروتحلیلاتو کښې ددوی دغه کاندید ی اړخ ترنظرلاندی وی .

لومړنی فعلی نوم یره خورا اشنا نخښه د / ـــ ء ل / لری چی پخوامو دمصدری نخښی ترنامه لاندی بحث پرکړی دئ . دغه نخښه زموږ دمخنیو څېړنــو په نتیجه کښې دجمع غایب مورفیم دئ اوهغه هم فعلی نه اسمی . ځکه چی په پښتو کښې

داسماؤ جمع په / ــ ل / سره نه تړله کيږي . له دغه فعلي سببه څخه نــود جمــع اسمي شکله مورفيم نه لري . مثالونه ئې داسي دي : وهـل ، بيرول ، بيريــدل کښيکښښل اونورداسي . ياپه بل عبارت سره، دغــه وروستړونــي / ــ ء ل ol ــ / دغايب جمع مذکرفعل متصل ضميردئ .

دوهم فعلي‌نوم د/ــ ء ./ زوره‌کي نخښنه لري چي په‌واقعيت کښي د/ ــ ءل/ نخښني يو تخفيفي صورت دئ .نور کره وره‌ئي هم دورووستني نخښني په‌دود دي چي په دمخنيوخيړ نو کښي په وضاحت سره مشاهده کړه شول. مثالونه ئې‌عبارت دي له بير يده ، ليده ، تله ،کښيکښنه اونورو‌داسو څخه .

دريم فعلي‌نوم د/ــ نګ / نخښنه لري چي دمورفيموالي له‌مخي څخه دمفرد مذکرافاده کوي . مثالونه ئې بيرو نـګ بيريد نـګ ، وهنـګ او کښــيکښنګ غوندي دي .

څلورم فعلي نوم د/ ــ ښت /وروستړوني‌ءلري . دغه هم دمفردمذکرمور فيم دئ اومثالونه ئې دغونځښت ،اورښت،لـګښت په شا ني‌دي .

پنځم فعلي نوم د/ــنه/نخښنه لري چي‌دفعلي‌نومونو‌رو‌و‌روستړونو په برخلافه ددووښــکاره‌مورفيمولرونــکي ده . يومورفيم ئې /ــن ــ/دئ اوبل‌ئي وروستي زوره‌کي / ــ ء/دمفرد مؤنث مور فيم دئ .

دغه ورو ستړوني نخښنه نسبت ونوروته له‌مختلفولحاظو څخه متکـاملـمه ده مثالونه نـي بيرونه ، بير يد نه وهنه ،کښيکښننه او داسي نوردي .

٤،٥ ــ د فعلي نومو تر منځ اسمي خصوصيتو نه يومشترک صفت دئ مـګر توپير پــکښي شته . يعني ځيني ئې نحوي اسمي خصوصيتونه لــري اوځيني ئې صرفي‌ياکلموي (Inflectional or Morphological) اوحتي دواړه . سر بيره پر دغه خصوصيت لرني ئې ځيني مشخصات‌واضح اوځيني‌ئي مغشوش‌وي . دغه‌صرفي‌او نحوي‌اسمي خصوصيتو نه‌دفعلي نومودتقسيم بندئ‌اوويشني له پاره‌دوه مهم‌معيارونه تشکلوي چي‌څه‌نځه‌په‌دي ځاي کښي او باالخصوص به ئې په څلرمه برخه کښي

نسبتاً په تفصیل سره څیړم .

الف ــ لومړنی فعلی نوم چی موږ دمصدر په نامه پیژندئ عبارت له هغی صیغی څخه دی چی په وروسته کښی ئی /ــ ء ل/ راغلئ وی لکه لګول، اوریدل او داسی نور. که څه هم دغه صیغه له معنوی لحاظه څخه دجمع معنی افاده کوی مګر له لفظی لحاظ څخه نه دافراد او نه دجمع مورفیم لری . دغه علت ؤ چی داسی صیغی محضی فعلی نوم Gerund و بللی سوی او له مصدریته څخه مو وا یستلی .

له نحوی پلوه څخه دغه راز صیغی نسبتاً محدود داسمی استعمال لری . مګر فعلی جنبه یی پرغالبه ده . سر بیره پر دغه باندی موصرفی صیغی داستمراری جمع غایب فعل ادء هم لری چی د /ــ ء ل / مورفیم ئی افاده کوی .

ب ــ د فعلی نومو په سلسله کښی دو همه صیغه دمتداول مصدریو تخفیفی شکل دئ لکه لګیده، اوریده او نور داسی له لګول او اوریدل څخه. په دغو صورتو کښی وروستنی /ــ ل /لویدلئ او صیغه تر/ ــ ل / په دمخه زوره کی /ــ ء/ یا /ــ ه / سره مختومه پاتی شویده ، لکه په دی وررستنی مثال کښی : لګیدل لګیده یااوریدل ــ اوریده . بایدله یاده موونه وزی چی دغه راززوره کی مختومه فعلی نومونه په عمومی ډول سره دلازمی صیغو محصول وی ..

ځرنګه چی دغه فعلی نوم له متداول مصدره څخه ومنځ ته راغلی نوله صرفی او نحوی لحاظه څخه هم دهغه په شانی یو محض فعل دئ او طبعاً مصدر کیدلای هم نه شی .

ج ــ په دغه سلسله کښی دریمه ډله فعلی نو مونه د لیګید نګ او لګو نګ په شانی دی . دصرفی اسمی خصوصیاتو له مخی څخه نسبتاً بشپړ حالات لری چی څیړنه ئی زموږ دوراندی ده .

د ــ په فعلی نومو کښی څلرم شکل د لګښت او پایښت په دوددئ چی صرفی اسمی خواص ئی عمومیت نه لری، مګر دنحوی اسمی استعمال لرونکی وی . تر ښی اندازی پوری دغه فعلی نوم دنحوی خواصو له پلوه و (لګید نګ) غوندی فعلی نامه ته ورته دئ .

هـ ــ دفعلي نومو دسلسلي وروستني صيغه چې زه ئې دلې ذکر کوم د لـګونه او پايدېدنه په ځيرده . دغه کلمه هم لفظي اسمي تصريف لري اوهم نحوي اسمي استعمال . د لفظي اسمي تصريف له مخې ځخه د(لـګو نه او ليـګيد نه) فعلـي نومونه هم‌دافراد اوهم دجمع مورفيمونه لري .سربيره پردغه باندې نومړي دوه فعلي نومونه فاطي ، مفعولي ، اضافي اونور دغه راز حالات لري چې وروسته به په مقايسوي توګه سر ه په پنځمه برخه کښې وليدل شي .

په (٥ ، ٢) کښې ددغې خاصې چې هرفعلي نوم دفعلي مادې لـرونـکې‌دئ او د فعل پر حدوث باندې اطلاق کوي ، ذکـر شويـدي . له دغـه پـلو ه نـو د لـګـو نه او لـګـيد نه غو ندې فعلـي نـو مـو نـه له يو ې خوا ځخه فعلي‌جنبه لري اوله بلې خواځخه اسمي خصوصيتونه . زموږله لومړنې مطالعې ځخه داسې ښکاريږي چې دغه شکل يوازنې پر ځاى برابره صيغه ده چې دفعليت اواسميت دمجزاء اوبيلوبيلو وجوهاتو تـرمنځ داتصال حلقه جوړوي . يعنې ددواړوفعلي اواسمي خصوصياتولکه ځرنګـه چې ئې په تعريفا تو کښې ذکـر شويدي مصداق ګرځي .

٥ ، ٥ ــ دفعلي نومو پورتنې ذکر شوې صيغې دصرفي حالاتوله‌مخې ځخه په مقايسوي توګه ترځيړنې لاندې نيسوځودپورتني بيان احکا م تـوضيح شوي وي . په دغه سلسله کښې يوازې دغه‌اسمي لفظي تصريف د افراد اوجمع لـه مخې ځخه ګورو. په دې برخه کښې به زموږ تطبيقي‌مثال د (اوريدنـه) صيغه وي .

فعلـي نـومـونـه	مفـرد	جمـع
اوريدل	ــ	ــ
اوريده	ــ	ــ
اوريدنګ	/پ/	ــ
اورېنت	/پ/	/ــونه/
اوريدنه	/ــ ه/	/ــې/

وهغوصیغوته چی دمفرد اوجمع ترممیزاتولاندی ئی د چامنفی نخښبه (+) اینبوودله شویده معنی ئی داده چی دغه دمفرد اوجمع اسمی مورفیم نه لری بلکه دفعلی جمع مورفیم لری . چیری چی د (پ) نخښبه پرته ده داسی مفهوم لری چی دغه دافراد یاجمع مورفیم شته مگرپه صیغه کښې پټ پروت دئ او خارجی لفظی وجود نه‌لری . په وړاندنیولیکنو کښې مولیدلی دی چی د (اوریدل) غونـدی دجمع غایب ماضی استمراری فعل شکلونه هم دی . یعنی دغه جمعوالی ئی فعلی دئ نه اسمی . دغه رازصیغی موږ له دې سببه څخه چی اسمی صرفی شکلونه نـه لری محض اسم وبللی . مگرهرڅه چی وروستنی فعلی نوم (اوریدنه) دئ دنورو مفردومؤنثو اسماؤ اوصفاتوپه څیرپرقاعده سم دجمع او افراد شکلونه لری لکه : سپینه ، دبره ؛ سپینی ، دبری .

په (اوریدنه) غوندي فعلی نومو کښی وروستنی زوره کی / a ـء / یوازی دافراد مورفیم نه دی بلکه سربیره پردغه باندی دتاءنیث مورفیم هم‌دئ چی دجمع مؤنث غبرگ مورفیم‌ئی معروفه/ ـی/ده . ددغه په پرته د(اوریدل)او(اوریده) غوندی صیغوجنسی حالت داسمیت‌له مخی‌نه څرگندیږی مگرپه فعلیت کښې‌دجمع مذکر افا ده لری . خو هر څه چی (اوریدنګ) او (اورښت) دی د اسمیت لـه‌پلوه څخه‌پرمفردمذکرباندی دلالت کوی چی ددغه خصوصیت مورفیم ئی‌پټ یاصفردی (نـوراسمی مشخصات ئی په څلرمه برخه کښې وگورئ) .

٥ ، ٦ - دلومړی برخی په تعریفاتو کښې اوهم په متداولو گرامرو کښی دغه په وضاحت سره کښل شویدی چی مصدربه جامداومشتق منه وی . یعنی دی بـه پخپله قائم‌بالذات اوله بلی کلمی څخه به مشتق نه وی . بلکه نوری کلمی به لاله ده (مصدره) څخه اشتقاق مومی . ددغی ادعا دواړه اړخونـه کوړت بـی اساسه دی . مصدرنه جامددی اونه مشتق منه دی . جامد ځکه نه دی چی پخپلـه پرتـړلو ریښواوتنوسربیره لـه‌ازادواسمواوصفتوڅخه هم جوړ شوی وی . دغـه واقعیت موږپه ژبه کښې خوراپه اسانی سره‌پیدا کولای شو . دمثال په‌توگه ئی څومثالونه

لاندې وړاندې کيږي .

الف ـ ځينې مصدرونه له اسمه څخه مشتق دي لکه :

له غم څخه غمول يا غمونه   له بيرى څخه بيرول يا بيرونه

له زغ څخه زغول يا زغونه   له باد څخه بادول يا بادونه

ب ـ ځينې مصدرونه بيا له صفته څخه اشتقاق مومي لکه :

له پوه څخه پوهول يا پوهونه او پوهيدل يا پوهيدنه .

له وچ څخه وچول يا وچونه او وچيدل يا وچيدنه .

له کوږ څخه کږول يا کږونه او کږيدل يا کږيدنه .

له سپين څخه سپينول يا سپينونه او سپينيدل يا سپيندنه .

ج ـ نور مصدرونه بيا له ريښې يا تنې څخه چې تړلې يا اړ او رفيمونه دي جوړيږي لکه :

له /وژ ـ/ څخه وژل يا وژنه. (۳) له /پريوت ـ/ څخه پريوتل يا پريوتنه .

له/ کښيناست ـ/ څخه کښيناستل يا کښيناستنه .

له/سوځ ـ/ څخه سوځول يا سوځونه او سوځيدل يا سوځيدنه .

د پورتنيو مثالو له مخې څخه موږ داسې حکم نه شو کولای چې مصدر يو جامد فعلي نوم دى او له بلې کلمې څخه نه دي جوړ شوى . ځکه چې دې په لومړنيو مثالو کښې له اسمه څخه په دوهمو مثالو کښې له صفته څخه او په دريمو مثالو کښې له ريښو او تنو څخه جوړ دي. دغه واقعيت دغه حکم اساس وروړانوى چې وايي مصدر جامد او له بلې کلمې څخه جوړ شوى نه دى پس د پورتني بيان په نتيجه کښې مصدر پخپله يوه مشتقه کلمه ده چې له پورتنيو درو مستقلو او مقيدو ما دو څخه ئې جوړښت او اشتقاق موندلى دى.

۷،۵ ـ د مصدر په باره کښې دوهم حکم دا ؤ چې دى به مشتق منه (زيږنده) وي او اشتقاق به له ده څخه صورت مومي. دا چې مصدر د (۶،۵) په ثبوت او استنا د جامد نه دي دغه رنگه مشتق منه (زيږنده) هم نه وي . ددې له پاره چې نوری

صیغې له مصدره څخه اشتقاق کیږي هیڅ قرینه اودلیل نشته . نو دغه حکم چې ترمخه ئې یادونه وشوه کورټ دمننې وړ نه دی. اوحتی د امکان موجودیت ئې لاهم نشته. پرځای ددې چې مصدردي مشتق منه و بولو ښه او اصحه به لاداوي چې پخپله ئې مشتق و بولو. ځکه په سربیرن بیان کښې دغه څرګنده شوه چې مصدر له اسم، صفت، ریښې او تنې څخه اشتقاق کیږي.

دغه اشتباه چې مصدري شکل زیږنده اومشتق منه بولي اصلي علت ئې دعربي مصدر کلمې اقتباس اودهغې له لغوي معنی څخه استفاده ده. په دغه برخه کښې ګرامریان دمصدرد کلمې په لغوي معنی پسې تللي دي نه دمصدري شکل په واقعیت پسې چې په ژبه کښې دننه پروت دی ځکه چې د ژبې په دغومصدر بلل شوو اشکالو کښې بالذات هیڅ یوه داسې نخښه نشته څوهغه پردې دلالت وکړي چې له دوې څخه نوري کلمې راوزي. پس علت څه دی چې موږ دغه ژبني شکلونه مصدر بولو اومصدر بیا په هغه معنی سره اخلو چې دوتلو پرځای، زیږنده او مشتق منه باندې دلالت کوي. که موږ له هري فعلي سلسلې څخه هرفعلي نوم یا بل هرفعلي شکل رااخلو کولای شوچې د هغه له مخې څخه د نورو فعلي اشکالو تصریف اواشتقاق بیان کو. دمثال په توګه داکټر پنزل (../ :1900) دپښتو افعالو صیغې دفعل له ماضي مادې څخه نه بیانوي بلکه دفعل دحال له مادې څخه ئې تصریفوي . (۱) په هره توګه یوتاکلې کلموي شکل پردې دلالت نه کوي چې یوازې ئې دغه صورت مشتق منه یازیږنده دی اونوري صیغې ئې په وجود راوړي دي . که چیري دغسې یوشکل دکومې فعلي سلسلې له پاره په ژبه کښې نه ؤنو به ئې قیاس داسې وي چې مورینه ئې مړه اوسیه لونې ئې درګنې پاتې وي لکه دمړل ګورل اونورو داسو هغې. لنده ئې داچې له مصدر صیغې څخه هیڅ اشتقاق نه کیږي. حتی له ده پرته دوهم کلموي شکل لاهم نسته چې له ده څخه دي مشتق وي .

پس مصدر یعنې څه؟

1.Her bertpe nzl,AGrammar of pashto washington,D.c.1955'p.100.

مصدر په ژبه کښې هغه کلموی شکل دئ چی د فعلی اداء اسمی ښود نی په ناتیا کلی ډول سره کوی. نو اصحه ئې داده چی مجرداو نا تیا کلی فعلی نوم و بلل شی. یادی مصدر په دغه صفت سره و پیژندل شی ، نه دزیږنده i nfinitive اومشتق منه په صفت سره. دغه مجرد او نا تیا کلی کلموی شکل چی مصدر بلل کیږی له موږه سره دوی عملی مرستی کوی. لومړی ئی خپلی اصلی وظیفه یعنی دتیا کلوژبنیو مفاهیمو افاده ده . دغه وظیفه ئې په ژبه کښې دبلی هری صیغی د وظیفی په تناسب مهمه ده. دوهمه مرسته ئی ثانوی وظیفه ده چی په وضعی ډول سره ور ته تیا کله شویده او گرامریان ئی په خپلوژبنیو څیړنو اومباحثو کښې د افادی او استفادی داسانتیا له پاره استعمالوی . یعنی مصدری صیغه د مختلفو فعلی اشکالو مثل اوښکارندوی گرځول کیږی. دغه ځکه چی مصدر دځینو داسو خصوصیا تو لرونکی دی چی هغوی‌دی ددغی تمثیلی وظیفی وړ گرځوی. دغه خصوصیتو نه ترمخه بیان شوی اوهم پسی بیانیږی .ددغی وضعی و ظیفی له مخی څخه مصدر داسی تصور کړه شویدی چی بو یه زیږنده او مشتق منه به وی .

دمتداول گرامر له بیانه سره سم دمصدری نخښې په الیشیدنه سره له مصدره څخه نوری مربوطی صیغی تصریف او اشتقاق مومی . دغه پیژندنه ئې ډیر ساده او وذهن ته نږدی ده . ځکه چی ډیروپخوانیو اوحتی ابتدائی گرامریانو لامصدر و موږ ته په دغه صفت رامعرفی کړی دئ. له دغی موضوع سره یو بل واقعیت هم اړه لری چی هغه دپخوانی ذهن یوه خاصه، رشه اوغریزه ده. هغه داسی چی هر څه باید وځان ته یوه تیا کلی منبع یامبدأ ولری . دغه منبع باید بشپړه، متکامله اوقائم بالذات وی . بشپړ والئ خو به ئې ښایسی له دې پلوه څخه وی چی غیرمتکامل ذهن غیر متکامل مصداقونه ، نه درك کولای او نه ساتلای شی مگر پر متکاملو اشکالو باندی ئې هم دادراك اوهم دحافظی قوه غښتلی ده. خومتکامل ذهن دواړه رازمفاهیم درك اوخوندی کولای شی. په دغه وروستنی صورت کښې نوموړ مصدر هغه ریښه یا تنه چی دفعل اساسی ماده ده بولو. په ننني ژبپوهنه کښې دفعل یا بلی هری کلمی

اساسي ماده دهغې اومربوطوصيغومصدر (د کلمې په لغوي معنی) بلل کيږي. مگر په تدريسي لحاظ دافادې او استفادې دسووانئ له پاره هره موزونه اوبشپړه کلمه په وضعي ډول سره دغه و ظيفه ترسره کولای شي.

نتيجه ئې داسې ده، که مصدر په ابتدائي سويه يعنې دژبې دښوونې اوتدريس له پاره کارځنې اخستل کيدئ، نوښه اوغوره ئې داده چې په ژبه کښې يوعموميت لرونکئ فعلي نوم پحپله بشپړه ښه سره دنورومربوط کلموي اشکالو نماينده او ښکارندوی وگرځول شي. دغه ددې له پاره چې دوروستنې نخښې ياتبادلوی مورفيم په اليشيد و سره ئې دنوروصيغو په گردان کښې سووانې پيښه شي. مگر مصدر په لوړه سويه سره يعنې دژبې تحقيق اومطالعې په لار کښې عبارت دصيغې له اساسي مادې څخه دئ. ودغې برخې ته دنوروروستړونوياسرتړونه په اضافه توب سره صيغې تصريفي او اشتقاقي تشکل پيدا کوي. پس دپخوانې خصوصيت پراساس باندې ئې چې مصدر به جامداومشتق منه وی څه مثبته نتيجه بنأ نه ده. بلکه فهم ئې له واقعيته څخه ليرې اوموږدژبې په جړبښت اوساختمان غلط پوهوي. ځکه چې دغه خصوصيت ئې وضعي دئ نه ذاتي. له دغه پلوه څخه نوپرهيڅ فعلي نامه باندې نوموړی خصوصيت دمصدريت صدق نه پيدا کوي.

۸،۵ ــ مصدر بايد دخپلوتړلوتصريفي اواشتقاقي اشکالوشامل اومشمولوی پوړتنې حکم دوه بيل اړخونه اري. يوئې دادئ چې مصدراوپه هغه پوری مربوطې صيغې بايد ديوی مشترکې مادې (ريښې ياتنې) ارونکې وي. دغه حکم په ژبه کښې ديره عمومي واقعيت په توگه صدق مو مي مگرجامع نه دئ. ځکه پښتواوځينې نورې ژبې يوه سلسله داسې صيغې اری چې ريښه ياتنه ئې په ماضي کښې يورازوی خوپه حال کښې ئې يوې برخې تغييرخوړلی وي يا ښا ؤ خوا. (دغه پيښه موږ له يوه بل واقعيته سره هم مخامخ کوي اوهغه دادئ چې د پښتو افعالواصلي يابسيطې صيغې فقط دوې زماني ښووی چې هغه دغه اوسنې اوتيره زماني دي. نورزماني حالات هيڅ نه لري مگرپه مرکب ډول له مرستيزوافعالو

سره) . زموږدمصدری شمولیت ترلاس لاندی موضوع مثالونه داسی دی :

متداول مصدر	ما ضی صیغه	حال صیغه	
اغوستل	اغوستئ	اغوندی	(مفردمذکرغایب)
غوښتل	غوښتئ	غواړی	» » »
مونډل	مونډئ	مومی	» » »

له پورتنیو مثالو څخه دغه له ورایه څرګندیږی چی عنعنوی مصدری نخښه / ــ ء ل / په ماضی صیغو کښې له یوه تاکلی مورفیمه / ــ ئ / سره الیشه شویده. مګرپه حال صیغو کښې سربیره پروروسترونی مورفیم باندی نورتغییرات هم لیدل کیږی چی مصدردهغوحاوی نه دئ اویامصدردهغو مشمول نه دئ سره له دی هم دماضی اوحال صیغو ترمنځ ځینی مشترك عناصر لیدل کیږی .

دوهم اړخ ئې ترلومړنی ډیر کره دئ . په دغه باره کښې فقط دونه تــوقــع ساتله کیږی چی یوه تاکــلی د له (category) صیغی چی مربوط مفاهیم افاده کوی باید له مصدره سره خولږ ترلږه څه لفظی مناسبت اواړیکی ولــری . پــه وړاند نیومثالو کښې مو ولیدل چی دفعلی مادې دیوې برخې اشتراك بیاهم دماضی اوحال صیغو ترمنځ موجودؤ. مګرپه موجوده اړخ کښې دغه لږاشتراك ئې لا هم له منځه ځی . داسی چی له مصدره څخه دمتصرفه صیغوشکلونه په ماضی کښې یو رازاوپه حال کښې کورټ بل رازوی . یعنی ددغوافعالو دماضـــی او حال صیغی هیڅ لفظی رابطه نه ښکاره کوی لکه :

متداول مصدر	ماضی صیغی	حال صیغی	
تلل	تلئ	ځی	(مفردمذکرغایب)
لیدل	لیدئ	وینی	» » »
کتــل	کتــئ	ګوری	» » »

په لوړومثالو کښې دغه واقعیت چی دحال زمانی صیغی له مصدر ه سره هیڅ لفظی اړه اومناسبت نه لری نوهغه حکم چی مصدرزیږنده او مشتق منه دئ بیا هم

تردیدوی . دغه پیښه له وړاندنی انتقاده څخه په دې ډول ژغورل کیدای شي چې ووایو نوموړې اختلاف او بې ارتباطي د تاریخي جریان او شرایطو مولود ده . که څه هم دژوندي ژبې په تشریحي مطالعه کښې د دغه رازحوالو مراعات نه کیږي مګر بیا هم په واقعیت کښې ژبه د تاریخي سیر مولود او په دغه جریــان کښې تحول اوتکامل مومي . په هره توګه دغه حکم چې مصدر باید دخپلـو مربوطـو صیغو شامل او مشمول وي جامع نه دئ مګر عمومیت لري . دغه پیښه دفعلي نومـو پـه کاندیدوالي کښې څه اغیزه هم نه ښندي ځکه چې تقریباً ټول متشابه شرایط لري.

۹،۵ـ مصدري شکل باید په ژبه کښې تعمیم ولری. یعنی ټولی فعلی تصریفي او اشتقاقي سلسلې باید هره یوه وځان ته بیل مصدر ولري . پدغه نیامت موږ د پښتو هغه پنځګون فعلي نومونه چې د مصدر والي له پاره کاندیدی لاندي ترکتنې لاندي نیسو.

۱۱۹۵ــ متداول مصدر چې مختوم په / ــ ء ل / سره دئ پرته له څو استثنائي صورتو څخه نوره په ټولو فعلي سلسلو کښې وجود لری. معنی داچې پوره عمومیت ئې مونږلی دئ او علت ئې هم دادئ چې دغه شکل یاوروستړونی مورفیم ئې ذا تاً د جمع مذ کر غـا یب ا ستمر ا ر ی فعــل و ظیفه لـر ی . یـو ه ژ بـه چې هر ر نګه شي بایـد دخپلو افعالـو دتکمیـل ضرورت ئــې رفـع کـړ ی و ی څــو د ژ بنــی ا فــادې ا سا سی وظیفه ئــې و سر تــه رسولی وی . نود دغایب مذکرجمع استمراری فعل موجودیت په ژبه کښې حتمي دئ که نه دفعل تصریفي ګر دان اوژبنۍ افاده به ئې نیمه خوا او ګو نـګه وی .

۲۱۹۵ــ که څه هم دغه فعلي نومونه چې د / ء ــ ل / وروستړ ونۍ مورفیم لري په هر فعلي سلسله کښې راځي مګر سره له دې ئې هم د (ویاړل)او (مړل) صورونه نامأنوس یاخو په او سنۍ ژوندۍ ژبه کښې وجود نه لري(۲۵۹۵ وویني) .

۳۱۹۵ ــ ځینو ګرامر پوهانو په پښتو کښې داسی صیغی لـکه : بو تلـل ، یوول ،ولاړل او شول هم مصدرونه ګڼلی دی چې واقعیت داسی نه دئ . دد غـی اشتباه یو ازنی علت د جمع مذکر غایب فعل مورفیم /ــءل/موجو دیت دئ . ددغو

صيغو په باره کښې تر مخه (۳ ،۳ـ ۳، ۱۲) او هم ورو سته په تفصيل سره زغيدلي يم دلي ئي تش‌دونه يادونه کوم چي دنوموړو صيغو متناظر شکلو نه په ژبه کښې په‌ترتيب‌سره: بيول ،وړل ، تلل او کيدل دي ددوی تر منځ شکلي تو پير دداسي معنوي‌تو پير‌سبب گرځي چي وروستي استمزاري او دمخني شکلونه مطلق يا بشپړ‌حالت افاده کوی چي په‌عمومي ډول سره د/ و ـ/ سر‌تړوني‌مورفيم‌لري لکه :ولیدل،وبخښل،وسوځل او نوری يادغه‌رنگه‌نوری خجوالاصيغي دپخوا په شاني که‌چيري بو تلل،يو وړل ،ولاړل،اوشول جمع‌مذکرغايب بشپړي‌ماضي صيغي مصدرونه‌شي نوئي الومورفيک alomorphic /و ـ / سر تړوني والاصيغي‌هم‌پرځپل سربانـدی مصدرونه‌گرځي . مگر دمتداول گراموليکو الوودغي موضوع نه‌څه اشاره‌نه‌ده کړی‌یعني په‌مصدروالي‌سره‌ئي نه‌دی‌منلي . په‌دغه‌صورت کښې نوددوی دموقف په‌استناددبو تلل ،يووړل، لاړل‌او شول‌صيغي کورټ نه‌شي‌مصد ر کيدلای.

۴۱۹۵ـ څو نوری صيغي چي داسي استعمال ئي‌شخصا وماته سره له‌دی چي له‌ډيرو لهجو سره مي تماس نيو لي‌دئ خورانامأ نوسي ايسي . مطلب دا چي دغه راز استعمال به‌ئي په‌خورا يوه کوچيني‌محدوده‌لهجه‌پو ری اړه لری . دغه‌صيغي عبارت‌دی‌له: نيسل ،باسل ،زمويل (زموْلل)اوموملـ . ځکه‌چي‌واقعي مصدرونه ئي‌داسي دي : نيول ،ايستل، زمولول ،زمو ليدل(زمولنه ، زموليدنه)ومو ندل .

يو بل‌اساسي اعتراض ودغو نوموړومصدرونه‌متوجه کيدای شي . هغه‌دا دئ چي زموږ گرامرپوهانوخوپخپله ديوه‌اصل په‌تو گه راته ويلي‌دی چي‌مصدر د ماضي فعلي ما دی لرونکي وی . که ددوی‌دقول په استناد سره دغه اصل رشتيا وی نو تربحث لاندی صيغي مصدر کيد لای نه‌شي .ځکه چي په نيسل ، باسل،زمويل ياموللل اومومل کي دماضي فعل ماده چيری‌ده ؟ تولي‌صيغي ئي دحال زماني سره‌اړه اری : نيسي، باسي،زمولي‌اوموميـ .

۵۱۹۵ ـ په‌ژبه کښې داسي کلمي پيدا کيږی چي کره وره‌ئي دمصد ر په دود وی‌او کله کله داشتباه باعث هم‌گرځي . مگر په‌واقعيت کښې هغه اسمونه

وی لـکه : درمل ، گومل ؛ لرمل ، کچل، کنجل . . . .

۲۹۵ ــ بل فعلي نوم چـي په وروسته کښې ئی / ــ ء/ راځی په واقعیت کښی د/ ــ ءل /وروستړونی یو مخفف شـکل دئ مگر عمومیت ئی دغه په اندازه سره نه دئ لز لز له ریښه والا مصدر ولـکه تلـل ، کتـل، بازل څخه تله ، کـاته ، بازه جوړیږی . خو په عمومی ډول سره له لازمی فعلي نومو څخه منځ ته راځی لـکه له خوزیدل، بهیدل او پوهیدل څخه خوزیده، بهیده او پوهیده. مگر له خوزوول ، بهول او پوهول متعدی صیغو څخه بیانه جوړیږی . یعنی دغه مشکل په ټولو فعلي سلسلو کښی وجود نه لری اوتعمیم ئی نه دئ مو ندلئ .

۳۹۵ ــ دریمه ډله فعلي نومونه چی د/ــ نګ / وروستړنی لری او با لعموم د/ ــ ءو ــ/ متعدی او /ــ ید ــ/ لازمی صیغو څخه تشکل مومی لـکه خوښونګ او خوښیدنګ غوندی . په ریښه ایزو افعا لو کښی تام عمومیت نه لری . سربیره پردغه باندی /ــ نګ/ والا فعلي نومونه په ژبه کښی لهجوی موقف لری او عمو میت ئی نه دئ مو ندلئ او یائی نه دئ ساتلئ .

٤۹۵ ــ هغه فعلي نومونه چی په /ــ ښت/ سره دی دفعل له ریښی سره نه له تنی سره فعلي نومونه جوړوی . مـگر پیښه داسی ده چی دغه نخښه له یو محدود شمیر ریښو سره تړله کیږی . یعنی په هره فعلي سلسله کښی وجود نه لری او عمو میت ئی نیمګړ ی دئ .

۵۹۵ ــ دپښځگونو کاندید فعلي نومو له ډ لی څخه/ ــ نه/ وروستړونـی والا فعلي نوم نسبت وبل هرفعلي نامه ته تام عمومیت لری . یعنی په هره فعلي تصریفی او اشتقاقی سلسله کی ئی ځپل کوردك کړی دئ . مهمه ئی لا داده چی بله اصلی یا ثانوی وظیفه لاهم نه لری لـکه / ــ ءل/ نخښه والافعلي نوموچی لرله .

۲۵۹۵ ــ/ ــ نه/ وروستړونی والافعلي نومونه په خندل اوژړل سلسلو کلماتو کښی نه جوړیږی . دغه نقیصه دوه علته لری . یوداچی دخندا اوژړا فعلي نوموئی ځای نیولئ دي اود دوی دضرورت تلافي ئی کړیده . بل داچی (خندل) او (ژړل)

هغه فعلي سلسلي دي چې له (خنديدل) او(ژړيدل) څخه ئې نسبتا نوی انکشاف کړی دئ . دمثال په توگه دښاييدل اوښکاريدل دښاييزی اوښکاريزی پرځای باندی موزنن ښايي اوښکاری هم وايو اوحتی تراصلي شکلوئې استعمال هم ډير دئ. دغه رنگه هم دخنديزی اوژړيزی پرځای باندی نن خاندی اوژاړی رواج لري چې خندا اوژړائي فعلي نومونه دي خو خندنه اوژړنه ئې ترقياس وها خواته څه مأنوسيت نه لري.

دغه يوازی داسی نه چې له خندل اوژړل فعلي سلسلو څخه خندنه اوژړنه فعلي نومونه نه جوړيږی بلکه نور فعلي نومونه اوفعلي صفتونه ئې هم نامروج اونامأنوس دی لکه : خندنگ اوژړنگ ؛ خندښت اوژړښت ؛ خنده (خندا) اوژړه (ژړا) ؛خندوني اوژړوني؛خندونکی اوژړونکی ؛ خندلی اوژړلی څکه چې اصلي شکلونه ئې له خندونه اوخنديدنه څخه داسي جوړيږی: خندونگ اوخنديدنگ ؛ ژړونگ اوژړيدنگ؛ خنديده اوژړيده ،خندووني اوخنديدوني؛ژړووني اوژړيدوني ؛ خندونکی اوخنديدونکی ؛ژړوونکی؛ اوژړيدونکی خندولی اوخنديدلی ؛ ژړولی اوژړيدلئ .

په(۲۱۵۵) کښې موږ وليدل چې د ويارل اومړل مصدرونه هم په متداول ډول سره په دغوسلسلو افعالو کښې نا مأنوس دی . خو که د / ــ نه/ وروستړونئ ورواچول شي نوځيل خورا مأنوس اشکال په لاس راکوی لکه: وياړنه اومړنه .

۳۵۹۵ ــ هغه فعلي نومونه چې د /ــ نه/ وروستړونئ لري په هره فعلي سلسله کې ئې يو واحد شکل موندلای شو. يعني يوداچې موجوديت ئې عموميت لري اوبل کوم سيال اوساری ياپه بله اداء سره څه داسي غبرگولي فعلي اسمي شکل نه لري چې څوك دی ئې په ده سره اشتباء کړی لکه په /ــ ءل / مختومه فعلي نومو کښې چې له دغسی يوه رازالتباسي اشکالوسره مخامخ ؤ (۳۱۹۵) .

۴۵۹۵ ــ د / ــ نه/ وروستړوني والامصدرونه له ځيلو مربوطو واړ وفعلي نومو

اوصفاتو بالعموم له ټولو منظمو فعلي اشکالو سره اود نامنظمو فعلي اشکالو له ماضي برخې سره ئې دريښې ياتنې ماده مشترکه ده .

/ ـ نه / والا فعلي نومونه کوم داسي شکل نه لري چې هغه وی دنامنظمو افعالو له حاليه صيغې سره اړه ولري ځوددغې سلسلې افعالوله پاره دوه مصدرونه منځ ته راولي لکه نيول اونيسل يا ايستل اوباسل چې تر مخه ئې په (۴۱۹۵) کښې يادونه شويده . که څيرې موږ په ژبه کښې دغبرګو مصدرو موجوديت ومنولـه ګډوډتيا اومشکلاتوسره مخامخ کيږو . ځکه داسي ډيرې نامنظمې فعلي سلسلې شته چې حتی دمترادف مصدر تصورئې لاهم نه شو کولای مثلا دتلل او* ځل چې په حال زمانه کښې دځم، ځي غوندې اشکال لري . يادوړل او * ايوسل هغې چې د يـړ سه او يوسي په څيرصورتونه ومنځ ته راولي . دغسې ډيرنورمثالونه شته چې وژبپوهانوته دڅيړنې په زړه پورې موضوع جوړوي .

۵۵۹۵ ـ لکه په (۵۱۹۵) کې چې د/ ـ ءل/وروستړوني والافعلي نوموغوندې مطلق اسمونه په ژبه کښې پيداشول دغه رنګه د /ـ نه/وروستړوني والافعلي نومو په شان هم مطلق اسمونه اوصفتونه په ژبه کښې موندل کيږی لکه : پوهنه ، وښنه اوځينې نورداسي . دری ژبه هم داسي اسمونه لري چې د هغې دمصدرغوندې ايسي لکه: ګردن ، بدن ، ګرګدن ، ختن ، خفتن اوخويشتن مګر په واقعيت کښې مطلق اسمونه دی .

لـه پورتنيوڅيړنـواوخصوصا د (۹،۵) د (۱۱ـ۵۵) لـه مطالعې څخه داپـه وضاحت سره څـرګنديږی چې پـه پښتوکـې مصدرونـه د سوځـل ، سوځول اوسوځيدل په شاني نه بلـکه دسوځنه ،سوځونه اوسو ځيدنه غوندې دی چې مصدری نښه ئې د/ ـ نه/ وروستړونۍ مورفيم دئ . اوس چې نسبتا پس لـه يـوې اوږدې څيړنې څخه د / ـ ء ل/ پرځای باندې / ـ نه / دمصدری نخښې په توګه پـه لاس راکښيوته ، نوئې په دې پسې بيان کښې دګاونډوژبوله مصدری نخښو سره مقايسه کوو .

۵-۱۰- پښتو یوازی دخپلې آریانی کورنی ژبو څخه دیری گاوندی ژبی لری چی اکثره ئی خورا نژدی دخور گلوی اوخورلښی رابطی ورسره ساتی لکه منجی سنگلیچی - اشکاشمی ، واخی ، شغنی ، اورمړی ، پراچی اوبلوڅی ژبی . مگر په یوه اوږده اسویلی سره ئی باید مننه وکم چی تریوې ژوری مطالعی دمخـه ددغوژبو پرهرفعلی اسمی شکل باندی دمصدرنوم ایښودنه به یوه علمی گناه وی. زه اوس دیوې داسی ژبی دمصدری شکل په پیژندنه پسی یم چی هغه دپیړیو پیړیو ادبی تاریخ لری نوچیری هغه ژبی چی تراوسه پوری لاد قلمه غاښی نه دئ پـه جگ شوئ . ځکه نوددوی دمصدری اشکالوله مقایسی څخه بخښنه غواړم اودغه هیله می یوازی په هغوژبو کښې لکه دری اوهندی چی دادبیاتـواوگرامـراوږده سابقه لری ترسره کوم .

ددری ژبی مصدری نخښی دپخوانی صرف ونحوپراساس دعربـی دضرباً (ضربن) په تقلید عبارت له (- تن) او(- د ن) څخه دی . دتوضیح له پاره ئی داسی تبصره پرکیږی چی که مصدری علامه له مصدره څخه ایسته شی نود(ضرب) په شانی ئی دمفرد غایب مطلق ماضی شکل پاتیږی لکه (گفت) او(کرد) له گفتن اوکردن څخه . داوسنی ژبپوهنی پراساس که پورتنی ښکارندوی مثالونه وکتل شی په تصریف کښې ئی له دواړوڅخه یوازی د/ - ء ن/ برخه ایسته شویده . خو (ت) او(د) دواړه له فعلی مادوسره داصلی اجزأ وپه شانی پـاتی شویدی . نو که دیوه مورفیم ذاتی عناصرپریکړل شی اوله بله مورفیمه سره خوشی وتړل شی د دواړومورفیموله پاره به ئی نتیجه بی معنی توب وی . کله چی ددری ژبی لـه مصدروڅخه تصریف اواشتقاق صورت نیسی نو(ت) اود(د) دفعلی مادې داساسی اجزأوپه شانی په ټولوصورتو کښې خپله حال زمانی څخه لکه په پښتو کی ثابت پاته کیږی .یعنی (- تن) او(- د ن) ئی تصریف نه مومی بلکه هغه یوازی دمصدر /- ء ن/ جزء وروستړونئ دی چی صرفی یاتبادلوی وظیفه ترسره کوی .

په هندی ژبه کښې مصدری نخښنه عبارت له /- نا/ څخه ده . دغه نخه د پښتو

دمصدری نخښې په شاني یوه واحده هجایاسیلابه ده . مګرددری ژبې مصدری نخښه /ـ ء ن/ دفعلي مادی له ورستني فونیم اودهغه له الوفون سره یوځای یـو واحده سیلابه‌جوړوی . دعربي ګرامرپرتقلید سربیره دغه‌اشتراکي‌یوسیلابه‌والی ښایې بل مګرعمده علت ؤ چې (ـ تن) او(ـ دن) دهغه له مخې څخه مصـدری علامې بلل شوی‌دی. مګردسیلابې‌یووالی‌دامعنی‌نه‌ورکوی چې‌خودبه‌نوهغه‌سیلابه یومورفیم یایوه نخښه هــم وی . ځکه چــې مــورفیموالی اوسیلا به والي څــه ذاتي اړه نه سره لری . کیدای شي چي یومورفیم دی اویاڅــوسیلابې وی لـکه خروړك (یورازنبات دئ) یادی یوه سیلابه روزمورفیمه وی لـکه تلم چې دتګګ مورفیم ، دماضي مورفیم اودمتکلم ضمیردرې سره پکښې یوځای شویدی . که‌څه هم دپښتواوهندی ژبو مصدری مورفیمونه له فعلي مادی څخه بیلې‌بیلې سیلابـې دی اودغه خصوصیت ئې سره مشترك دئ مګربیاهم توپیری پکښې لیدل کیـږی . دهندی ژبـې په فعلي مادی پسې ږوغ یافونیم ددغې‌فعلي مادې اصلي‌جزء دی‌چې کله ساکن کا نسونټ اوکله‌اوږد واول وی . ولي په پښتوکښې‌دغه یولنډواول وی‌چې‌نه دفعلي مادی جز ٔ دې اونه د مصدری مورفیم بلـکه د دوی دواړوترمنځ اتصالي‌وظیفه‌لری‌لـکه دعطف Conjunction توری په‌جمله کښې. دپښتودغه‌اتصالي خصوصیت‌ددری ژبې‌له‌هغې سره اشتراك لری. مګرتوپیرئې داد‌ئ چې په‌پښتوکې د فعلي‌مادئ اومصدری مورفیم دسیلابودبیلوالي فاصل ګرځي‌مګرپه دری کښې‌ئې دیووالي عامل ګرځي . دغه اتصالي فونیم یاکه له‌نحوی عطفي شکله څخه‌استفاده وکونوبه وویلای شوچې تشکلي مورفیم Structure formative په پښتوکې عبارت له زورکي اوپه دری کښې‌عبارت له‌زورڅخه‌دئ. په‌دې‌لحاظ نودپښتواودری‌ژبو مصدری شکلونه داسې نه دی لکه /ـ ء نه/ او/ـ ءن/ بلکه‌د/ـ نه/ او/ـ ن/ په څیردی .

/-n/ /-na/ /-an/ /-ana/

دپښتومصدری نخښه لکه ترمخه چې‌ئې یادونه شویده یومورفیم نه بلکه دوه مورفیمه ده .

یوئی مصدری مورفیم چی عبارت له /ـن/ څخه دی او بل ئی دمفرد مؤنث ورورستړونی مورفیم د/ـه /یا /a-/ / ـ ه / زوره کی دی .

اوس چی ئی دمصدرونخښتی را معلومی شوې نوله دریووسترو ژبو څخه یو څو مصدری مثالونه دمقایسی په توګه وړاندی کوم څوېی لوستونکوته مناسبت ورڅرګند شي :

پښتو: غوښتنه لیدنه وړنه خندیدنه سوځونه سوځیدنه سوځنه

دری: خواستن دیدن بردن خندیدن سوزاندن سوزانیدن سوختن .

پښتو: پالنه تلنه څیرنه بلیدنه بلونه مسیدنه بلنه .

هندی: پالنا تولنا چیرنا بلنا بالنا مسکانا بلانا.

دری :	پښتو	هندی
پخته شدن	پخیدنه	پکنا
پختن	پخونه	پکانا
کردن	کړنه	کرنا
پرسیدن	پښتنه	پوچهنا
چلیدن	چلیدنه	چلنا
چلاندن	چلونه	چلانا
بسته شدن	بندیدنه	بندهنا
بستن	بندونه	بندهوانا
چشیدن	څکنه	چکهنا

لنډيز او نتيجه

پرځای ددې چې ويوې تيا کلي نتيجې ته دي رسيدلی يو ضمناً ځيني نوری منفی او مثبتي نتيجې هم په لاس راغلي دی. دغه مختلفي نتيجې له سرڅخه ترپايه پوری ستاسو ترنظر تيری شوی دی. مگرد دوی ضمنيت به ديوه لنډيز صراحت په شانی لاندی بيان شي .

٦(١١-٧١): مصدر په ژبه کښې دکلمي يو واحد شکل دئ. کلمه چې ئې موږ وچا ته ورپيژنو هم بايد دغه يو ازنی شکل وروښو و. مگرد(١،١-١،٧) له تعريفاتو څخه دارا څرگند شوه چې مصدر يوه واحد شکله صيغه نه بلکه مخمس شکله ده. يعنی له پنځو زاويو څخه ژرته کتل شوی او دهغو له مخې څخه بيل بيل تعريف شو يدئ. دغه پنځگون اړخونه ئې داسي وه: (١-٢) دمصدر کلمي دلغوی معنی له پلوه؛ (١-٣) له اصطلاحي پلوه څخه؛ (١-٤) دمصدر کلمي دلفظي شکل له پلوه څخه؛ (١-٥) دمصدر له اصطلاحي او لفظي دواړو پلووڅخه په گډه، او (١-٦) دمصدر کلمي دلغوی معنی او اصطلاحي فهم له مخې څخه په گډه تعريفونه وه. له دغو پنځگونو زاويو څخه دمصدر ليدنه او په نتيجه کښې دگرامريانو اختلاف مونږ ته نه زموږ په گتهدئ. ځکه چې ددوی مختلف نظرونه ديووالی په نيامت سره يوځای کونه، دغلږغشي ياخلي اوخاشي ځني ايستنه ئې موږ ته دمصدر هغه گډتوب اصلي شکل په لاس راکوی: مصدر هغه تيا کلي نخښې لرونکی فعلي نوم دئ چې په ژبه کښې داستعمال تيا کلي اسمي خواوی او فعلي اداء ولری .

٦(١،٨): په غربي ادبياتو کښې چې دتقليد منبع ئې يوناني اولاتيني ادبيات وه

(لکه زموږ هغې چې عربي وه) دمصدرله پاره یو بیل نظر لري. هغه دادئ چې دوی مصدرديوه ناتما کلي فعلي نامه په شاني پيژني. مګرسره له دې کله چې ويوه خاص فعلي شکل ته دتعيين اشاره کوی نو وايي چه له اينيفينتيبو څخه دئ.

٦(١٢ـ ٥٢) : دمصدر يوازني نخښبه هم په متداول ګرامر کښې پر پنځه ډوله وه دغه پنځګونی نخښې عبارت وی له : / ـ ء ل/، /ـ يدل؛/ـ ول /؛ (کيدل) او (کول) څخه . د (٢،٢) په څېرنه کښې موږ په دی وپوهيدو چې په لومړنيو درونخښو کې يوازی /ـ ل/ متداوله مصدری نخښبه ده چې تصريف مومی اوهرڅه چې /ـ ؤ ـ/ او/ ـ يد ـ / نخښبي دی دواړی بيل بيل دتعدی اولزوم مور فيمونه دی . يعني دوی دمصدری مورفيمو اجزأنه دی بلکه وخپل ځان ته هريو بيله وظيفه اومعنی لری. په (٥،٢) کښې موږ ودی نتيجی ته ورسيدو چې پښتود(کول) او(کيدل) غوندی مصدری نخښبي نه لری . دغه دواړی صيغی پخپله مستقل مصدرونه دی چې فعلي ماده، تنه ايزيادلزوم اوتعدی مورفيمونه اوهم هغه يوازني مصدر ی نخښبه لری. خوشرنګه چې د مرستيزو افعالو يوړه نوعه ده ځکه نوله نوروصفا تو او اسما ؤسره ترکيبونه جوړوی . دترکيبوجوړونه ئې په هيڅ ګون اودوی ته دمصدری نخښبي حيثيث نه ورکوی. که پيښه چيری داسی وی چې دترکيبي شکل مثلاً (پريکول) سرترونئ اصلي برخه او(کول) ئې مصدری نخښبه وبلل شی شی نوبه په قياسي ډول سره د(پريوتل) او(پريښوو ل) په صيغو کښې هم (ولل اوښوول) مصدری نخښبي وی . مګر زموږ ګرامرپوهانوهيڅ اشاره لاهم نه ده ورته کړی. داچې ولی ئې نو(کول) او (کيدل) مصدری نخښبي بللی دی ، علت ئې دترکيبي خصوصيت لرنه ده . دغه خصوصيت په(ولل)او(ايښوول) مصدرو کښې عموميت نه لری. ځکه چې دوی دمرستيزو افعالو له ډلی څخه نه دی. مګر(کول) او(کيدل) مصدرونه بيادغه اړخ لری چې نور مرستيز فعلونه په اصطلا حی معنی سره ځنی تصريفيږی. په دغه برخه کښې وموږ ته له پنځو مصدری نخښبو څخه يوه په مثبت ډول راپاته شوه اود نورونتيجه منفي ده.

٦(١٣-١٤٣)؛ په دغه برخه کښې وموږ ته په عمومي ډول سره دغه لانــدي نتيجې په لاس راغلې. که چيرې څوك مصدر په وروستړوني نخښه سره پـيژني نو بيا نه پوه شوی حالته سره مخامخ کيږي او هميشه به په دوه زړوو کـې وي چې دمثال په توګه وتل اوولیدل کلمې مصدرونه دي که نه دي. ولې چې دې به دغه صيغې دژبې په يوه داسې ځای کښې وويني چې دده به ګمان نه پوره ځي لکه: زه وتم؛ زلمي وتئ؛ دوی وتل. په دغو جملو کښې /وت-/ فعلي ماده ده او /-م/ مفرد متکلم ضمير /-ئ/ مفرد غايب مذکر ضمير نو /-ل/ هم دنوروو وروستړونو مورفيمو په توګه دځپل مبتداء ښکاروندوی يعني دجمع غايب مذکر ضمير دئ. اوس موږ په دوو زړو کې شوو چې /-ل/ وروستړوني نخښه کله مصدری مورفيم وي او کله بيا دجمع غايب مذکر ضميروي په استمراری حالت کښې .

اوس که نود(وليدل) صيغې تصريفي اشکال دمخني مثال په تــوګه و ګــورو (زه وليدم؛ زلمي وليدئ؛ دوی وليدل) نو بيا وپوهيږو چې /-م - ئ - ل / هغــه ددمخني مثال مورفيمونه دي مګرمعني ئې ولې اوښتې ده . کله چه پــه ژ به کښې ږسې وګوروو موږ ته به د(وليدل) سره سم يو بل شکل د(ليدل) هم په لاس راشي چې مثالونه ئې داسې دي: زه ليدم؛ زلمي ليدئ؛ دوی ليدل. دغه معني داچې ليدل او وليدل غبرګ مصدرونه دي اودواړه تصريفي اشکال لري مګريو دمطلق حالت او بل داستمراری حالت هغې . خودغه دغبرګو مصدرو پښه په عمومي ډول سره زموږ ګرامر پوهانو نه ده منلې خوځينې ئې سهوا مصدرونه بللي دي لکه : بو تلــل يوړل، اويوځونور داسې . مطلب داچې (ليدل) استمراري جمع غايب مذکر فعل دئ او (وليدل) ئې متناظر مطلق جمع غايب مذکر فعل کيږي. په دغه صورت کښې نو نه ليدل او نه وليدل مصدری شکلونه دي .

دمطلق حالت سرتړوني /و-/ ځينې نور الومورفونه هم لري چې هغه دځج په تغيير سره له وروستني سيلابې څخه ولومړني ته له استمراره څخه فعل ومطلق حالت ته تبديلوي. دوهم الومورف ئې دکړ نه تصريفي اشکال دي چې په مرکب

دول‌سره دمطلق حالت جوړونه کوی . دریم دول الوموړفونه ئی داستمرار صیغی متناظری جوړی له بلی فعلی مادې څخه ورته راځی لکه : تلل ، ولاړل ؛ بیول ، بوتلل اونور.

په (۳-۱۳) کی موږ ویوې داسی نتیجه ته ورسیدو که په‌نحوی‌صورتـو کـی چیری /ـ ل/ورسترونی والاصیغودبشپړحالت/ وـ / سوترونی یائی الوموړفونه، نه اخستل، نومعنی داچی نومورې صیغه استمراری جمع غایب‌مذکر فعل‌نه دئ بلکه پخپله مصدردئ . مثلا پاسته ویل اغیزناك دی. په دغـه جمله کښی (ویل) د (وویل) په مقابل کښی نه شی راتلای. ځکه نودغه‌ئی مصدری شکل دی . مگـر پوښتنه پیداشوه چی‌صفت اوفعل‌ئی ولی جمع ذی. یعنی‌دپښتومصدرپخپل‌ذات کښی جمع دئ که‌مفرد؟ که م فردوی جمع‌شکل ئی‌څه رازدئ‌او که جمع وی‌مفردئ په څه شانی جوړیږی . حال داچـی دلومړی چپتر دتعریفاتو له‌مخـی څخه مصدر فعلی اسم دئ اوداسمیت مشصات باید ولری. مگرز موږمصدری شکلونه داسمیت له مخی څخه دمفرد صورت لـری خودجمـع معنی او استعمال یاپه واقعیت کښی دواړه خصوصیتونه فعلی دی نه اسمی. ځکه نو مصدرونه داستمراری جمع غاینو افعالوانتقالی‌اشکال وبلل‌شول. نودوی هغه اشکـال دی چـی له فعله څخه ئی وده کریده یعنی!نه جامد دی اونه مشتق منـه . بلـکه چیرنله Gerund یا تقـریبا صرف فعلی نومونه دی چی‌له فعله څخه‌ئی تکامل کړی دئ نه مصدر .

۶ (۱۴-۱۸۴): داچـی متداول مصدریوصرف فعلی اسم دئ زمـوږحکم مطلق نه بلکه نسبی دئ . ددغه واقعیت دموندنـی له پاره موږد پښتونورفعلـی نومونه له مصدره سره دمقایسی له‌پاره پـه پنځلسوحالاتو کښی‌مقـایسه کړل. یوازی په‌فـاعلی اومضاف حالاتو کښی‌زموږمتداول‌مصدر اصلی اومغیره جمع‌حالتونه‌اخلی . په‌نورو دیارلسو حالاتو کښی یوازی‌دمغیره جمع شکل‌پیدا کوی. په مقابل کښی‌ئی /ـ نه / وروسترونی والافعل نوم دمقایسی‌له مخـی ځخه په فاعلی حالت کی څلورځایونه نیسی اوپه‌الحاقیه حالت، استعلائی‌حالت اومضاف حالت هریـوه کښی دری دری

صورته اختیاروی . نوروپاتوحالاتوکښې غبرګ صورتونه نیسي .دا /ــ نه/ وروستړوني والافعلي نوم نسبت و/ــ ل/ وروستړوني والافعل نامه ته دوه ګرایه ډیر اسمي خصوصیتونه لري. نتیجه دا چې په لومړني کښې دفعلیت خاصه غښتلې ده چې صرف فعلي نوم ځني جوړوي اوپه اوستري کښې داسمیت خاصه بارزه ده ځودي د ثانوي یاوضعي وظیفي چې هغه مصدریت دئ. ورګرځوي .

٦(١٥ـ١٠٥) :دلومړني مبحث له تعریفاتو څخه موژ یوشمیر مصدري مشخصات وموندل چې ددوی اجماع دمصدرا کمال څرګندوي. هرځونه چې دغه مشخصات بشپړه اوپوره برخه ولري هغونې دمصدر په پیژندنه کې سوواني پښیږي. ځکه موئي هغه عمده خصوصیتونه دپښتو دفعلي نومو په برخه کښې ترکتني لاندي ونیول . ځیني خصوصیتونه دتړولو فعلي نوموترمنځ یوشاني اومشترك دي مګر نوریئ له یوه څخه وبل ته لــژ ؤډیرتوپیر پیدا کوي . مثلا لــکه ترمخه چې موئي یادونه وکړه اسمي خصوصیتونه په /ــ ل / وروستړونـې والاصیغو کښې نسبت و/ــ نـه / وروستړوني والاصیغوته بې سیکه اوکاواکه دي . یعني لومړنـې د مفرد اوجمع شکلونه یانخښې نه لري خواوستري په دواړو مجهز دئ . په (٦،٥) کې وموژته داثابته شوه چې مصدرهره صیغه چې وي نه جامد دئ . اونه مشتق منه دئ. جامد ځکه نه دئ چې پخپله له اسم او صفته څخه جوړشوي وي . مشتق منه هم نه دئ ځکه چې داسي کم دلیل ئي دښوودني اوثبوت له پاره نشته . په ننني ژبپوهنه کي مشتق منه دیوې صیغي ریښوي برخه پیــژندله شویده. خو په تدریسي چاروکښې د فعلي نامه یو بشپړشکل چې دافهـام او تفهیم په خواوو کښې سروا نــې پښووی دمصدر ترنامــه لاندي په وضعي ډول تپاکل کیږي. (٥، ١٠) کې وموژته دارامعلومه شوه چې یوازي/ــ نه/وروستړوني والافعلي نوم په مقایسوي ډول دنوروګاونډو ژبولە مصدري اشکالوسره مشابهت اوحتی یوموقعیت لري. ځکه نودغه نخښې لرونکي فعلي نومونه په پښتو کې هم مصدرونه دي .

کتلی کتابونه

۱ـ ابوعبدالله ومحمدالسورتی : قواعد عربی . هند ۱۳۴۲ ه.

۲ـ اصفهانی ـ ضیاءالدین : ضیاءالصرف. طهران ۱۳۴۳ ه.

۳ـ آموزگار ـ حبیب الله : صرف نحو آموزگار طهران ۱۳۵۲ ه.

۴ـ ایازی ـ محمد اعظم: دپښتو قواعد . کابل ۱۳۲۴ ه.

۵ـ (بیتاب) صوفی عبدالحق (مترجم): دروس نحوی کابل. ۱۳۰۵ ه.

۶ـ پښتو مرکه : د پښتو پښویه (صرف ونحوافغانی) . کابل ۱۳۰۲ ه.

۷ـ دین محمد: دستورپهلوی (قواعد دستورزبان پهلوی ومقایسه آن باقواعد صرف ونحوی فارسی) پنجاب ـ حال بازار .

۸ـ دارمستتر : دپښتو څیړنې (مترجمین: رښتیا، حبیبی او بینوا) کابل ۱۳۲۶ ه.

۹ـ رشتین ـ صدیق الله : پښتو گرامر . کابل ۱۳۲۷ ه.

۱۰ـ رشتین ـ صدیق الله: دپښتو اشتقاقونه . کابل ۱۳۲۷ ه.

۱۱ـ رشتین ـ صدیق الله: ژبښودنه . کابل ۱۳۴۱ ه.

۱۲ـ رشتین ـ صدیق الله: دپښتو مصدرونولاربښود. کابل ۱۳۴۴ ه.

۱۳ـ قاری عبدالله: قواعد فارسی . کابل ۱۳۰۵ ه.

۱۴ـ مفضور ـ مولیناعلاؤالدین احمد: شرح فصول اکبری نولکشور ۱۸۸۴ (ع)

۱۵ـ مومند ـ محمدگل خان: دپښتو ژبې لیاره . لاهور ۱۳۱۷ ه.

۱۶- وزارت فـرهـنـگ : صرف ونحوقرائت عربی. تهران ۱۳۱۹.

۱۷- همایونفرخ- عبدالرحیم: دستورجامع زبانفارسی. تهران - علمی ۱۳۳۸.

۱۸- . . . . اردوگریمر

۱۹- . . . . اردوصرف ونحو

۲۰- عبدالرحمن الانباری النحوی الانصاف فی مسایل الخلاف (بین النحوین : البصریین والکوفین) قاهره: طبع ثالث ۱۳۷۵ق و۱۹۵۵ع .

21. Bloch, Bernard and Trager, Geerge. **Outline of Linguistic Analysis,** Baltimere, Md. The Waverly press, Inc 1942.

22. Bloomfield, Leonard 1933, **Language,** New York: Holt, Rine-hart and Winston 1961.

23. Gleason, H. A. Jr. 1955, **An Introduction to Descriptive Linguistics,** New York: Holt, Rinchart and Winston, 1961.

24. Hocket, Charles F. 1958, **A Course in Modern Linguistics,** New York: The Macmillan Company, 1959.

25. Hall, Robert A. Jr. 1950, **Linguistics and Your Language,** New York: Doubleday & Company, Inc. 1960.

26. Morgenstierne, Georg. **Pashto Etemology,** Oslo:

27. Nida, Eugene A. 1946, **Morphology** (The Descriptive Analysis of Werds), Ann Arbor: The University of Michigan press 1961.

28. pike, Kenneth L. 1947, **Phonemics** (A Technique for Reducing Languages to Writing), Ann Arbor: The University of Michigan Press 1961.

29. .... **English Grammer,**

30. Wren, p. c. **High School English Grammer,** Bombay: K. & J. Cooper, 18 h. ed.

31. **Encyclopedia Britannica,** 1962.

32. **Webster's Now International Dictionary,** 2nd. ed. and **Webster' New Collegiate Dictionary,** 1961.

33. Penzl, Herbert **A Grammer of Pashto:** A Descriptive Study of the Dialect of Kandahar, Afghanistan, American Council of Learned Societies, Washington, D. C. 1955.

یوازی پر ژبه باندی دلیکوال نکی ځینی نوری لیکنی

پور (زوی) - کابل (مجله) کالنی گڼه ۵ او پرله پسی گڼه ۴۷۸ اسد ۱۳۳۸

» » » » » » ۶ » » ۴۷۹ سنبله ۱۳۳۸

ژبه هغه ده چی پر ژبه وی - کابل (مجله) ۷ » » ۴۸۰ میزان ۱۳۳۸

وایه (کلمه) » » » ۸ » » ۴۸۱ عقرب ۱۳۳۸

دژبی مبداء » » » ۳ » » ۴۸۸ غبرگولی ۱۳۳۹

» » » » » » ۴ » » ۴۸۹ چنگاښ ۱۳۳۹

کتنی او یادونی (انتقادی) کابل (مجله) ۵ » » ۴۹۰ زمری ۱۳۳۹

ویه (ترجمه) » » ۸ » » ۵۰۵ لړم ۱۳۴۰

دپښتو ژبی یومړ ژاندئ خصوصیت ۳ » » ۵۱۲ غبرگولی ۱۳۴۱

ژبنی مشترك تدریس » » » » ۴ » » ۵۲۵ چنگاښ ۱۳۴۲

دمذکر جمع کندهار (مجله) کالنی گڼه ۱۰ » » ۲۲ جدی ۱۳۴۰

زما لیکنه هم واولئ » » » » » » » » » »

پښتو لیکنه » » » ۱ » » ۶۱ حمل ۱۳۴۴

PROPERTY ARIC Established 1968

PROPERTY OF ACKU 10270